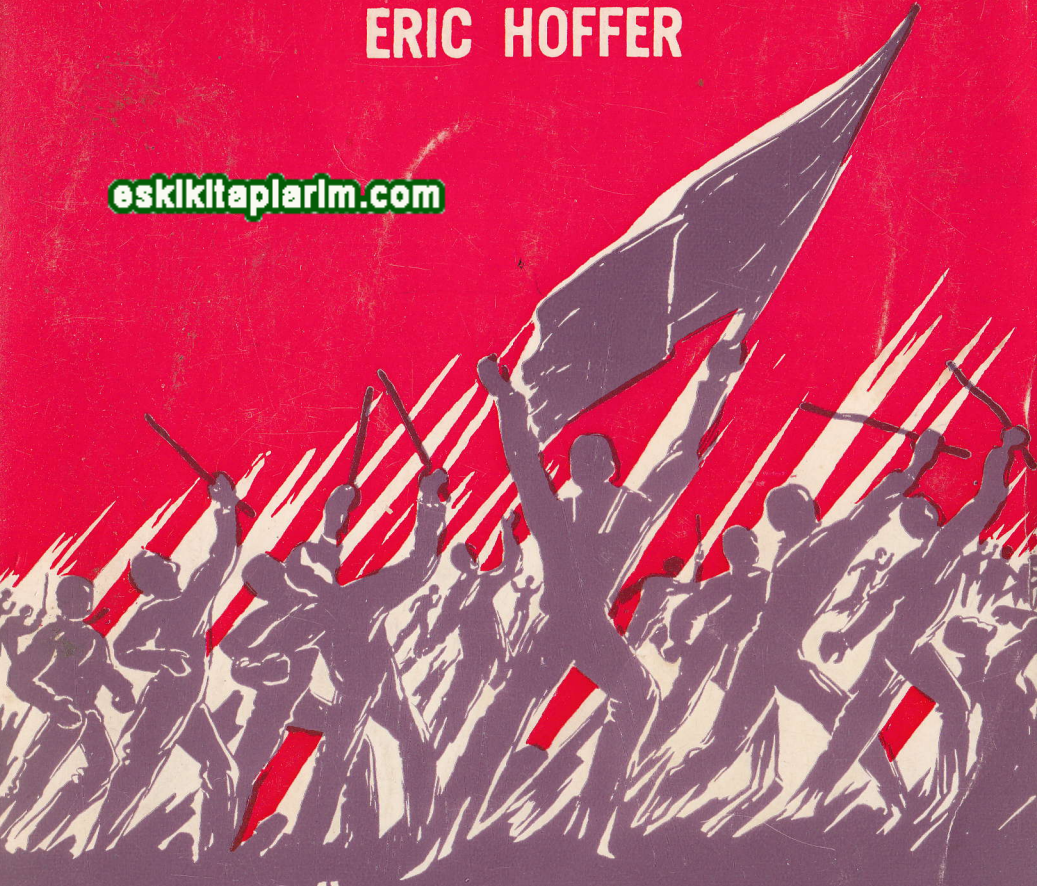

ERIC HOFFER

eskikitaplarim.com

**Toplumda
kitle hareketleri
ve
gerçek inanç adamı**

çeviren ERKİL GÜNÜR

eskkıtaplarım.com

1 ci Baskı 1968

COPYRIGHT

*Her hakkı mahfuzdur. Eleştirme maksadıyla kısa
ıktibaslar dışında bu kitabın tamamı veya her-
hangi bir bölümü mütercimin yazılı izni olma-
dan neşredilemez,*

KAPAK : Cavit BOZAK

BOZAK Matbaası — 22 57 26

Monotype Tesislerinde Dizilmiş
ve Basılmıştır.

Genel Dağıtım :

BATEŐ Bayilik Teşkilâtı
Cağaloğlu, Aydınlık Han
İstanbul

ERIC HOFFER

TOPLUMDA
KİTLE HAREKETLERİ

ve

GERÇEK İNANÇ ADAMI

Kitle Hareketlerinin Ortak Yönleri Üzerinde Düşünceler

çeviren

ERKİL GÜNÜR

İnsanoğlu büyük adam olmak için heveslerle doludur fakat bir gün anlar ki sadece bir küçük adamdır; mutlu olmak için heveslerle doludur fakat bir gün anlar ki sadece mutsuzdur; mükemmel olmak için büyük hevesler taşır fakat bir gün anlar ki sadece kusurlarla doludur; insanlar tarafından sevilen ve sayılan bir kimse olmak için devamlı ümitler taşır fakat bir gün anlar ki kusurlarından dolayı sadece insanların hakaretine lâyık görülmektedir. İşte,dışına çıkmaya imkân bulamadığı bu utanç duygusu o insanda kuvvetli bir adaletsizlik ve yıkma ihtirası yaratır çünkü bu durumda o kendisini kusurlarından dolayı mahkûm eden ve bunun kabahatini kendisine yükleyen gerçeğe karşı bitmez tükenmez bir nefrete bürünmüştür.

Pascal, Pensées

DÜNYAYA Orijinal düşüncelerin açıklanması alanında, Mak-
ŞEKİL yavel «Prens» adlı eserini yazdığı tarihten bu yana
VERMEK ilk defa Eric Hoffer en cesur örneklerden birini
İSTEYEN vererek sayısı on binlerce artmakta olan ve dünyayı
ADAM kendi görüşüne göre bir şekile uyduran gerçek
inanç adamının zihniyetini incelemektedir.

Bu kitap, Hristiyanlığın doğuşundan günümüzün milliyetçi mücadelelerine kadar kitle hareketlerine katılan kişilerin karakterinde müşterek olan özellikleri heyecanlı ve tartışmaya davet edici bir şekilde incelemektedir.

Bu kitap öyle bir eserdir ki her çağda, fakat özellikle bu günlerimizde, insanların ilgisini şahlandıracaktır. Kitle hareketleri devamlı olarak artmaktadır; insanları bir inanıştan başka bir inanışa döndürme tekniği iyice geliştirilmiş olup devamlı uygulama sahası bulmaktadır; ve gerçek inanca adamı her yerde yürüyüşe geçmiş bulunmaktadır.

«Gerçek İnanç Adamı» isimli eser pırıl pırıl bir zekâyı aksettirmektedir... Kahredici paraleller çizerek dikenlerini batırmaktadır... Bu kitap sert ve tesirli bir şekilde zihni kuvvetlendirici bir eserdir.

Orville Prescott, NEW YORK TIMES

«Kitle hareketlerinin bünyesini eleştiren bu parlak ve orijinal eser günümüzün sosyal anlayışına gerçekten büyük bir kazanç sağlamaktadır.»

Arthur Schlesinger, Jr.

GERÇEK İNANÇ ADAMI KİMDİR?

O, aşırı sağcılıktan komünizme kadar giden yolda önünden geçen her yöndeki vasıtaya parmak işareti veren bir otostopçudur.

Suçluluk kompleksi içinde bulunan o, tapacak ve uğrunda ölecek bir Hitler veya bir Castro ihtiyacı içinde yaşayan bir 20 inci asır müfritidir.

Kendine karşı olduğu kadar yerleşmiş müesseselere ve etrafındaki ahaliye karşı nefret duygusu taşıyan o, mevcut düzenin en büyük düşmanıdır.

Bu kitap, bir kutsal amaca (hangisi olursa olsun) yapışmak ve o amacın başarısı uğruna kendini ve başkalarını feda etmek hevesinde olan modern müfritin düşünce tarzı hakkında ürpertici fakat ilginç bir inceleme yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Bölüm Bir: KİTLE HAREKETLERİNİN ÇEKİCİ YÖNÜ

1. Değişiklik İsteği	13
2. Başka Bir İnsan Olma İsteği	20
3. Kitle Hareketleri Arasında Transfer	24

Bölüm İki: İNANÇ DEĞİŞTİRMEYE HAZIR KİŞİLER

4. Toplum Üzerinde Alt Uçların Etkisi	29
5. Yoksul Sınıf	30
Yeni Yoksullar	30
Düşkün Yoksullar	32
Hür Yoksullar	35
Yaratıcı Yoksullar	37
Birleşmiş Yoksullar	38
6. Topluma Uyamıyanlar	48
7. Aşırı Bencil	49
8. Fazla İmkânlar Karşısında Muhterislik	50
9. Azınlıklar	50
10. Gaye Yokluğundan Ötürü Bunalım	52
11. Suçlular	53

Bölüm Üç: BİRLİKTE HAREKET VE NEFSİNDEN FEDAKÂRLIK

12. Önsöz	54
13. Fedakârlığı Arttıran Faktörler	56
Kollektif Bir Topluluğun Kimliğini Taşımak	
Uydur-Inan Faktörü	60
Şimdiki Zamanın Gözden Düşürülmesi	62
«Henüz Var Olmayan Şeyler»	68
Doktrin	70
Müfritlik (Fanatisizm)	74

Kitle Hareketleri Ve Ordular	77
14. Birleştirici Faktörler	80
Nefret	80
Taklitçilik	88
Kandırış Ve Zorlama	92
Liderlik	97
Meşguliyet (Aksiyon)	103
şüphe	105
Birleşme Sonucu Meydana Gelen Gerçekler	107

Bölüm Dört: BAşLANGIÇ VE SONUÇ

15. Kelâm Erbabı (Yazarlar, şairler ve Hatipler)	109
16. Müfritler (Fanatikler)	118
17. Pratik Aksiyon Adamları	121
18. İyi Ve Kötü Kitle Hareketleri	125
Aktif Safhasının Nâhoşluğu ve Kısırlığu	125
Aktif Safhanın Süresini Belirten Faktörler	117
Yararlı Kitle Hareketleri	131
Notlar	136 - 141

ÖNSÖZ

Bu kitapta, ister dini hareketler olsun ister sosyal devrimler veya milliyetçi hareketler olsun bütün kitle hareketlerinde ortak olan bazı özellikler incelenmiştir. Bu kitap bütün kitle hareketlerinin birbirinin aynı olduğunu iddia etmemektedir, fakat bazı temel karakteristikler kitle hareketlerinde öylesine müşterektir ki bu onların aynı familya içinde görünmesine imkân vermektedir.

Bütün kitle hareketleri, taraftarlarında ölümü göze almak ve birlikte yürüyüşe geçmek duygusu yaratır; ortaya koydukları program ve telkin ettikleri doktrin ne olursa olsun bütün kitle hareketleri müfritliği, gayreti, parlak ümitleri, nefreti ve hoşgörmezliği körüklerler; bütün kitle hareketleri hayatın belirli bölümlerinde kuvvetli bir faaliyet akışı yaratmaya muktedirler ve körü körüne bir inanç ve sadakat isterler.

Doktrin ve ilham yönünden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar bütün kitle hareketleri ilk taraftarlarını aynı tip insanlar arasından seçerler ve aynı zihniyetteki kimselerle ilişki kurarlar.

Hernekadar müfrit Hristiyan, müfrit Müslüman, müfrit milliyetçi, müfrit Komünist ve müfrit Nazi arasında aşikâr farklar bulunmakta ise de bunları harekete getiren müfritliğin aynı kökten geldiği kabul edilebilir. Bunları genişlemeye ve dünya hakimiyetini ele geçirmeye doğru iten kuvvet için de aynı şekilde düşünülebilir. Nefsini adamak, inanç sahibi olmak, kudret peşinde koşmak, birleşmek ve nefsinden feragat etmek gibi duyguların her çeşidinde belirli bir benzerlik vardır. Kutsal amaçların ve doktrinlerin iç yapısında büyük farklar mevcut olmasına rağmen bunları etkili hale getiren faktörlerde belirli bir benzerlik vardır. Hristiyan doktrininin etkisine ait sebepleri gören bir kimse aynı zamanda Komünist, Nazi ve milliyetçi doktrininin etkisine ait sebepleri de görmektedir. İnsanların uğrunda öldükleri kutsal amaçlar birbirinden çok farklı olsa bile o insanlar esas itibariyle aynı şey için ölmektedirler.

Bu kitap başlıca, kitle hareketlerinin aktif olan safhası ile ilgilenmektedir. Bu safha gerçek inanç adamının - diğer bir deyimle, hayatını kutsal saydığı bir amaç için feda etmeye hazır

olan kişinin - yürüttüğü safhadır; ve bu kişinin nasıl doğduğu ve karakterinin ne olduğunun incelenmesine çalışılmıştır. Bunun için geçerli bir nazariyeden faydalanılmıştır. Bütün kitle hareketlerinin ilk taraftarları arasında hayal kırıklığına uğramış kişilerin çoğunluğu teşkil etmesi ve bunların genellikle kendi gibi olanlarla birleşmesi gerçeğine dayanılarak farzedilmiştir ki: 1) Hayal kırıklığının bizzat kendisi, saptırıcı hiç bir dış etkiyi gerektirmeksizin, gerçek inanç adamının kendine özel karakteristiklerinin çoğunu yaratmaya yeterlidir; 2) Etkili bir saptırma tekniği, esas itibarıyla, hayal kırıklığına uğramış kişilerdeki kolayca meyletme ve uyma kabiliyetini istenilen yönde eğitmek ve o yönde tespit etmekten ibarettir.

Bu farazyelerin gerçekten geçerli olup olmadığını denemek için hayal kırıklığına uğramış kişiyi etkileyen kötü durumları, bu kişilerin bu kötülöklere karşı gösterdikleri tepkileri, bu tepkilerin gerçek inanç adamının tepkilerine uygunluk derecesini, ve nihayet, bu tepkilerin bir kitle hareketinin doğuşu ve yayılışını ne şekilde kolaylaştırdığını incelemek gerekmiştir. Ayrıca, başarılı saptırma tekniğinin geliştirildiği ve fiilen uygulandığı çağımızdaki kitle hareketlerinin geçtiği yolları incelemek ve bu suretle bu saptırıcı kitle hareketlerinin taraftarlarını kasten hayal kırıklığına sevkettiği ve böylece onların eğilimlerini otomatikman kendi çıkarları yönünde geliştirdiği görüşünün doğru olup olmadığını araştırmak gerekmiştir.

İçinde yaşadığımız bu günlerde, gerçek inanç adamının içgüdü ve tepkileri hakkında bir bilgi sahibi olmak çoğumuz için gerekli bir durum almıştır. Hernekadar içinde yaşadığımız çağ dinsiz bir çağ ise de inançsız olma yönünden durum tam tersinedir. Gerçek inanç adamı her yerde yürüyüşe geçmiştir ve gerek saptırma ve gerekse husumeti tahrik etme yoluyla dünyayı kendi hayaline uygun şekle sokmaktadır. Bizler onun tarafına geçecek de olsak onun karşısına çıkacak da olsak, gerçek inanç adamının bünyesini ve potansiyelini elimizden geldiği kadar tanımak bizim yararımızdır.

İhtiyatlı olmak yönünden bir hususu daha ilâve etmek herhalde lüzumsuz addedilmemelidir. Kitle hareketlerinin ailya benzerliğinden bahsettiğimiz vakit, «ailya» kelimesini, tabii münasebetlerine göre yaratıkların tasnifi anlamında kullandık. Domates ve köpek üzümü aynı ailyadandırlar. Hernekadar

bunlardan bir besleyici diğeri zehirli ise de her ikisinde de aynı olan bir çok morfolojik, anatomik ve fizyolojik özelliklerdeki familya benzerliğini biyoloji âlimi olmayan bir kimse dahi görebilir. Kitle hareketlerinin bir çok ortak özellikleri olduğu faraziyesi, bütün kitle hareketlerinin aynı eşitlikte yararlı veya yıkıcı olduğu anlamına gelmez. Bu kitap ne bir yargıya varmakta ne de bir tercih yapmaktadır. Bu kitap sadece izah etmeye çalışmakta ve her biri bir teori olan izahlar, katî bir tonda yazılmış intibaları verseler dahi, birer tarif ve tartışma konuları niteliği taşımaktadır. Bu hususta Montaigne'nin bir sözünü benimserim: «Bütün söylediklerim bir hasbıhaldir ve hiç biri nasihat niteliğinde değildir. Bu kadar serbestçe konuşabiliyorsam bu, başkalarını kendime inandırmak mecburiyetinde görmediğim içindir.»

BÖLÜM BİR

KİTLE HAREKETLERİNİN ÇEKİCİ YÖNÜ

1. Değişiklik İsteği

1

Gelişme halindeki ihtilâlcı bir harekete katılan kimselerden bir çoğunun bu harekete kendi hayat şartlarında meydana gelecek anı ve büyük bir değişiklik ihtimalinin çekiciliği ile katıldıkları herkesçe bilinen bir gerçektir. İhtilâlcı bir hareketin değişiklik yaratan bir alet olduğu açıkca bellidir.

Buna karşılık, dinî ve milliyetçi hareketlerin de bir değişiklik vasıtası olduğu aynı şekilde herkesçe bilinmemektedir. Geniş ve çabuk bir değişikliğin gerçekleşmesi için derin bir gayret veya heyecana elbetteki ihtiyaç vardır, ve bu husustaki gayretin zenginlik vaadinden mi doğduğu yoksa aktif bir kitle hareketi ile mi meydana geldiği önemli sayılmamaktadır. Amerikada İç Savaş'dan bugüne kadar yer alan büyük değişiklikler, ferdi-ilerlemeler için geniş imkânların doğurduğu bir gayret havası içinde yapılmıştır. Bir güdücü kuvvet olarak ferdi-ilerlemeye imkân verilmeyen ülkelerde, uyuşmuş bir toplumun uyandırılması veya toplum hayatının geleneklerinde temelden reformlar yapılması isteniyorsa başka gayret kaynaklarının bulunması zorunluğu ortaya çıkar. Dinî, ihtilâlcı ve milliyetçi hareketler böyle bir genel gayret yaratan kaynaklardır.

Geçmiş çağlarda, dinî hareketler birer değişiklik vasıtası idiler. Bir dinin muhafazakârlaşması can suyunun pıhtılaşması gibidir. Doğmakta olan bir din hareketi baştan aşağı değişiklik ve denemelerle doludur ve her yönden yeni görüşlere açıktır. İslâmiyet, doğduğu vakit, teşkilâtlandırıcı ve modernleştirici bir ortam meydana getirmiştir. Hristiyanlık, Avrupanın vahşî kabileleri arasında bir medenileşme ve modernleşme etkisi yaratmıştır. Gerek Haçlı Seferleri gerekse 16 ıncı asırda Protestan kiliselerinin kurulmasıyla sonuçlanan dinî ihtilâl (Reformasyon) Batı dün-

yasını Orta Çağların uyuşukluğundan silkip çıkaran önemli faktörlerdir.

Çağımızda, geniş ve çabuk değişikliklerin gerçekleştirilmesi ile ilgili kitle hareketleri ya ihtilâlcî veya milliyetçidir, veya her ikisi birlikte yürütölmektedir. Büyük Petro, fedakârlık, kudret ve insafsızlık yönünden en başarılı olmuş ihtilâlcî ve milliyetçi liderler ile aynı ayardaydı. Buna rağmen Rusyayı bir Batı ulusu durumuna getirmek olan amacında başarı sağlayamamıştır. Başarısızlığının sebebi Rus halk kitlelerine gayret ve heyecan aşılayamamış olmasıdır. Kendisi bunun gerekli olduğunu ya düşünmemişti veya hedefini nasıl bir kutsal amaç haline getireceğini bilmiyordu. Romanof ailesi ve Çarların sonuncusunu silip süpüren Bolşevik ihtilâlcilerinin Büyük Petro'ya bir yakınlık hissi duymaları bir çelişme değildir. Çünkü onun amacı artık Bolşeviklerin amacı olmuştur ve onun başaramadığını başarmak ümidindedirler. Bolşevik ihtilali tarihte bir Komünist ekonomisi kurma teşebbüsü olduğu kadar aynı zamanda dünyanın altında birini kaplıyan bir ülkeyi modernize etme teşebbüsüdür.

Gerek Fransız gerekse Rus ihtilâllerinin birer milliyetçi hareket haline dönmüş olmaları göstermektedir ki modern devirde milliyetçilik, kitle heyecanının en dolgun ve devamlı kaynağıdır, ve ihtilâlcî heyecanın başlatmış olduğu büyük değişiklikler zincirine son verilmek isteniyorsa milliyetçi heyecanın önü alınmalıdır. İngilterede şimdiki İşçi Partisi hükümeti tarafından karşılaşılan güçlüklerin kısmen acaba 49 milyonluk ahâlinin hayat tarzını ve ülkenin ekonomi düzenini değiştirmeye büyük ümitler, heyecan ve şevk yaratılmaksızın başlanılmış olmasından mı ileri geldiği düşünülebilir. Zamanımızdaki kitle hareketlerinin bir çoğu tarafından geliştirilen çirkin örneklerin sebep olduğu şiddetli çekinme duygusu, İşçi Partisinin medenî ve dürüst liderlerinin ihtilâlcî heyecandan istifade etmelerine engel olmuştur. Buna rağmen, yine de gelecekteki olayların İşçi liderlerini hafif dozajda bir vatanseverlik taassubundan yararlanmaya zorlaması mümkündür, ve böylece İngilterede de milletin sosyalleştirilmesinin tabii bir sonucu olarak sosyalizmin millileştirilmesi ¹ ortaya çıkabilir.

Japon milliyetçiliğinin yeniden canlanma ruhundan yararlanılmasaydı, Japonyanın olağanüstü kalkınması belki de mümkün olmazdı. Bazı Avrupa ülkelerinin (bilhassa Almanyanın) sür'atle modernleştirilmesinin de milliyetçi heyecanın iyi bir

şekilde teşvik edilmesiyle kolaylaştırıldığı düşünülebilir. Mevcut belirtilere göre bir yargıya varıldığında, Asya memleketlerinin uyanışını gerçekleştirecek ortam, milliyetçi hareketlerden başka bir şey olmayacaktır. Kemal Atatürk'ün hemen hemen bir gecede Türkiyeyi modernleştirmesine imkân veren husus samimi bir milliyetçi hareketin doğuşu olmuştur. Mısır'da bir kitle hareketi mevcut olmadığı için, hernekadar liderler Mehmet Ali zamanından beri Batı'nın fikirlerini kabul etmişler ve Batı ile birçok ve yakın temaslar olagelmış ise de, modernleşme yavaş ve tereddütlü olmaktadır. Siyonizm, geri kalmış bir ülkenin yeniden onarılması ve kafa işçilerinin birer kol işçisi, çiftçi ve asker haline getirilmesi için kullanılan bir alettir. Eğer Çan Kay Şek gerçek bir kitle hareketini başlatmasını bilseydi veya hiç olmazsa Japon istilası ile alevlenen millî heyecanı devam ettirebilseydi, şimdi Çin'in onarıcısı durumunda olacaktı. Çan Kay Şek bunu bilmediği için, pratik amaçları kutsal amaç haline getirme sanatının ustaları tarafından kolayca bir tarafa atılmıştır. Amerika ve İngiltere'nin (veya Batı'nın diğer demokrat ülkelerinin) Asya ülkelerini geri kalmışlıktan ve uyuşukluktan kurtarmada direkt ve önderci bir rol oynamamalarının sebebini anlamak güç değildir: şöyle ki, demokrasi rejimlerinin, Asyanın milyonlarca ahalisinde yeniden canlanma ruhunu alevlendirmeye ne kudretleri ve ne de böyle bir niyetleri vardır. Doğunun uyandırılması yönünde Batı demokrasilerinin yapmış olduğu yardım dolaylı ve şüphesiz ki arzu edilmeyen bir şekilde olmuştur. Batı demokrasileri, bu ülkelerde Batı'ya karşı infial hislerini alevlendirmişlerdir ve işte bu Batı aleyhtarı heyecandır ki çağımızda Doğu ülkelerini asırlardan beri olagelen uyuşukluğundan uyandırmaktadır.²

Hernekadar değişiklik isteği çoğu zaman derinliği olmayan bir içgüdü olmakla beraber bu isteğin derinliklerine sondaj yapmak kitle hareketlerinin iç yapısına bir ışık tutabilir.

2

İnsanlarda kendi varlığını şekillendiren kuvvetleri, genellikle kendi dışında aramak eğilimi vardır. Başarımızın ve başarısız-

lığımızın sebeplerini çevremize bağlamaktan kaçınmayız. Bundan dolayı, iyi bir dünyada yaşadığını düşünenler bu dünyayı aynen korumak, hayal kırıklığına uğramış kişiler ise bu dünyayı temelden değiştirmek isterler. Durumumuzun, kabiliyetimiz, karakterimiz, fizik yapımız ve sıhhatimiz gibi şahsî niteliklerimizin bir sonucu olduğunu açıkça bildiğimiz hallerde dahi, bunun sebeplerini çevremizde aramak eğilimi kaybolmaz. H.D. Thoreau diyor ki: «Bir insanın işlerini görmesine engel olacak bir derdi varsa, hatta karnı bile ağrıyorsa, bunun için dünyaya yeni bir düzen verilmesi gerektiğine inanır.»³

Başarısız kimselerin, başarısızlıklarından dolayı kabahati dünyaya yükleme eğilimlerini anlamak güç değildir. Dikkate değer bir husus şudur ki başarılı kimseler dahi, hernekadar ileri görüşlülükleri ve parlak kabiliyetleri ile öğünseler de, yine şuur altında başarılarının çevre şartları yardımı neticesinde olduğuna inanırlar. Devamlı başarıları ile kendine güvenen kişinin dahi bu güveni mutlak değildir. Başarılarını meydana getiren unsurlardan herbirini ayrı ayrı bildiklerinden asla emin değildirler. Dış dünya onlar için hassas ve tehlikeli bir şekilde dengelenmiş bir mekanizmadır ve bu mekanizma onların lehinde işlediği müddetçe onda bir düzen değişikliği yapmaktan korkarlar. Böylece, bu dış dünyanın devamı için duyulan şiddetli istek ile bu mekanizmanın değişmesine karşı gösterilen direnç aynı inançtan doğmaktadır ve gerek istek gerekse direnç çok kuvvetlidir.

3

Hoşnutsuzluğun bizatihi kendisi her zaman bir değişiklik isteği yaratmaz. Hoşnutsuzluğun muhalefet haline gelmesi için başka faktörlerin de mevcut olması gerekir. Bu faktörlerden birisi kendini kuvvetli hissetmektir.

Çevreleri tarafından korkutulmuş kişiler, durumları ne kadar kötü olursa olsun değişiklik düşünmezler. Çevremizde hakimiyet kurmamızın imkânsızlığı iyice belli olan hassas dengeli bir hayat yaşıyorsak mevcut dengeye ve kendini ispat etmiş kuvvetlere sıkı sıkıya yapışma eğilimi gösteririz. Yaşama tarzımızı

değişmez bir olağan haline getirmek suretiyle içimize yerleşen güvensizlik duygusunu karşılamış oluruz. Bu suretle, bizi korkutan çevremize hakim olduğumuz sanısı ile yaşarız. İnatçı ve hasın tabiat ile iyi geçinmeye mecbur olan balıkçı, göçebe ve çiftçi, maddî kazancı gelecek ilhama bağılı olan sanatkâr, çevresi tarafından ürkütölmüş yabancı kişiler - bunların hepsi değişiklikten korkan kişilerdir. Bunlar dünya önünde kendilerini mutlak yetkisi olan bir jüri önündeymiş gibi hissederler. Düşkün yoksullar da çevrelerindeki dünyanın ürküntüsü içinde yaşarlar ve değişikliği sevmezler. Açlık ve soğuk kapımıza dayandığı vakit hayatımız tehlikededir. Bu suretle yoksul kimseler de zengin ve imtiyazlı kimseler gibi muhafazakâr olurlar ve sosyal düzenin değişmeksizin devam etmesinde aynı önemde rol oynarlar.

Büyük değişiklik hamlelerine katılmakta gönüllü olan kişiler, genellikle kendilerinin büyük kuvvete sahip olduklarına inanırlar. Büyük Fransız İhtilâlini yapan nesil, insan mantığının ve hudutsuz zekâsının yüceliğine aşırı derecede inanmıştı. Ve bu aşırı kendine güvenirlik yanında, kişilerin aklına davetsiz olarak gelen genel bir değişiklik susamışlığı da vardı.⁴ Yeni bir dünya yaratma keşmekeşine korkusuzca atılan Lenin ve Bolşevikler Marksist doktrinin her şeye muktedir olduğuna körü körüne inanmışlardı. Nazilerin bu derece kuvvetli bir doktrinleri yoktu, fakat onların yanılmaz bir lidere ve yeni bir tekniğe inançları vardı. Yeni yıldırım harbi ve propoganda tekniğinin Almanyayı yenilmez hale getirdiği yolundaki ateşli inanç olmasaydı belki de Nasyonal (Millî) Sosyalizm öylesine sür'atli bir gelişme göstere-miyecekti.

Aklı başında kimselerin ilerleme arzusu dahi inanç vasıtasıyla devam ettirilir. Bu inanç, meselâ, insanın temelden iyi olduğu ve ilmin her şeye muktedir olduğuna duyulan inançtır. «Bir kasaba ve ortasına bir saat kulesi kurmayı düşünen ve kulenin tepesinin göklere degeceğine inanan insanlarınki»⁵ gibi iddialı bir inançtır bu.

4

Başka faktörler olmaksızın sadece kudret sahibi olmanın, çevreye karşı kibirli davranmayı ve değişikliğe karşı istekli ol-

mayı yaratacağını zannedebiliriz. Fakat bu genellikle böyle değildir. Kuvvetli kimse de zayıf kimse kadar çekingen olabilir. Önemli olan, kudret vasıtalarına sahip olmaktan ziyade geleceğe olan inançtır. Geleceğe olan inanç ile birleşmemiş kudret, başlıca, yeniliği önlemek ve mevcut düzeni korumak için kullanılır. Diğer taraftan büyük ümitler, kudret ile desteklenmese dahi, en tehlikeli bir cüreti bile yaratabilir. Çünkü, ümitle dolu olan kişi en acayip kudret kaynaklarından bile kuvvet olabilir - meselâ, bir slogan, bir kelime, bir rozet gibi. Aynı zamanda, geleceğe ait bir inanç olmadığı ve büyük nimetler vaad eden elemanlar taşımadığı müddetçe hiç bir inanç kuvvetli değildir. Doktrin de aynı durumdadır: bir kuvvet kaynağı olduğu kadar daha iyi bir geleceğin kapılarını açan bir anahtar olma iddiasında da bulunmalıdır.⁶

Bir ülkeye veya dünyaya yeni düzen vermek isteyenler, bunu hoşnutsuzluğu körüklemek veya hedef tutulan değişikliğin doğru ve yararlı olduğunu göstermek veya halkı yeni bir hayata zorlamak suretiyle başaramazlar. Bunu başarmak için, büyük ümitlerin nasıl alevlendirileceğini ve alevin nasıl körükleneceğini bilmeleri gerekir. Ortaya atılan ümidin şekli önemli değildir, bu, ahiretteki cennet olabildiği gibi, dünya cenneti, yağmacılık, hesapsız servet, efsanevi başarı veya dünya hakimiyeti olabilir. Eğer Komünistler Avrupayı ve dünyanın büyük bir kısmını ele geçirirlerse, bu, onların hoşnutsuzluğu iyi tahrik etmesini veya halk kitlelerini nefretle iyi zehirlemesini bildiklerinden değil fakat ümit vermesini iyi bildiklerinden dolayı olacaktır.

5

Böylece, muhafazakâr ile kökten değişiklik isteyen (radikal) arasındaki başlıca fark geleceğe karşı gösterilen davranıştan doğmaktadır. Geleceğe karşı duyulan korku bizim şimdiki düzene sarılmamıza, geleceğe ait beslenen inanç ise bizim değişikliğe karşı istekli olmamıza sebep olur. Zengin veya fakir olsun, kuvvetli veya zayıf olsun herkes gelecekte korkabilir. Bu gün bizim için mükemmel ise ve istediğimiz bunun gelecekte de pürüzsüz devamı ise, herhangi bir değişikliğin anlamı bizim için kötüdür.

Bu sebeple, olağanüstü başarı sağlayan ve mutlu hayat yaşayan kişiler genellikle kökten yeniliklere karşıdırlar. Sakat veya orta-yaşını geçmiş kişilerin muhafazakârlığı da geleceğin korkusundan doğmaktadır. Bunlar herhangi bir değişikliğin iyilikten çok kötülük getirmesi ihtimaline inanırlar. Düşkün yoksulun da geleceğe ait iyi bir inancı yoktur. Bunlar için gelecek, içine mayınlı tuzaklar gizlenmiş bir yol gibi görünür. Bu yolda dikkatli yürümek gerekir. Herhangi bir değişiklik istemek, başlarını derde sokmak demektir.

Ümitle dolu olan kişiye gelince, bunların hangi sınıftan oldukları neticede bir fark teşkil etmez. Bunlar, hevesli aydın, toprağa susamış çiftçi, para-gözlü spekülâtör, akıllı başında tüccar ve sanayici, basit bir işçi veya asil bir ağa olabilir. Büyük ümitlerin pençesine kapılan bu kişilerin gözleri pekleşir, gerekirse mevcut düzeni yıkarlar ve yeni bir dünya yaratırlar. Bu sebeple, ihtilâller imtiyazdan mahrum bulunanlar tarafından yapılabildiği gibi imtiyazlı kişiler tarafından da yapılabilir. İngilterede 16 ıncı ve 17 inci asırda, halkın yararına açık olan otlak ve ekin arazisini zor kullanarak halka kapatma hareketi zenginler ve lordlar tarafından yapılan bir ihtilâldir. Bu ihtilâlde zenginler geleneksel kanunları bozarak sosyal düzeni değiştirmişlerdir.⁷ İngilterede zenginler tarafından yapılan diğer bir ihtilâl de 18 inci asrın sonunda ve 19 uncu asrın başında yapılan Sanayi İhtilâlidir. Makineleşmenin dehşet verici imkânları, sanayici ve tüccarların aklını alevlendirmiştir. Bu kişiler görülmemiş derecede aşırı ve radikal bir devrime başlamışlar ve nispeten kısa bir sürede bu saygı-değer ve dindar kimseler İngilterenin yüzünü tanınamayacak şekilde değiştirmişlerdir.⁸

Ümitler ve hayaller sokaklara yayıldığı vakit, öfkeler yatışınca kadar pasif kişilerin kapılarını kilitleyip kepenklerini indirerek saklanmaları daha yerinde olur. Çünkü, ümitler ne kadar asil de olsalar, aralarında canavarca münasebetsizliklere sık sık rastlanır.

6

Fertlerin büyük düzen değişikliği hareketlerine koşup dalmaları için iyice hoşnutsuz olmaları fakat yoksulluk içinde

bulunmamaları gerekir. Ve ayrıca kuvvetli bir doktrine, yanılmaz bir öndere veya yeni bir teknik üstünlüğe sahip olmak suretiyle yenilmez bir kuvvet kaynağı kapılarının kendilerine açılacağına inanmış olmaları gerekir. Aynı zamanda geleceğe ait vaadler ve imkânlar hakkında mubalağalı bir inanca sahip olmaları gerekir. Ve nihayet, giriştikleri büyük hamlenin başarılmasında karşılaşılabilecek güçlüklerden habersiz olmaları gerikir. Tecrübeli kişiler, bu işler için birer engeldir. Büyük Fransız İhtilâlini başlatan kimseler siyasî tecrübeden tamamen yoksun kişilerdi. Aynı şey Bolşevikler için, Naziler için ve Asyalı ihtilâlciler için de doğrudur. Tecrübeli kişi bu işe sonradan katılır. Bu kişi, hareket artık tutunmaya başladıktan sonra dahil olur. İngilizleri kitle hareketlerine karşı çekingen yapan belki de siyasî tecrübeleridir.

2. Başka Bir İnsan Olma İsteği

7

Bir kitle hareketinin çağırısı ile meslekî bir teşekkülün çağırısı arasında önemli bir fark vardır. Meslekî bir teşekkül, şahsî-ilerlemeler için imkânlar vaad eder ve onun çağırısı başlıca şahsî-çıkar yönündedir. Bir kitle hareketi ise, bilhassa aktif ve uyandırıcı safhasında iken, çağırısını şahsını yükseltmek peşinde olanlara değil fakat beğenmediği şahsiyetinden kurtulmak çabasında olanlara yöneltir. Bir kitle hareketinin taraftarlar çekmesi ve bunların taraftarlığını devam ettirmesi, şahsî yükselme arzusunu tatmin edebileceğinden dolayı değil fakat kişilerin kendinden kurtulma arzusunu tatmin edebileceğinden dolayıdır.

Hayatlarını tamiri imkânsız şekilde kötü bulan kimseler, şahsen yükselmede değerli bir gaye bulmazlar. Şahıslarına ait meslekî bir imkân onlarda büyük bir gayret doğurmaz. Onlar için şahsî ilerleme kötü, kirli ve çirkindir. Şahıslarına bağlı olarak yapacakları her iş, onlara göre, semere vermemeye mahkûmdur.

Kökü kendi içlerinde olan hiç bir şey iyi ve yüce olamaz. Onların en içten gelen arzuları yeni bir hayattır - yeniden dünyaya gelmek gibi; veya buna imkân olmadığına göre, kutsal bir amacın kimliğini şahıslarına katmak suretiyle yeni bir güven, ümit, değer ve özgünme duygusuna sahip olmaktır. Aktif bir kitle hareketi onlara her ikisini de vaad eder. Eğer bu kişiler kitle hareketine tam taraftar olarak katılırlarsa, hareketin kollektif bünyesi içinde yeni bir hayata yeniden doğmuş gibi olurlar, veya sadece sempatizan durumunda kalırlarsa, yine de hareketin mücadeleleri, başarıları ve ideallerinin taraftarları olarak kendilerinde güven, gaye ve özgünme duygusu bulurlar.

Hayal kırıklığına uğramış kişi için bir kitle hareketi ya bütün benliğin değişmesi imkânını vaad eder veya kendi şahıslarında kaynağı bulunmayan fakat yaşamaları için gerekli olan gaye, özgünme, güven, ümit ve değer gibi nitelikleri vaad eder.

Bir kitle hareketinin ilk taraftarları arasında, kendi talih çarklarının dönüş hızını arttırarak şöhrete ve kudrete ulaştıracağı ümidiyle harekete katılan bazı maceraperestlerin de bulunduğu bir gerçektir. Buna karşılık, meslekî teşekküllere, büyük şirketlere ve müfrit siyasî partilere hiç bir şahsî menfaat peşinde olmadan katılan kimseler de vardır. Bununla beraber, şu husus bir hakikattir ki, bu gibi topluluklar ve partiler, şahsî menfaatleri tatmin etmedikçe uzun süre yaşayamazlar ; halbuki, doğmakta olan bir kitle hareketinin büyümesi ve kuvveti, şahsından-kurtulma arzusunun tatminine bağlıdır. Bir kitle hareketi, şahsî meslekleri ile ilgilenen kişileri taraftar toplamaya başlamışsa bu o kitle hareketinin kuvvetlenme safhasının geçmiş olduğuna bir işarettir; ve o kitle hareketinin artık yeni bir dünya kurmakla değil fakat mevcudu korumakla uğraştığını gösterir. Bu durumda artık o bir kitle hareketi olmaktan çıkmış ve bir sergüzeşt durumuna geçmiştir. Hitlere göre, «bir hareket ne kadar çok makamlar kurar ve mevki dağıtırsa o kadar daha düşük kalitede kimseleri cezbeder ve sonunda bu siyasî askıntılar başarılı bir partiyi öylesine sararlar ki başlangıçtaki hareket artık ilk idealistler tarafından tanınmayacak hale gelir.... Bu durumda hareketin 'görev'inin işi bitirilmiştir.»¹

Saptırma yoluyla bütün benliğin nasıl değiştirildiği Bölüm III de birlikte hareket ve nefsinden fedakârlık bahsinde tartışılmıştır. Burada, benlikteki kısmî değiştirmeyi tartışacağız.

8

Kutsal bir amaca inanç, bir dereceye kadar nefsimize olan inancın kaybolmasından doğan boşluğu doldurmaktadır.

9

Bir insanın kendi mükemmelliğine olan inancı ne kadar zayıf ise, ulusunun, dininin, ırkının veya inandığı kutsal amacın mükemmelliği yönündeki iddiası o kadar kuvvetlidir.

10

Bir insanın işi meşgul olunmaya değerli ise o insan muhtemelen kendi işiyle meşgul olur. Fakat, işi meşgul olunmaya değerli değil ise aklını kendi manâsız işinden ayırarak başkalarının işiyle meşgul olur.

Başkasının işiyle meşgul olmak şu şekillerde tezahür eder: dedikodu yapmak, kirli çamaşırlar aramak ve başkasının işine burnunu sokmak; ve ayrıca mahallî, millî ve ırkî meselelere aşırı ilgi göstermek. Böylece kendinden uzaklaşan kimse ya başkasının sırtına biner ya da onunla gırtlak gırtlığa gelir.

11

Başkalarına karşı kutsal bir görevimiz olduğu düşüncesiyle içimizi yakan inanç, aslında boğulmakta olan nefsimizin en yakında yüzen can yeleğine tutunması gibidir. Elimizin yardım etmek için uzanması gibi görünen hareket genellikle aziz canımızı kurtarmak üzere tutunmak için elimizin uzanmasıdır. Kutsal görev ortadan kaldırılırsa geriye zayıf ve manasız bir hayat kalır. Hiç şüphe yok ki bencil hayatımızı sencil hayat ile değiştirmek

suretiyle nefsimize karşı büyük bir saygı kazanırız. Sencil olmanın verdiği gurur, en alçak gönüllüler için bile, sonsuzdur.

12

Bir kitle hareketinin en kuvvetli çekiciliği fertlerde ümit yaratmasıdır. Bu çekicilik, özellikle, ilerleme fikri ile dolu olan bir toplumda daha etkindir. İlerleme fikrine sahip kimseler için yarına ait bir ümit beslenemediği takdirde hayal kırıklığının etkisi daha şiddetlidir. Hitler devrinden önceki Almanya için Hermann Rauschning diyor ki, «Harbi kaybettikten sonra karşılaştığımız en büyük dertlerden biri kişilerin herşeyin sonuna gelindiği inancı olmuştur.»² Modern bir toplumda insanlar ancak ardı arkası kesilmez telâşlı bir hayatın meydana getirdiği şaşkınlık içinde yaşadıkları müddetçe ümitsiz yaşamaya tahammül edebilirler. İşsizliğin meydana getirdiği karamsarlık yalnız yoksulluk korkusundan değil fakat hayallerde geleceğe ait boşluktan da ileri gelmektedir. İşsiz kalan kişilerin, kendilerine maddî yardım yapandan çok kendilerine ümit aşıl原因ları takip edecekleri daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Kitle hareketlerini yönetenler, taraftarlarını hayatın şimdiki zevklerinden yoksun kılarak geleceğe ait ümitlerle uyuttukları ithamı karşısındadırlar. Hayal kırıklığına uğramış kişinin şimdiki hayatı zaten öylesine bozuktur ki, şimdiki zevk ve konfor o bozukluğu gidermez. Bu kişiler için gerçek tatmin ve konfor ancak ve ancak geleceğe ait ümitlerden doğabilir.³

13

Şimdiki hayatımızda şahsî ilgilerimiz ve ümitlerimiz, bu hayatı yaşamaya değerli kılmayacak nitelikte ise, hayatı değerli kılacak şeyi kendi dışımızda aramaya şiddetle ihtiyaç duyarız. Nefsini adamanın, sadakatin, ve manevî teslimiyetin her çeşidi,

aslında ziyan olan değersiz hayatımıza bir mâna verebilecek amaçlara can havliyle sarılmamızdır. Dolayısıyla, kişinin, kendini yeni bir kişi yapacak şeye sıkıca sarılması elbetteki hırslı ve aşırı olacaktır. Nefsimize bir dereceye kadar inancımız olabilir, fakat ulusumuza, dinimize, ırkımıza veya kutsal amacımıza olan inancımız aşırı ve müsamahasız olmak zorundadır. Kişinin kendini yeni bir kişi haline getireceği amaca gevşek bir şekilde sarılması onu unutmak istediği kendi kişiliğinden ayırmasına yetmez. Uğrunda canımızı vermeye hazır olmadığımız bir amacın, hayatımızı yaşamaya değerli kılacağından emin olamayız. Bu, canını vermeye hazır olma duygusu, bugüne kadar kaybettiğimiz fırsatların yerini dolduracak olan şimdiki amacın, gerçekte şimdiye kadar seçebileceğimiz amaçlardan en iyisi olduğunun kendimize ve başkalarına karşı bir ispatından ibarettir.

3. Kitle Hareketleri Arasında Transfer

14

İnsanlar kitle hareketlerine katılmaya hazır duruma geldikleri vakit sadece bir doktrin veya programı olan belirli bir harekete değil fakat genellikle etkiil olan herhangi bir harekete katılabilecek duruma gelmişler demektir. Hitler öncesi Almanyada kaynaşan gençler Komünist veyaz Nazi partisine katılmak için çoğu zaman yazı-tura atma durumunda kalmışlardır. Çarlık Rusyasının son sıkışık devresinde Yahudi halkı ya Siyonizme ya da Komünist ihtilâline katılmaya hazır vaziyette idi. Bir ailenin bazı fertleri ihtilâlcilere bazıları da Siyonistlere katılıyorlardı. Dr. Hayim Wieszmann, annesinin şöyle söylediğinden bahseder: «Her ne olursa olsun sonuç benim için iyidir. Eğer Samuel (ihtilâlcı oğul) haklı ise Rusyada hepimiz mutlu yaşayacağız; ve eğer Hayim (Siyonist oğul) haklı ise, o zaman Filistine gidip orada yerleşeceğiz.»¹

Bu her çeşit kitle hareketini kabul edebilme durumu, gerçek inanç adayı belirli bir kitle hareketinin ateşli taraftarı olduktan sonra da bazen devam eder. Kitle hareketlerinin birbirleriyle şiddetli rekabet halinde bulunduğu yerlerde, en ateşli taraftarlar arasından bile bir hareketten diğerine geçenler sık sık görülür. Yani'nin Kâni olduğu ne nadirattandır ne de bir mucizedir. Günümüzde her saptırıcı kitle hareketi, rakibinin ateşli taraftarlarına kendi lehine taraftar olabilecek aday gözü ile bakmaktadır. Hitler, Alman Komünistlerine müstakbel Nasyonal (Millî) Sosyalistler olarak bakmıştır, ve: «Orta sınıf Sosyal Demokratlar ve sendika patronları arasından hiç bir zaman bir Nasyonal Sosyalist çıkmayacaktır fakat Komünistler arasından daima çıkacaktır»² demiştir. Yüzbaşı Röhm, en kızıl Komünisti dört haftada parlak bir millî sosyaliste çevirebileceğini söylemekle övünmüştür.³ Diğer taraftan Karl Radek, kahverengi gömlekli Nazi'lere müstakbel Komünist adayları olarak bakmıştır.⁴

Bütün kitle hareketleri, taraftarlarını aynı tip insanlar arasından seçtiğine ve aynı tip zihniyete hitap ettiğine göre: (a) bütün kitle hareketleri birbirleriyle rekabet halindedir ve birinin kazandığı taraftar diğeri için bir kayıptır; (b) bütün kitle hareketleri birbirinin yerini tutabilir. Bir kitle hareketi kolayca kendini başka bir kitle hareketine döndürebilir. Bir dinî hareket bir sosyal ihtilâl veya bir milliyetçi harekete dönebilir; bir sosyal ihtilâl bir militan milliyetçilik hareketine veya bir dinî harekete dönebilir; bir milliyetçi hareket bir sosyal ihtilâl veya bir dinî harekete dönebilir.

15

Bir kitle hareketinin tamamen tek yönlü olduğu nâdirdir, ve genellikle başka tipte hareketlerin karakterini de taşır. Bazen iki veya üç ayrı hareketin bir hareket halinde birleştiği de olur. Musa peygamber zamanında esir İbranîlerin isyan ederek Mısır'dan çıkması hem dinî hem de milliyetçi bir hareket idi. Japonların militan milliyetçiliği, esasında dinîdir. Büyük Fransız İhtilâli yeni bir din olmuştur; öyle ki, «bu dinin itikâdı, Hürriyet ve kutsal eşitlik şeklinde İhtilâlin prensipleri halini

almıştır. Hatta, ulusal bayramlarda tatbik edilen kendine mahsus ve Katolik merasiminden alınma bir ibadet şekli de vardır. Ve yine İhtilâlin hürriyet şehitleri, kahramanları ve azizleri vardır.»⁵ Fransız İhtilâli aynı zamanda milliyetçi bir harekettir. Parlamento 1792 de, ülkenin her tarafına «Vatandaşlar, vatan için doğar, vatan için yaşar ve vatan için ölür»⁶ ibaresini taşıyan anıtlar dikilmesi için kararname çıkarmıştır.

16 ıncı asırda başlayan Reformasyonun dinî hareketleri, köylülerin ayaklanmalarından da anlaşılacağı gibi ihtilâlcı bir karakter taşımaktaydı, ve bu hareketler aynı zamanda milliyetçi hareketlerdi. Luther şöyle söylemişti: «İtalyanların nazarında biz Almanlar aşağılık Cermen domuzlarından başka bir şey değiliz. Bizi şarlatan gibi oynatıyorlar ve ülkemizi iliğine kadar sömürüyorlar. Uyan Almanya!»⁷

Bolşevik ve Nazi İhtilâllerinin dinî karakterleri genellikle kabul edilmektedir. Orak-çekiç ve gamalı haç putlaştırılmıştır. Bunların geçit resimlerindeki törenler, dinî törenler gibidir. İman, azizler, şehitler ve kutsal mezarlar için fasılları vardır. Bolşevik ve Nazi İhtilâlleri aynı zamanda sonuna kadar şişirilmiş milliyetçi hareketlerdir. Nazi İhtilâli başından beri milliyetçi olmuştur fakat Bolşeviklerin milliyetçiliği sonradan gelişmiştir.

Siyonizm hem milliyetçi bir hareket hem de sosyal bir devrimdir. Aynı zamanda Ortodoks Yahudiye göre de bir dinî harekettir. İrlanda milliyetçiliği köklü bir dinî hava taşımaktadır. Asyada şimdi gelişen kitle hareketleri hem milliyetçi hem de ihtilâlcidir.

16

Bir kitle hareketinin durdurulması, o hareketin yerini almak üzere başka bir hareketin ikamesi meselesidir. Bir sosyal ihtilâl, dinî veya milliyetçi bir hareketi körüklemek suretiyle durdurulabilir. Böylece, Katolikliğin kitle hareketi ruhunu canlandırdığı bir ülkede, komünizmin yayılması önlenir. Japonyada bütün sosyal protesto hareketlerinin yön değiştirmesini sağlayan, milliyetçilik hareketi olmuştur. Birleşik Amerikanın Güney ayalet-

lerindeki ırk dayanışması hareketi, sosyal ayaklanmayı önleyici bir rol oynamaktadır. Aynı durum Kanada'daki Fransızlar ve Güney Afrika'daki Hollanda soyundan gelenler için de müşahade edilebilir.

Başka bir hareket ikame etmek suretiyle bir hareketin durdurulması her zaman kolay olmaz ve genellikle pahalıya mal olur. Mevcut düzenin değişmesini isteyenler, kitle hareketleri ile de oynamaktan hoşlanmazlar. Çünkü, özlü bir kitle hareketi yürüyüşe geçtiği vakit daima mevcut düzen zarara uğrar. İkinci dünya savaşından evvelki İtalya ve Almanyada pratik iş adamları komünizmin önlenmesi için tamamen «mantık» yoluyla hareket ederek bir Faşist ve Nazi hareketini desteklemişlerdir. Fakat bu şekilde hareket etmekle bu pratik ve mantık adamları kendi tasfiyelerini kolaylaştırmışlardır.

Kitle hareketinin yerine ikame edilebilecek daha emniyetli çareler vardır. Genel olarak, ferdiyetçiliği önleyici veya nefsinin unutmayı kolaylaştırıcı yahut yeni bir hayata başlama fırsatı vaad eden herhangi bir tertip, kitle hareketinin doğuşunu ve yayılışını önleyebilir. Bu konu ilerdeki Bölüm'lerde ele alınacaktır. Burada kitle hareketi yerine ikame edilebilecek nâdir bir tertipten, - göç'ten - bahsedeceğiz.

17

Göç, hayal kırıklığına uğramış kişinin bir kitle hareketine katılmakla elde edeceğini ümit ettiği şeyleri, yani, değişikliği ve yeni bir başlangıç imkânını, vaad eder. Doğmakta olan bir kitle hareketinin saflarını dolduran tipteki insan muhtemelen önüne çıkan göç imkânını da aynı ilgi ile karşılayacaktır. Bu suretle, göç, bir kitle hareketinin yerini alacak niteliktedir. Meselâ, Birinci Dünya Savaşından sonra Birleşik Amerika Devletleri ve İngiltere İmparatorluğu, Avrupa ülkelerinden büyük sayıda göçmen kabileleri gelmesini kabul etselerdi belki de ne bir Faşist ne de bir Nazi ihtilâlinin olmayacağı nazariyesi akla uygun gelmektedir.

Mamafih, kitle halindeki göçler, taşıdıkları insan malzemesinin özelliği bakımından, etkili kitle hareketlerinin doğması

için verimli zeminler de teşkil edebilirler.Bazı durumlarda nerede kitle halinde bir gn son bulunduğu ve bir kitle hareketinin başladığını - ve hangisinin önce geldiğini - kestirmek zordur. Musa peygamber zamanında İbranİlerin Mısırdan g dİnİ ve milliyetçi bir hareket halini almıştır. Roma İmparatorluğunun kme devrinde barbarların g sadece bir ahalinin bir yerden diğer bir yere kaymasından daha başka anlamlar taşır. Bunu açıklayıcı gerçek şudur ki, barbarlar nispeten az sayıda idiler, fakat, bir ülkeye bir kerre yayıldıktan sonra ezilmiş ve hoşnutsuz çeşitli halk sınıflarının kendilerine katılmasıyla bir sosyal devrim hareketi yabancı istilâsı maskesi altında, başlamıştır.⁸

Her kitle hareketi, bir bakıma bir güçtür, yani, vaad edilene doğru bir yürüyüş. Kitle halindeki g, bir hareketin birliğini ve maneviyatını kuvvetlendirir.

esklkitaplarım.com

BÖLÜM İKİ

İNANÇ DEĞİŞTİRMEYE HAZIR KİŞİLER

4. Toplum Üzerinde Alt Uçların Etkisi

18

İnsanlarda bir ırkı, bir ulusu veya ayrılığı olan bir grubu, onun en kötü üyelerine bakarak değerlendirme eğilimi vardır. Hernekadar bunun haksızlığı aşikâr ise de, bu eğilimin haklı olduğu bir yönü de vardır çünkü bir topluluğun karakter ve kaderi bir çok zamanlar onun kötü elemanları tarafından tayin edilir.

Meselâ, bir ulusun az etken olan çoğunluğu orta bölümde-
dir. Ulusun gerek şehir hayatındaki gerekse ziraat alanlarındaki işlerini yapan vasat insanlar, her iki uçtaki azınlıklar, - yani en iyi ve en kötü olanlar - tarafından etkilenir ve şekillendirilir.¹

Üstün kabiliyetli olan kişi, politika, edebiyat, fen, ticaret, sanayi ve benzeri alanlardan hangisinde olursa olsun bir ulusun şekillenmesinde büyük rol oynar, fakat aynı rolü diğer uçtaki kişiler de oynar, yani, başarısızlar, topluma uyamıyanlar, başı boşlar, kanunsuzlar ve mevkîlerini kaybetmiş, veya saygı değer insanlar arasında hiç bir zaman mevkî sahibi olamamış, kimseler gibi. Tarih oyunu genellikle orta bölüm çoğunluğun başlarının tepesinde işte bu en iyilerle en kötüler tarafından oynanır.

Bir ulusun alt uçlarını teşkil eden kişilerin onun gelişmesi üzerinde etki yapabileceğinin gerekçesi şudur ki bu kişiler mevcut düzene karşı tamamen saygısızdırlar. Bunlar kendi hayatlarını ve mevcut düzeni tamiri imkânsız şekilde kötü bulurlar ve her ikisini de yıkmaya hazırdırlar; bu sebeple, karışıklık ve anarşi onların istediği şeylerdir. Bunlar aynı zamanda, kendi bozulmuş ve manâsızlaşmış kişiliklerini heyecan verici büyük sosyal faaliyetler içinde eritmeyi candan arzu ederler; bu sebeple, birlikte hareket etme eğilimi gösterirler. Böylece bu kişiler, ihtilâllerin, kitle halinde göçlerin, dinî, ırkî ve müfrit vatanperverlik hareket-

lerinin ilk taraftarları arasında bulunurlar, ve bir ulusun karakter ve tarihini şekillendiren bu hareketlerde onların damgası mevcuttur.

Atılanlar ve itilenler, çok kerre bir ulusun geleceğinin ham maddesini teşkil etmişlerdir. İnşaatçının beğenmiyerek kenara ittiği taş yeni bir dünyaya temel taşı olmaktadır. Ayak takımı ve isyankâr fertleri bulunmayan bir ulus, sâkin, intizamlı, hoş ve nezihtir fakat belki de doğacak yeniliklerin tohumundan yoksundur. Avrupa ülkelerinde toplumu rahatsız eden kişilerin bir okyanusu aşarak yeni bir kıt'ada yeni bir dünya kurmaları tarihin bir cilvesi değildir;bu yeni dünyayı ancak böyleleri kura-bilirdi.

19

Hernekadar hoşnutsuz kişiler her çeşit halk arasında bulunursa da ençok şu kategorideki kimseler arasında bulunur: (a) yoksul sınıf, (b) topluma uyamıyanlar, (c) başıboşlar, (d) azınlıklar, (e) delikanlı çağındaki gençler, (f) muhterisler (aşırılamıyacak engeller veya hudutsuz fırsatlarla karşı karşıya olanların hepsi), (g) bir ayıp veya sabit fikrin pençesine düşmüş olanlar, (h) âciz olanlar (bedenen veya aklen), (i) aşırı benciller, (j) gaye yoksunluğundan ötürü bunalım içinde olanlar, (k) suçlular.

Madde 20 - 42 de bu tiplerden bazıları ele alınacaktır.

5. Yoksul Sınıf

YENİ YOKSULLAR

20

Yoksul olan herkes hayal kırıklığına uğramış değildir. Şehirlerin kenar mahallelerinde yaşayan yoksullardan bazıları,

kendi uyuşmuş hayatlarından şikâyetçi değildirler. İçinde bulundukları çukurun dışındaki bir hayatın düşüncesi onların tüylerini ürpertir. Saygıdeğer yoksullar dahi, yoksullukları uzun süreli olduğu takdirde, uyuşuklaşırlar. Hayatın hiç değişmez bir şekilde akışı onları ürkütmüştür. Ancak düşman işgali, salgın bir hastalık veya benzeri bir âfet onlara «sonsuz düzen» in geçici olduğunu anlatabilir.

Hayal kırıklığı ile kalbi burkulanlar genellikle yoksulluğu pek eski olmayan «yeni yoksul»lardır. Evvelce sahip oldukları daha iyi şeylerin hatırası onların içini ateş gibi yakar. Onlar mirastan mahrum bırakılmış veya malları zaptedilmiş gibidirler ve doğmakta olan her kitle hareketini olumlu karşılarlar. Onyedinci asır İngilteresinde Püriten ihtilâlinin başarısını yeni yoksullar sağlamıştır. 16 - 17 inci asırda İngilterede başlıyan arazi kapatma hareketi esnasında (Bk. Madde 5) binlerce toprak ağası kiracılarını sürerek arazilerini çayır haline getirmişlerdir. «Kendilerini besleyen toprağa hasret kalan kuvvetli ve çalışkan köylüler gündelikçi veya dilenci durumuna düştüler;..... şehir sokakları yoksullarla doldu.»¹ İşte Cromwell'in yeni-model ordusunun askerlerinin çoğunu bu malları zaptedilmiş fertler kitlesi teşkil etmiştir.

Almanya ve İtalyada Nazi ve Faşist devrimlerinin esas destekleyicisi, tahrip edilen orta sınıftan gelen yeni yoksullar olmuştur. Bugünkü İngilterede potansiyel ihtilâlciler işçiler değil fakat menfaatlerinden mahrum bırakılan memur ve iş adamlarıdır. Bu sınıf evvelce sahip olduğu bolluk ve hakimiyetin henüz canlı hatırasını taşımaktadır. Bu sınıfın, darlaştırılmış yeni imkânlarla ve zayıf siyasete râzı olmayacakları ihtimal dahilindedir.

Son zamanlarda gerek Amerikada gerekse diğer ülkelerde «yeni yoksul»un yeni bir çeşidi gittikçe artan bir şekilde ortaya çıkmaktadır, ve bunların ortaya çıkışı hiç şüphesiz ki çağımızdaki kitle hareketlerinin doğuşuna ve yayılışına yardım etmektedir. Yakın zamanlara kadar yeni yoksul başlıca, ister şehirli ister köylü olsun, varlığı bulunanlar arasından çıkmaktaydı; halbuki şimdi, ve belkide tarihte ilk defa olarak,basit işçi bu rolü oynamaktadır.

Dünyanın her işini yapmakta olan işçi sınıfı, hayatını ancak devam ettirecek seviyede yaşadığı müddetçe başkaları tarafından hor görülmüş ve kendilerini geleneksel yoksul olarak hissetmişlerdir. Bu, iyi zamanlarda da iktisadî buhran zamanlarında da

böyle olmuştur. Fakat bugün için, yüksek hayat standartlarının her tarafa yayılması ile ortaya çıkan iktisadî buhranlar ve işsizlik yeni bir özellik yaratmıştır. Bugünkü Batı dünyasında işçi, işsizliğe bir gerileyiş olarak bakmaktadır; kendisini,haksız bir düzen sebebiyle zarara uğramış ve malı zaptolunmuş gibi hissetmekte ve yeni bir düzen vaad eden her çağrıya kulak vermektedir.

DÜŞKÜN YOKSULLAR

21

Açlıktan ölmenin sınırında yaşayan yoksulların hayatı gayeli bir hayattır. Yiyecek ve yatacak yer bulmanın amansız mücadelesine girişmiş olanlar boşuna çaba harçetmiş olma hissine hiç bir zaman yakalanmazlar. Varılacak amaçları maddî ve âcildir. Her yenen yemek onlar için bir amacın gerçekleşmesidir; tok karnına yatağa girmek bir zaferdir;ve açıktan gelen her beleş şey bir mucizedir. Bunların, hayatlarına mâna ve değer verebilecek ve kişiliklerini yükseltecek bir amaca ne ihtiyaçları olabilir? Bunlar bir kitle hareketinin çağırısına karşı muafiyet taşırlar.

Güneş doğduğundan güneş batıncaya kadar sadece kendilerini hayatta tutacak şeyleri sağlamak için didinen insanlar keder beslemezler ve hayal kurmazlar. Çin halk kitlelerinin isyan-kâr olmayışının sebeplerinden biri de çok kıt olan yaşama imkânlarını biraraya getirebilmek için gereken aşırı çalışma ihtiyacıdır. Hayatta kalabilmek için girilen şiddetli mücadele, dinamik olmaktan ziyade uyusukluk etkisi yapmaktadır.²

22

Sefalet otomatik olarak hoşnutsuzluk yaratmadığı gibi hoşnutsuzluğun şiddeti sefaletin derecesi ile doğru orantılı değildir.

Sefalet dayanılabilecek seviyeye geldiği vakit, yani özlenir bir durum ulaşılabilir mesafede görünecek kadar şartlar düzeldiği vakit, hoşnutsuzluk en yüksek seviyesine ulaşır. Bir şikâyetin en şiddetli olduğu zaman şikâyet konusunun ortadan kalkma ihtimali belirdiği zamandır. Büyük ihtilâlden önceki Fransız toplumu üzerinde araştırmalar yapan De Tocqueville şu gerçeği meydana çıkarmakla şaşırmıştı: «1789 İhtilâlinde sonraki devrelerin hiç birinde millî refah, ihtilâlden önceki 20 sene zarfında arttığı büyük süratle artmamıştı.»³ O halde, «hayat şartları daha iyiye doğru gittikçe Fransızlar kendi durumlarına daha az tahammül eder olmuşlardı.»⁴ Gerek Fransada gerek Rusyada toprağa susamış köylüler, ihtilâl patlak verdiği zaman, ziraate elverişli arazinin üçte birine sahip bulunuyorlardı ve bu arazinin çoğunu ihtilâl öncesi bir veya iki nesil içinde ele geçirmişlerdi.⁵ İnsanları isyana teşvik eden şey fiilen çekilen sıkıntı değil fakat daha iyi şeylerin tadını almış olmaktır. Bugünkü Sovyet Rusyada halk iyi hayatın gerçek tadını tatmadan önce genel bir ayaklanma olması ihtimali çok zayıftır. Politbüro rejimi için en tehlikeli an, Rus halk kitlelerinin iktisadî durumunda önemli bir gelişme olduğu ve totaliter idarede bir miktar gevşeme görüldüğü an olacaktır. Stalin'in yakın arkadaşı Kirof'un Aralık 1934 de katledilmesinin, Stalin'in Birinci Beş Yıllık Planın başarı il sonuçlandırıldığı ve artık bir refah devrinin başlangıcına ulaşıldığını beyan edişinden hemen sonrasına rastlaması enteresan bir noktadır.

Hoşnutsuzluğun derecesi, istenilen amaca ulaşılacak mesafe ile ters orantılıdır. Bu, amaca yaklaşırken de amaçtan uzaklaşırken de böyledir. Çok kıymetli bir hazineye hemen hemen elini değdirecek kadar yaklaşmakta olan kişi ile hemen hemen elini değdiremeyecek kadar uzaklaşmakta olan kişinin heyecan ve şikâyeti en yüksek noktadadır; bu, hemen hemen zengin olmak, hemen hemen hür olmak v.s. durumdakilerle, hemen hemen zenginliğini kaybetmek (yeni yoksul) ve hemen hemen hürriyetini kaybetmek durumundaki kimseler için de aynıdır.

Bir çok şeylere sahip olduğumuz halde daha fazlasını istediğimiz zamanki hayal kırıklığımız, hiç bir şeye sahip olmayıp bazı şeyler istediğimiz zamanki hayal kırıklığından daha büyüktür.

Bir çok şeylerin yokluğunu çektiğimiz vakit duyduğumuz huzursuzluk tek bir şeyin yokluğunu çektiğimiz vakit duyduğumuz hoşnutsuzluktan daha hafiftir.

24

Lüks şeyler elde etmeye çabalarken, zarurî şeyler elde etmeye çabalarken olduğundan daha cesur hareket ederiz.

25

İki çeşit ümit vardır. Bu ümitlerden birinin patlayıcı bir madde gibi etkisi vardır, diğerinin etkisi ise disiplin ve sabır telkin edicidir. Bu iki ümit arasındaki fark, bunlardan birincisinin hemen sonuç verecek nitelikte olması, ikincisinin ise uzak gelecekte gerçekleşecek bir ümit olmasından ileri gelir.

Gelişmekte olan bir kitle hareketi, hemen sonuç verecek bir ümidin propogandasını yapar. Hareketin gayesi taraftarlarını kıskırtmaktır, ve bu hemen köşebaşını döner dönmez sonuç verecek cinsten olan ümit, halkı harekete geçmeye teşvik eder. Hristiyanlık ilk doğduğu zaman, hemen kıyamet kopacağına ve Tanrının hâkim olduğu bir ülkede yaşanılacağına çok yakın olduğunu öğütlemiştir; 1789 Fransasında müfrit cumhuriyet partisi (Jakobinler) derhal gelecek bir hürriyet ve eşitlik vaad etmişlerdir; ilk Bolşevikler ekmek ve toprak vaad etmişlerdir; Hitler, Versay esaretinin derhal sona erdirileceğini ve herkese iş bulunacağını vaad etmiştir. Kitle hareketi daha sonra iktidarı ele geçirince, önemli propoganda uzak gelecekteki bir ümide doğru kaydırılır, yani bir hayale ve mevhuma doğru. Çünkü ilk amacına ulaşmış bir kitle hareketi durumu muhafaza etmekle meşguldür ve işgüzar hareket edenlerden ziyade itaatkâr ve sabırlı olanları mükâfatlandırır; çünkü, ortada göremediğimiz bir şey için ümit beslediğimiz vakit o ümidi bekleyişin yolu sabırdır.

Yerleşmiş olan her kitle hareketinin kendine özel bir uzak ümidi vardır; diğer bir deyimle, kitlelerin sabırsızlığını körletmek için bir uyuşturucu silâhı vardır. Stalinizmin halk üzerindeki

uyuşturucu tesiri, oturmuş dinlerin uyuşturucu tesirinden daha az değildir.⁶

HÜR YOKSULLAR

26

Köle hayatı yaşayanlar yoksuldurlar; buna rağmen köleliğin yaygın olduğu ve uzun süre devam ettiği yerlerde bir kitle hareketinin doğması zayıf bir ihtimaldir. Köleler arasındaki mutlak eşitlik ve köle mahallelerindeki samimi sosyal ilişkiler ferdin hayal kırıklığını önler. Köleliğin yerleşmiş âdet haline geldiği bir toplumda başkaldıranlar, yeni köle olanlarla kölelikten hür bırakılanlardır. Bu ikincilerin hoşnutsuzluğunun kökü hür hayatın onlar üzerine yüklediği meşakkatten gelir.

Hürriyet, hayal kırıklığını azalttığı gibi aynı nispette çoğaltır da. Seçme hürriyeti, başarısızlığın kabahatini ferdin omuzlarına yükler. Ve hürriyet, o ferde bir çok işlere teşebbüs etme cesareti sağlayacağından, başarısızlık ve hayal kırıklığı miktarı da böylece artmış olacaktır. Diğer yandan hareket, değişiklik ve protesto imkânı sağlamakla, hürriyet, hayal kırıklığını azaltıcı niteliktedir.

Bir insan kendisine bir mevki sağlayacak kabiliyete sahip olmadığı takdirde hürriyet onun için sıkıcı bir yüküdür. Kabiliyetsiz olan bir kimse için seçme hürriyetinin faydası ne olabilir? Bir kitle hareketine, şahsi sorumluluğumuzdan kaçmak için katılırız, veya ateşli bir genç Nazi'nin dediği gibi: «hür olmaktan kurtulmak için»⁷ katılırız. Nazi askerlerinin, yaptıkları bütün habsliklere rağmen kendilerinin suçsuz olduklarını iddia etmeleri iki yüzlülük değildi. Emirlere itaat ettikleri için kendilerinin «sorumlu» tutulmaları karşısında, bunu bir ihanet olarak görmüşlerdi. Çünkü, kendilerince onlar Nazi hareketine «sorumluluktan» kaçmak için katılmamışlardı?

O halde bir kitle hareketinin yayılması için en elverişli zemin, oldukça bir hürriyetin bulunduğu fakat hayal kırıklığı

azaltıcı özelliklerin bulunmadığı toplumdur. On sekizinci asır Fransız köylülerinin Fransız İhtilâlinin çağırısına katılmalarının tam sebebi, bu köylülerin, Alman ve Avusturya köylülerinin aksine, bir nevi kölelik olan serflikten artık kurtulup toprak sahibi olmalarıdır. Aynı şekilde, Rus köylüleri bir nesil veya daha fazla bir müddetle hürriyetlerine kavuşmamış ve özel toprak sahibi olmanın tadını tatmamış bulunsalardı belki de bir Bolşevik İhtilâli olmazdı.

27

Bir baskı rejimine karşı hürriyet kazanmak için yapılan kitle hareketleri bile bir defa tutunup yürümeye başladıktan sonra ferdî hürriyet tanımazlar. Bir kitle hareketi, kurduğu düzenin ölüm-kalım mücadelesine girdiği veya kendisini iç ve dış düşmanlarına karşı savunma mecburiyetine bulunduğu müddetçe başlıca meşguliyeti, fertlerin arzularından, kanaatlerinden ve istifadelerinden vazgeçmeleri demek olan, birlik ve feragatı sağlamaya uğraşmak olacaktır. Robespierre'e göre ihtilâl hükûmeti «istibdata karşı hürriyetin zulmü»⁸ olmuştur.

Mühim olan nokta şudur ki, ferdî hürriyetin unutulması veya sonraya bırakılması ile, aktif kitle hareketi, ateşli taraftarlarının eğilimine karşı gelmiş sayılmaz. Renan'a göre müfritler, ölümden daha çok hürriyetten korkarlar.⁹ Gerçi, gelişmekte olan bir kitle hareketi taraftarlarının, emirlere ve doktrinlere katı itaat isteyen bir atmosfer içinde bulunmalarına rağmen, kuvvetli bir hürriyet hissiine sahip oldukları doğrudur. Bu hürriyet hissi, evvelce savunma imkânı olmayan kişiliklerinin ağır yükünden, korkularından ve ümitsizliklerinden kurtulmuş olmanın verdiği bir histir. İşte onların kurtuluş olarak hissettikleri, bu kurtuluştur. Büyük değişiklikler getiren bir hayat, sıkı bir disiplin çerçevesi içinde yürütülmüş olmasına rağmen, bir hürriyet havası taşır. Ne zaman ki kitle hareketi aktif safhasını tamamlar ve sağlam müesseselerle durumunu kuvvetlendirir, ancak o zaman ferdî hürriyet ortaya çıkma imkânı bulur. Aktif safha ne kadar kısa olursa, ferdî hürriyetin ortaya çıkmasına imkân veren şeyin kitle hareketinin sona ermiş olması değil de sanki hareketin bizatihi kendisi olduğu sanısı o kadar fazla olur. Kitle hareketinin devirdiği

ve yerine geçtiği idare ne kadar zalim idiyse, bu sanı o kadar kuvvetli olur.

28

Kendi hayatlarını bozulmuş ve ziyan olmuş görenler, hürriyetten çok eşitlik ve kardeşlik ararlar. Onların özlediği eşitliği getirecek olan hiç bir zaman hürriyet değildir. Eşitlik arzusu, bir bakıma kişiliğini gizleme (anonimite) arzusudur, yani, dokumayı meydana getiren ipliklerden birinin diğerinden ayırt edilmemesi gibi. Bu suretle kimse bizi diğerleriyle mukayese edip kusurlarımızı ortaya çıkaramaz.

Hürriyet isteriz diye en yüksek sesle bağırانlar, hür bir toplumda mutlu olma ihtimali en az olanlardır. Hayal kırıklığına uğramış kabiliyetsiz kimseler başarısızlıklarının kabahatini mevcut hürriyetsizliğe yüklerler. Gerçekte, onların istedikleri, herkese açık olan hürriyetin son bulmasıdır. Onlar serbest rekabeti ve kişinin hür bir toplumda devamlı olarak karşılaştığı merhametsiz sınavları ortadan kaldırmak isterler.

Hürriyetin gerçek olduğu bir yerde, eşitlik, kitlelerin büyük isteğidir. Eşitliğin gerçek olduğu bir yerde ise hürriyet, bir azınlığın büyük isteğidir.

Hürriyetsiz eşitlik, eşitliksiz hürriyetten daha dengeli bir toplum düzeni yaratır.

YARATICI YOKSULLAR

30

Yaratıcı olma imkânına sahip yoksullar genellikle hayal kırıklığına kapılmazlar. Bu, malını satma kabiliyetini haiz yoksul bir esnaf için olduğu kadar yaratıcı imkânlarla sahip yoksul yazar, yoksul sanatkâr ve yoksul ilim adamı için de doğrudur. Nefsimize olan itimadı en fazla okşayan şey, devamlı yaratma

kabiliyetimizdir, elimizle bir şeyler meydana getirdiğimizi görmektir. Modern çağda, hayal kırıklığına uğrayanların artması ve fertlerin kitle hareketleri tarafından kolayca etkilenmeleri sebeplerinden biri de belki de el sanatlarının azalmış olmasıdır.

Fertlerin yaratıcı güçleri kayboldukça, bir kitle hareketine katılma eğilimlerinin gittikçe belirli bir şekilde arttığını müşahade etmek enteresandır. Burada, faydasız benliğinden kaçıp kurtulmak ile kitle hareketlerine karşı duyulan yakınlık arasındaki bağlantı açıkça görünür. İçindeki yaratıcılığın gittikçe kuruması sebebiyle gerileyen yazar, sanatkâr, ve ilim adamı ergeç ateşli vatanseverler, ırkçılık simsarları ve mukaddesatçılar kamplarından birine sürüklenecektir. Belki, cinsî bakımdan kabiliyetsiz olan kişi de aynı itici kuvvetin etkisi altındadır. (Yaratıcı kabiliyet veya imkândan yoksun olanların Nazi harekâtındaki rolleri Madde 111 de tartışılmıştır.)

BİRLEŞMİŞ YOKSULLAR

31

Bir kapalı grubun (meselâ, bir kabile, sıkı örgütlü bir aile, bir ırk veya din grubu gibi) üyesi olan yoksullar hayal kırıklığına pek uğramazlar ve dolayısıyla aldatıcı bir kitle hareketinin çağırısına karşı muafiyetlidirler. Bir kimse hayatının yolunu çizmekte kendini ne kadar çok bağımlı hissederse, yoksulluğunun, kendi kusurlarının bir sonucu olduğuna o derece az inanır. Bir kapalı grubun üyesi olan ferdin «isyan noktası» bağımsız yaşayan ferdinkinden daha yüksektedir; ve onu isyana sevk etmek için daha fazla sefalet ve hakaret gerekir. Totaliter bir toplumdaki ayaklanma sebebi, baskı ve ezgiye karşı isyan etmekten ziyade genellikle totaliter idarenin zayıflamasıdır.

Çinlilerin kuvvetli aile bağları asırlar boyunca onları muhtemelen kitle hareketlerinin çağırısına karşı muafiyetli kılmıştır. «Bir Avrupalının vatanı için ölmesine bazı Çinlilerin aklı pek yatmaz çünkü bu Çinlilere göre bir insanın ölmesi için ailesinin bu ölümden direkt bir menfaati olmalıdır. Buna mukabil, bir

Çinlinin, ailesine ödenen para karşılığında bir idam mahkûmunun yerine kendini astırmasına hem akli yatar hem de bununla öğünür.»¹⁰

Açıkça görülmektedir ki, aldatıcı bir kitle hareketinin önemli sayıda taraftarlar toplayabilmesi için mevcut grup bağlarını yıkmak gerekmektedir. Potansiyel taraftarlar arasında en uygun olan kişi, kendinin, küçük, manâsız ve yoksul olan taraflarını maskeleyerek üzere içine karışacağı ve içinde kişiliğini eriteceği bir topluluktan yoksun olan bağımsız kişidir. Aile, kabile, vatan v.s. bağlarının zayıfladığı ve çöküntü halinde olduğu bir yer bulan kitle hareketi derhal oraya sokulur ve meyvelerini toplamaya başlar. Bu bağların kuvvetli olduğu yerlerde ise bunları zayıflatıp koparmak için hücumla geçer. Diğer taraftan, son zamanlarda Rusyada Bolşeviklerin aile dayanışmasını desteklemesi ve millî, ırkî ve dinî birliği teşvik etmesi gibi durumlarda bu, Bolşevik hareketinin dinamik safhasını tamamladığının, kendine özel hayat tarzını kurduğunun ve artık başlıca meşguliyetinin bu düzeni korumak olduğunun bir işaretidir. Komünizmin hâlâ mücadelecî bir hareket olduğu dünyanın diğer taraflarında ise Komünist, aileyi parçalamak, millî, ırkî ve dinî bağları gözden düşürmek için elinden gelen her şeyi yapmaktadır.

32

Gelişmekte olan kitle hareketlerinin aile müessesesine karşı tutumları oldukça ilgi çekicidir. Çağımızın hemen hemen bütün kitle hareketleri, başlangıç safhalarında, aileye karşı düşmanca tavır takınmışlar ve aile birliğini gözden düşürmek ve zayıflatmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Bunu yapmak için, aile reislerinin otoritesini küçümsemişler; boşanmayı kolaylaştırmışlar; çocukların beslenme, eğitim ve eğlenme işlerinin sorumluluğunu üzerlerine almışlar; ve gayri meşru münasebetleri teşvik etmişlerdir. Kalabalık meskenler, sürgün, toplama kampları ve yıldırma hareketleri de ailenin zayıflaması ve yıkılmasına yardım etmiştir. Diğer yandan, başlangıç devresindeki Hıristiyanlığın aileye karşı gösterdiği düşmanca davranış, bugüne kadar hiç bir kitle hareketi tarafından bu kadar açıkça ortaya konulmamıştır. İsa peygamber demiştir ki: «Çünkü ben oğul ile babasının, ve kız ile anasının, ve gelin ile kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim;

ve bir erkeğin düşmanları kendi ev halkı olacaktır. Babayı ve anayı benden ziyade seven bana lâıyk değildir; oğlunu veya kızını benden ziyade seven banalayıkdır.»¹¹ Anası ve kardeşlerinin konuşmak için dışarıda kendisini bekledikleri haber verildiği zaman İsa dedi ki, «Benim anam kimdir? ve kardeşlerim kimlerdir?» Ve elini şâkırtlerine doğru uzatıp dedi ki: «İşte benim anam ve kardeşlerim.»¹² Şakırtlerinden biri babasını gömmek üzere kendisinden izini istediği zaman İsa dedi ki, «Benim ardımca gel; ölüleri bırak, kendi ölülerini gömsünler.»¹³ Vaaz ve hareketlerinin aile geçimsizliklerini arttıracaklarını anlayan İsa dedi ki, «Ve kardeş kardeşi, ve baba çocuğunu ölüme teslim edecek, ve çocuklar ana babalarına karşı ayaklanacaklar ve onları öldüreceklerdir.»¹⁴ Vaazlarında kardeşçe sevgiyi telkin eden bir kimsenin aynı zamanda anne sevgisi, baba sevgisi, kardeş, eş ve çocuk sevgisi aleyhinde vaaz vermesi tuhaftır fakat bir gerçektir. Kardeşçe sevgiyi savunan Çinli filozof Mo-Tzü, aileyi herşeyin üstünde tutan Konfüçyüs ekolü tarafından haklı olarak reddedilmiştir. Bu ekolün iddiasına göre genel bir «kardeşçe sevgi» prensibi aile bağlarını zayıflatacak ve toplumu yıkacaktır. ¹⁵«Beni takip edin» diyen bir kandırıcı, hernekadar aileye karşı şuurulu bir düşmanlığı veya aile birliğini zayıflatmak için en ufak bir niyeti olmamakla beraber yine de, bir aile-yıkıcısı olmaktadır. St. Bernard'ın verdiği vaazlar öylesine etki ve tepki yaratmıştır ki «analar oğullarının ve karılar kocalarının kandırılmaması için bu vaazları onların duymasını engellemişlerdir. St. Bernard yine de o kadar çok sayıda yuva yıkmıştır ki, evlerini terk eden kadınlar bir manastır kurup oraya çekilmişlerdir.»¹⁶

Tahmin edileceği gibi, hangi sebeple olursa olsun ailenin yıkılması, kolektif hareket etme ruhunu otomatikman geliştirir ve kitle hareketlerinin çağırısına uyuma eğilimi yaratır.

Japon istilası hiç şüphesiz ki Çin'deki kapalı aile geleneğini zayıflatmış ve halkın, gerek milliyetçilerin gerekse komünistlerin çağırısına uyuma eğilimlerine yardımcı olmuştur. Sanayileşmiş Batı dünyasında aile bağları, başlıca iktisadî faktörler sonucunda zayıflamıştır. Kadının iktisadî bağımsızlığı boşanmayı arttırmıştır. Gençlerin iktisadî bağımsızlığı, aile reisi otoritesini zayıflatmış ve aile topluluğunun daha önce dağılmasına yardım etmiştir. Büyük sanayi merkezlerinin köy ve küçük kasabalarda yaşayan halka iş sağlaması sonucunda aile bağları geriilmiş ve kopmuştur.

Aile bağlarını zayıflatan bu faktörler, çağımızdaki kolektif ruhun gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

İkinci dünya harbi esnasında Hitlerin çılgınca emirleriyle ahalinin toptan sürgün edilmesi ve bir kısmının yok edilmesi Avrupanın büyük bir kısmında milyonlarca ahaliyi harman etmiştir. Diğer taraftan, İngiliz-Amerikan hava hücumları, doğu ve güney Avrupadaki Almanların oralardan kovulması ve Alman harp esirlerinin geri verilmesindeki gecikmenin Almanya üzerindeki etkisi, Hitlerin Avrupaya yapmış olduğu etkinin bir benzeri olmuştur. En müsait iktisadî ve siyasî şartlar altındâ bile, her tarafı böyle aile kırıntıları ile dolmuş olan bir kıt'ada nasıl bir normal toplum düzeni kurulabileceğini anlamak güçtür.

33

Geri kalmış ülkelerde, Batı medeniyeti ile olan temaslar sonucunda meydana gelen hoşnutsuzluk, esas itibariyle hâkim durumda olan yabancıların sömürmesine karşı duyulan bir hoşnutsuzluk değildir. Bu hoşnutsuzluk daha ziyade kabileler içindeki dayanışmanın ve mahallî toplum hayat düzeninin sarsılması ve zayıflamasının bir sonucudur.

Geri kalmış ülkelerin ahalisine Batı'nın vermek istediği «kendi kendini yükseltme» ideali, beraberinde ferdî hayal kırıklığı musibetini getirmektedir. Batı'nın getirdiği faydaların hiç biri, mahallî bir toplum hayatının sağladığı gizli kişiliğin (anonimite) koruyucu ve rahatlık verici etkisinin yerini almamıştır. Yerli ahali arasından Batılılaşmış bir kimse başarıya ulaşsa dahi yine de mutlu değildir. Kendini çıplak ve yetim hisseder. Sömürge-lerdeki milliyetçi hareketler, bir bakımdan, grup hayatını elden kaçırmamak ve Batı ferdiyetçiliğinden kurtulmak için yapılan çabalardır.

Batı'nın sömürge kuvvetleri yerli ahaliye ferdî hürriyetin ve bağımsızlığın nimetlerini tanıtırılar, onlara kendine güvenmeyi öğretmeye çalışırlar. Gerçekte bütün bunların sonucundan ferdî ayrılıklar doğar. Ferdî ayrılıktan kastedilen manâ, kişinin bir bütünlüğü bulunan toplumdan yarı olgun bir şekilde ayrılmış ve Khomiakov'un ifadesiyle «kendi yetersizliğinin hürriyeti içine bırakılmış»¹⁷ olmasıdır. Gerek Batı devletlerinde gerekse onların

kolonisi bulunan sömürgelerde açıkça görülen birleşme ve yekvücut halinde yürüyüşe geçme isteği işte bu yetersiz kişiliğinden kurtulmak isteyenlerin sarfettiği gayretin bir ifadesidir. Bu sebeple, bugün Asyadaki milietçi hareketlerin, neticede, demokratik bir toplum düzen yerine aşağı yukarı kollektifçi bir düzen ile sonuçlanması (Sovyet Rusyanın etkisi olmasa dahi) kuvvetle muhtemeldir.

Sömürge hâkim kuvveti teşkil eden yabancıların politikası yerli halk arasında cemaat birliğini desteklemek ve aralarındaki kardeşlik duygusunu ve eşitliği teşvik etmek olmalıdır. Çünkü, hükmedilen ahali kendi kapalı bütünlüğüne ne kadar çok karışır ve onun içinde benliğini ne kadar çok eritirse, ferdi yetersizlik duygularının acısı da o kadar hafiflemiş olur; ve bu suretle, sefaleti, hayal kırıklığına ve isyana çeviren gidişat, daha kaynağında önlenmiş olur. «Böl ve hükmet» diye bilinen siyasî oyun, hükmedilen ahali arasındaki çeşitli birlik şekillerinin hepsini zayıflatmak amacına yöneldiği vakit, beklenen sonucu vermez. Bir köy cemaatini, bir kabileyi veya bir ulusu müstakil fertler halinde bölmek, hükmeden kuvvete karşı duyulan isyan ruhunu ne ortadan kaldırır ne de hafifletir. Etkili bir bölme, birbiriyle rekabet eden ve birbirine kuşku ile bakan kapalı toplulukların (ırkî, dinî veya iktisadî toplulukların) adedini arttırmak suretiyle yapılabilir.

Emperyalist bir idarenin tüm amacı, geri kalmış bir halkı kalkındırmak ve yükseltmek gibi sadece insan sevgisinden ibaret olsa bile, bu idare, halkı bir bütün olarak birleştiren düzeni korumak ve kuvvetlendirmek için elinden gelen her şeyi yapmalıdır. Gayretlerini fert üzerinde toplayacağı yerde, getirdiği yenilik ve reformları toplumsal kanallara enjekte etmelidir ki, kabile ve cemaatler bir bütün olarak kendi kendilerini kalkındırsınlar. Geri bir halkın başarı ile modernleştirilmesinin ancak birlikte hareket etmenin kuvvetli çerçevesi içinde yapılabileceği herhalde bir gerçektir. Japonyanın fevkalâde modernizasyonu, birlikte hareket ve cemaat şuru ile dolu bir hava içinde başarılmıştır.

Bir sömürge kuvveti olarak Sovyet Rusyanın avantajı (çeşitli ırklar arasında tarafgirliği bulunmaması avantajından başka) girdiği yere evvelden hazırlanmış ve etkili bir «birlikte hareket» programı ile girmektir. Sovyet Rusya, ferdi hoşnutsuzluğun körüklenmesi ve dolayısıyla halkın isyan etmesi tehlikesine bakmaksızın, grup bağlarını çekinmeden koparabilir; çünkü,

girdiği ülkenin sovyetleştirilmiş yerli fertleri düşman bir dünyada tek başına çırpınır durumda bırakılmaz. Aksine, fertler, eskiden mevcut olan aile veya kabile bağlarından daha sıkı cemaat bağları bulunan bir grupun üyesi olarak yeni bir hayata kavuşturulur.

Sömürgelerde hâkim idareye karşı duyulacak huzursuzluğu önlemek için cemaat birliğini teşvik etme metodları, sanayileşmiş ülkelerde de işçi huzursuzluğunu önlemek için kullanılabilir.

Tek gayesi, çalıştırdığı işçileri işlerine bağlamak ve onlardan azamî istifade etmek olan bir işveren, işçilerini bölmek, yani bir işçiye diğerine düşürmek, yoluyla amacına herhalde ulaşamaz. Aksine, bu işçilerin, kendilerini bir bütünün, hatta tercihan işvereni de içine alan bir bütünün, parçaları olarak hissetmeleri, işverenin menfaatinedir. İşçilerin huzursuzluğunu önlemekte en etkili vasıta, hiç şüphesiz ki canlı bir dayanışma duygusudur. Bu duygu ırkî, millî veya dinî karakterde olabilir. Dayanışma, işvereni içine alamıyacak neviden olsa bile yine de işçilerin hoşnutluğunu ve çalışma gücünü artırma eğilimindedir. Tecrübe göstermiştir ki, işçiler bir topluluğun üyesi oldukları ve kendilerini böyle hissettikleri zaman iş randımanı en yüksek noktasına çıkmaktadır. Bir topluluğu sarsan ve yıkan herhangi bir siyaset, mutlaka şiddetli karışıklıklara sebep olur. «Tek tek işçilere prim verilmesini öngören bir teşvik ikramiyesi programı faydadan çok zarar meydana getirir.... Usta başını da içine alan bir iş takımına prim verme usulüne dayanan bir grup teşvik programının ise randımanı daha çok arttırması ve işçileri daha çok memnun etmesi daha büyük bir ihtimaldir.»¹⁸

Gelişmekte olan bir kitle hareketinin taraftarlar çekmesi ve bu taraftarları elinde tutması onun ortaya koyduğu doktrinin kuvvetinden değil fakat endişeler, imkânsızlıklar ve manâsızlıklar içindeki hayatından kurtulmak isteyenlere sığınacak bir yer teklif etmesinden dolayıdır. Bu kitle hareketi, hayal kırıklığı altında ezilenler, bazı gerçeklerin nedenlerini onlara anlatmak veya onların hayatına ıstırap veren güçlüklerin çâresini bulmak suretiyle tedavi etmeye çalışmaz, fakat o kişileri yetersiz kişiliklerinden kurtarmak

suretiyle tedavi etmeye çalışır. Ve bu tedaviyi de, o kişileri sıkı örgütlü ve ümit veren bir topluluğun içine almak suretiyle yapar.

Bu sebeple, bir kitle hareketinin başarılı olması için daha ilk anlarından itibaren kapalı bir teşkilât kurması ve bütün taraftarlarını bu teşkilât içinde eriterek teşkilâtın ayrılmaz bir parçası haline getirebilecek güce sahip olması gerekmektedir. Bir yeni kitle hareketinin yaşayıp yaşamıyacağını, onun doktrininindeki gerçek payından ve vaadlerinin uygulanma kabiliyetinden çıkarmaya çalışmak boşunadır. Anlaşılması gereken bir husus varsa o da bahis konusu teşkilâtın, hayal kırıklığına uğramışları hangi sür'atle ve ne derece etkili olarak bünyesinde eriteceğidir. Yeni doktrinlerin halkı kendine çekmek için rekabet halinde bulunduğu yerde, kolektif dayanışma mekanizmasını en iyi geliştirmiş olan yarışı kazanacaktır. Yunan-Roma dünyasında birbirleriyle rekabet halinde bulunan bütün mezhep ve ekoller arasında, kapalı bir teşkilâtı daha başlangıcından itibaren geliştiren sadece Hristiyanlık olmuştur. «Hristiyanlığın rakiplerinden hiç birisi, kilise gibi kuvvetli ve birlikçi bir yapıya sahip değildi. Bunlardan hiç biri, taraftarlarına sıkı örgütlü bir cemaatin içine girmiş olma duygusunu kilisenin vermiş olduğu gibi verememiştir.»¹⁹ İktidara geçme yarışında Bolşevik hareketi, sıkı örgütlü bir kolektif teşkilat olması sebebiyle, diğer bütün Marksist hareketleri çok geride bırakmıştır. Almanya'da Nasyonal Sosyalist hareketi de, 1920 lerde dal budak salan diğer bütün halk hareketlerinin üzerinde başarı sağlamıştır, çünkü Hitler, gelişmekte olan bir kitle hareketinde kolektif birliği kuvvetlendirme propogandasının sınırsız bir yoğunlukla yapılmasında sakınca bulunmadığını erken kavramıştı. Hitler, hayal kırıklığına uğramışlarda en büyük arzusunun «bir yere ait olma» arzusu olduğunu biliyordu ve bu arzuyu tatmin için bu kişiler arasındaki bağlayıcı faktörler ne kadar çok arttırılırsa arttırılsın yine de aşırı sayılamıyacağını anlamıştı.

Kitle hareketlerinin doğuşu ve yayılışı için en elverişli ortam, evvelce kapalı bir topluluk mekanizması bulunup sonradan herhangi bir sebeple bu mekanizmanın çökmeye başladığı bir ortamdır. Hristiyanlığın doğduğu ve yayıldığı çağ «çok sayıda

insanların yerlerinden ve yurtlarından edildiği bir çağdır. Kapalı şehir devletleri bu çağda geniş bir imparatorluğun içine alınmışlar... ve eski sosyal ve siyasî gruplar zayıflatılmış veya ortadan kaldırılmıştır.»²⁰ Hristiyanlık, « birbirinden veya atalarının ortamından zorla ayrılmış bir kısım köleler, bir kısım kölelikten serbest bırakılanlar ve bir kısım ticaret erbabından müştekkil binlerce insanın»²¹ yaşadığı büyük şehirlerde en başarılı ilerlemelerine başlamıştır. Cemaat düzeninin çok az bozulmuş olduğu şehir dışı bölgelerde bu yeni din, daha az elverişli bir ortam bulmuştur. Dinsiz köylüler ve eşyaya tapanlar, atalarının mezheplerine daha uzun bir süre bağlı kalmışlardır. Buna benzer bir durum ondokuzuncu asrın ikinci yarısındaki milliyetçi ve sosyalist hareketlerin doğuşunda da görülmektedir; şöyle ki: «ulaşım imkânlarının ve şehirleşmenin olağanüstü artması, pek çok sayıda insanın ecdat toprağından ve mahalli bağlardan kopmasına yardım etmiştir. İktisadî emniyetsizlik ve psikolojik sıkıntı içine düşen bu insanlar, sosyalistlerin veya milliyetçilerin, veya her ikisinin, demogojik propogandalarına kolayca inanır duruma gelmişlerdir.»²²

Genel kaide olarak kabul edilebilir ki, bir topluluğun beraberlik bağları zayıflayınca, ortam, bir kitle hareketinin doğması ve bunun neticesi olarak da daha kuvvetli yeni bir kapalıbirliğin kurulması için elverişli duruma gelir. Tüm hayata nüfuz eden bir kilise, bu nüfuzunu zayıflattığı zaman yeni bir dinî hareketin belirmesi kuvvetle muhtemeldir. H.G.Wells'in ifade ettiğine göre, Reformasyon devrinde «halk, kilisenin kudretine değil fakat zaafına itiraz etmiştir.... Halkın kiliseye karşı içeriden ve dışarıdan mücadele hareketi kilise nüfuzunun azaltılması için değil fakat aksine dinî nüfuzun daha çok derinleştirilmesi için yürütülen bir hareket»²³ idi. İlmin etkisi altındakinin inançküçümsendiği takdirde, gelişecek olan kitle hareketleri ya sosyalist ya da milliyetçi veya ırkçı olacaktır. Aynı zamanda milliyetçi bir hareket olan Büyük Fransız İhtilâli, Katolik Kilisesinin zulmüne ve geleneksel rejime karşı bir tepki olarak değil fakat bunların zaaf ve yetersizliklerine karşı bir tepki olarak gelmiştir. Totaliter idare altındaki bir toplumda halkın isyan etmesi, mevcut rejimin kötülüğüne karşı değil fakat onun zayıflığına karşı olan bir ayaklanmadır.

Birlik ve beraberlik bağlarının kuvvetli olduğu bir yerde, bir kitle hareketinin tutunabilmesi zordur. Hristiyanlığın Yahudiler

arasında çok küçük bir başarı sağlamasının sebebi belki de gerek Filistindeki gerekse dünyanın her tarafına yayılmış bulunan Yahudilerin cemaat birliğidir. Eski Yerusalemlerdeki Yahudi mabedinin yıkılması, cemaat bağlarının daha kuvvetlenmesine sebep olmuştur. Bu durumda sinagog ve dinî toplantılar, eskiden Yerusalemlere duyulan bağlılığı kendilerine çekmişlerdir. Daha sonraları Hristiyan kilisesi, Yahudileri yahudi mahallelerine yerleştirip onları toplumda ayrı tutacak kuvvete sahip olduğu vakit, bu, Yahudilerin cemaat birliğini daha da kuvvetlendirmiş ve, istemiyerek, Yahudiliğin yaşamasını garantilemiştir. İlim ve aydınlık devrinin gelmesiyle dinî itikatlara önem verilmemiş ve yahudi mahallelerinin ayrı tutulması mecburiyeti ortadan kalkmıştı, ve böylece Yahudi birdenbire kendisini muhalif bir ortamda yalnız başına kalmış bir fert olarak bulmuştur. Kendini bağılayabileceği ve içinde kişiliğini eriteceği bir kollektif topluluk yoktu. Sinagog ve dinî toplantılar hayatini kaybetmişti ve ikibin senedir gelenek haline gelmiş düşmanlık, Yahudinin yahudi olmayan kollektif topluluklara gerçek manâda katılmasına engel oluyordu. Bu suretle, modern zaman Yahudisi en mustakil bir fert haline gelmiş ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak da en fazla hayal kırıklığına uğramış kişi olmuştur. Bu sebeple, modern zaman kitle hareketlerinin Yahudi'ye genellikle potansiyel bir taraftar olarak bakması şaşılacak bir olay değildir. Yahudi, hayal kırıklığını azaltmak için kendini bütün benliği ile işine vermiş ve göç etmekte de aynı teselli bulmuştur. Aynı zamanda, maddî kazancındaki başarıları ile ve yaratıcı san'ata kendini vermek suretiyle kişiliğinin değerli olduğunu ispat gayretine kapılmıştır. Gerçekte, Yahudinin kendi gayretiyle yaratıp kendisini bağılayacağı bir topluluk vardı ki bu da aile idi, ve bunu genellikle başarmıştır da. Ancak Avrupa Yahudisi için bu tek sığınak, Hitlerin kamplarında ve gaz hücrelerinde yok edilmiştir. Böylece, bugün için her zamandan daha fazla, Yahudi, özellikle Avrupada, kitle hareketleri için ideal potansiyelde bir taraftar adaydır. Yahudinin en karanlık gününde kendisini ferdî yalnızlıktan kurtararak tedavi edecek ve ona sığınak olacak Siyonizmin mevcudiyeti Yahudi için artık Tanrının bir lütfu haline gelmiştir. İsrail gerçekte az bulunur bir sığınaktır; diğer bir deyimle, Yahudi için orası bir ev, bir aile, bir sinagog, bir ulus ve bir ihtilâlcî partidir.

Almanyanın yakın tarihi de, birlik ve beraberlik halindeki kapalı topluluk ile bir kitle hareketinin çağırısına uymak derecesi

arasındaki yakın ilişkiyi gösteren ilgi çekici bir misal vermektedir. Vilhelm Almanyasında gerçek bir ihtilâlcî hareketin doğması ihtimal dahilinde değildi. Almanlar, merkeziyetçi ve otoriter Kayzer rejimi ile tatmin oluyorlardı ve hatta Birinci Dünya Harbindeki yenilgi bu rejime olan sempaticilerini yıkmamıştır. 1918 ihtilâli, halkın çok az desteklediği suni bir hareket idi. Bunun ardından gelen Weimar Anayasa'sının tatbik edildiği yıllar, Almanların çoğunluğu için bir huzursuzluk ve hayal kırıklığı devri olmuştur. Yukardan gelen emirlere itaat etmeye ve otoriteye saygı göstermeye alışmış olan Almanlar gevşek demokratik düzen karşısında şaşkına dönmüşler ve kendilerini keşmekeş içinde bulmuşlardı. «İdareye iştirak etmek, bir partiyi desteklemek ve siyasî meselelerde karar vermek mecburiyeti»²⁴ onlara şok tesiri yapmıştı. Bu durumda, değil Kayser rejimi hatta ondan da daha yekpare, daha müdahaleci, daha şanlı yeni bir birliğin hasretini duymaya başladılar — ve Üçüncü Rayh onların hasretini çektiği bu şeyleri fazlasıyla verdi. Hitler'in totaliter rejimi, bir defa yerleştikten sonra asla bir kitle isyanı ile karşılaşma tehlikesinde değildi. Nazi hiyerarşısı bütün sorumlulukları yüklediği ve kararları kendisi verdiği müddetçe halktan gelecek herhangi bir ayaklanma için en küçük bir ihtimal dahi yoktu. Eğer Nazi disiplini ve otoriter idaresi gevşemiş olsaydı o zaman tehlikeli bir noktaya varılmış olurdu. De Tocqueville'in bir istibdat hükümeti için söyledikleri bütün totaliter rejimler için de doğrudur: «istibdat hükümetleri için en büyük tehlike, bir reform hareketine giriştikleri veya hürriyet eğilimleri göstermeye başladıkları zamandır.»²⁵

Sağlam bir kollektif topluluğun, kitle hareketlerinin çağırısına karşı muafiyetli olduğu, ve bunun aksine, çöküntü halindeki bir kollektif topluluğun ise kitle hareketlerinin doğuşu ve gelişmesi için en elverişli ortam olduğu faraziyesinin diğer bir misali de, kollektif bir topluluk olarak tanıdığımız ordu ile kitle hareketleri arasındaki ilişkilerde bulunur. Ordudan yeni terhis edilmiş olan bir kişi ideal bir potansiyel taraftardır, ve bu tip kişileri çağımızdaki bütün kitle hareketlerinin ilk taraftarları arasında görürüz. Bu kişi kendini yalnız kalmış ve sivil hayatın rekabetli mücadelesi içinde kaybolmuş hisseder. Bağımsız kişiliğindeki sorumluluklar ve emniyetsizlik bütün ağırlığı ile onun omuzlarına çöker. Bu kişi, emniyetliliğin, arkadaş samimiyetinin ve şahsî sorumluluktan kurtulmanın hasretine kapılır ve etrafındaki hür toplumun rekabetinden tamamen değişik bir

düzenin hayalini kurmaya başlar; ve bütün bu aradıklarını, doğru-
makta olan bir kitle hareketinin kardeşlik ve yeni hayat vaatleri
içinde bulur.²⁶

6. Topluma Uyamıyanlar

36

Topluma uyamıyanların hayal kırıklığı çeşitli derecelerde olabilir. Bunlardan birincisi geçici olarak topluma uyamıyanlardır ki, bu sınıfa girenler: hayatta yerini bulamamış fakat henüz bulma ümidi taşıyanlar; delikanlı çağındaki gençlik; iş bulamamış yüksek okul mezunları; askerlikten ayrılmış olanlar; yeni göçmenler; ve benzeri kişilerdir. Bu kişiler huzursuzdur, tatminsizlik içindedir ve gayelerine ulaşınca kadar en güzel yıllarının ziyan olacağı endişesindedirler. Bunlar, aldatıcı bir kitle hareketinin çağırısına kanmaya hazır durumda olmakla beraber her zaman vefalı taraftarlar olmazlar. Çünkü bunlar şahsiyetlerinden geri dönülmez bir şekilde uzaklaşmış değildirler ve durumlarını çaresiz derecede bozuk görmezler. Bu kimseler için gayeli ve ümitli bir bağımsız kişi olma fikrini benimsemek kolaydır. En ufak bir ilerleme ve başarı belirtisi bu kimseleri kendileriyle ve dünya ile barıştırır.

Askerlikten ayrılanların kitle hareketlerindeki rolüne Madde 35 de temas edilmişti. Millî ordular tarafından yapılan uzamış bir savaşı, gerek galipler gerek mağluplar için bir sosyal huzursuzluk devresinin takip etmesi muhtemeldir. Bunun sebebi, ne savaşın yarattığı vahşet veya ihtirasların serbest kalmasıdır ne de insan hayatı ve servetin böylesine muazzam ne yersiz ziyan olmasını önleyemeyen sosyal düzene karşı duyulan güvensizliktir. Gerçek sebep, millî ordulara katılan milyonlarca insanın uzun süre sivil hayattan uzaklaşmış olmasıdır. Sivil hayata dönen askerler, harpten evvelki hayatlarının temposunu tekrar elde etmenin güçlüğü ile karşılaşır. Barış ve vatan ortamına yeniden uymak yavaş ve sıkıntılı olur, bu durumda ülke, geçici olarak topluma uyamıyanlarla dolar.

Bu suretle, yerleşmiş bir düzen için, savaştan barışa geçiş, barıştan savaşa geçişten daha önemli tehlikeler taşır.

37

Devamlı olarak topluma uyamıyanlar, yapmayı çok istedikleri bir şeyi ya kabiliyetsizlikleri veya bedenî ve aklî kusurları sebebiyle yapamıyanlardır. Ne kadar büyük olursa olsun diğer alanlardaki başarıları onları tatmin etmez. Hangi işi ele alsalar o iş onlar için bir ihtiras olur; fakat asla varacakları noktaya varamazlar ve asla bir noktada duramazlar. Bunların hareket tarzı şu gerçeği gösterir ki elde etmek amacında olmadığımız şeyi elde etmeye asla doyamayız ve kendimizden kaçmaya başladığımızda, mümkün olduğu kadar hızlı ve mümkün olduğu kadar uzağa kaçırız.

Devamlı topluma uyamıyanlar, kurtuluşu ancak kendinden tamamen sıyrılmakta bulurlar; ve genellikle bunun yolunu, bir kitle hareketinin kapalı kolektif bünyesi içinde kendilerini eritmekte bulurlar. Şahsî arzularından, kanaatlarından ve ihtiraslarından vazgeçmek ve bütün güçlerini ölmez bir amaca hasretmek suretiyle hiç olmazsa, asla tatmin etmeyecek olan döner çarktan kendilerini kurtarmış olurlar.

Hayal kırıklığına uğramışlar arasında en çaresiz durumda -dolayısıyla en hararetlili- olanlar, yaratıcı san'at alanında semeresiz çaba sarfedenlerdir. Eser yazmak, resim yapmak, müzik bestelemek vesair dallarda gerek devamlı başarısız denemelerde bulunanlar gerekse bu yoldaki eski başarılarından sonra kabiliyetlerini geri gelmez şekilde kaybedenler, dehşetli bir ihtirasın pençesine kendilerini kaptırırlar. Şöhret, kudret, servet ve hatta diğer alanlardaki çok büyük başarıları bile bu kimselerin ihtirasını söndüremez. Hatta kutsal bir amaca bütün kalbiyle bağlanmak dahi bu kimseleri her zaman tatmin etmez. Bunların yatıştırılmış ihtirası sürüp gider, ve böylece, bağlandıkları kutsal amaca hizmetlerinde en şiddetli aşırıncılar olarak görülmürlar.¹

7. Aşırı Bencil

38

Aşırı benciller özellikle hayal kırıklığına kapılmaya elveriş-

lidirler. Bir kimse ne kadar çok bencil ise hoşnutsuzluğu da o kadar çok şiddetli olur.

Müfritlerin en ateşlileri genellikle, doğuştan gelen kurları sebebiyle veya dış çevre şartları sonucunda kendilerine güvenlerini kaybetmek zorunda kalmış bencil kimselerdir. Bu kimseler, bencilliklerinin çok hünerli mekanizmasını yetersiz kişiliklerinden ayırıp bunu herhangi bir kutsal amacın hizmetine ilıştırırlar. Ve içine büründükleri kimlik hernekadar bir sevgi ve alçak gönüllülük taraftarlığı şeklinde olursa da, bu kimseler için sevmek ve alçak gönüllü olmak imkânsızdır.

8. Fazla İmkânlar Karşısında Muhterislik

39

Fazla imkânlar da, imkânların kıtlığı gibi bir hayal kırıklığı kaynağı olabilir. İmkânlar çok fazla görüldüğünde, içinde yaşanılan zamanın değeri azalır. Bu durumda insanlar, «yapılabilecek bu kadar çok şey karşısında benim yaptığım veya yapabileceğim şey devede kulak kalacaktır» düşüncesine kapılırlar ve bu düşünce onlarda hayal kırıklığı yaratır. Altın arayıcıları, toprak gaspedicileri ve diğer çabuk servet peşinde koşanları tahrik eden insafsız şahsî menfaat düşkünlüğü bu cins bir hayal kırıklığı ile birleştiği vakit toplu hareket etmeye doğru büyük bir eğilim meydana gelir. Bu sebeple, vatanseverlik, ırkî dayanışma ve hatta ihtilâl propagandası, önüne pek çok imkânlar serili insanlar arasında, sınırları belli sabit imkânlar karşısında yaşayan insanlar arasında olduğundan, daha fazla taraftar toplar.

9. Azınlıklar

40

Kanun veya kuvvetler tarafından ne kadar korunursa korunsun, azınlıklar emniyetsiz bir durum içindedirler. Bu kaçınıl-

maz emniyetsizlik duygusunun yarattığı hayal kırıklığı, kimliğini gizlemeyen bir azınlıkta, kimliğini çoğunluğa karışarak değiştirmek isteyen bir azınlığa nispetle, daha hafiftir. Kimliğini gizlemeyen bir azınlık, kendini koruyan bir topluluğa ait bir kimsedir, ve bu aitlik onu hayal kırıklığına karşı muafiyetli kılar. Diğer taraftan, kimliğini değiştirme eğiliminde olan bir azınlık, peşin hüküm ve ayırıcılığın baskısı karşısında tek başına kalır. Ayrıca, hafif de olsa, aslını inkâr etmenin verdiği bir nevi suçluluk hissinin yükü altında bulunur. Bir dindar Yahudi, serbest bir Yahudiden daha az hayal kırıklığı içindedir. Amerika Birleşik Devletlerinin cenup eyaletlerinde ırk ayırımının baskısı altında yaşayan Zenci, kuzey eyaletlerinde ırk ayırımı içinde bulunmayan Zenciden daha az hayal kırıklığı içinde bulunur.

Yine, kimliğini değiştirme eğiliminde olan azınlık fertler arasında en az başarılı olanlar ile en çok başarılı olanların (iktisadî ve kültürel alanlarda), orta derecede başarılı olanlardan daha çok hayal kırıklığına uğramaları muhtemeldir. Çoğunluğa karışmak isteyen azınlıklardan bir kimse başarısızlık durumuna düşünce kendisini o çoğunluğun dışında görmeye başlar ki bu da kendisinde o çoğunluğa ait olmama duygusunu geliştirir. Buna benzer bir duygu, iktisadî ve kültürel alanlarda çok başarılı olan diğer uçta da görülür. Bir azınlığın servet ve şöhrete ulaşan fertleri, çoğunluğun girdiği mütena çevrelere girmekte güçlükle karşılaşır. Böylece, bunların azınlık oldukları yüzlerine vurulmuş olur. Bundan başka, açıkça ortada bulunan şahsî üstünlüklerine rağmen çoğunluğa kabul edilmemelerinin imâ ettiği aşağılık damgasını kabul etmek bu kimseler için çok güçtür. Bu suretle, çoğunluğun kimliğini benimseme eğiliminde olan azınlıklardan en az başarılı olanlar ile en çok başarılı olanların, aldatıcı bir kitle hareketinin çağırısına karşı en fazla olumlu tepki gösterenler olması beklenebilir. İtalyan asıllı Amerikalılar arasında Mussolini'nin ihtilâlini en hayranlıkla karşılayanlar en az başarılı olanlar ile en çok başarılı olanlar idi; Yahudiler arasında Siyonizme en fazla uyanlar en az ve en fazla başarılı olanlardır; ve Amerika Zencileri arasında en ırkçı olanlar en az ve en fazla başarılı olanlardır.

10. Gaye Yokluğundan Ötürü Bunalım

41

Bir toplumun, bir kitle hareketi için elverişlilik derecesini en iyi gösteren olay, boşalacak yol bulamamış bunalımdır. Kitle hareketlerinin doğuşundan önceki devrelere ait açıklamaların hepsi genel bir bunalımdan bahsetmişlerdir; ve başlangıç devrelerindeki kitle hareketlerinin, sömürenlerden ve ezilenlerden ziyade bunalanlar arasından taraftarlar ve sempatanlar bulması daha kuvvetle muhtemeldir. Kitle ayaklanmalarını kışkırtmakla görevli bir kimse için, halkın can sıkıntısından bunalmış durumda olması, iktisadî ve siyasî yolsuzluklar içinde kıvranır durumda olması kadar elverişli bir ortamdır.

Bunalım içinde olan insanlar başlıca kendi kendilerinden sıkılan insanlardır. Bir değerli iş yapma kabiliyeti olmamak ve manâsız bir hayat yaşamak, can sıkıntısının başlıca kaynağıdır. Kapalı bir kabile, kilise, siyasî parti ve benzeri bir topluluğun üyesi olduğu için kişisel ayrılığını göremiyecek durumda olan kimseler can sıkıntısına kapılmazlar. Böyle bir topluma üye olmamakla kişisel ayrılığının farkında olan bir kimsenin can sıkıntısından kurtulması, ancak kendisini çok meşgul eden bir işe girişmesi veya bir hayat mücadelesi içinde bulunması halinde olur. Eğlence ve sefahat, etkili çareler değildir. Bağımsız hayat süren ve halleri vakitleri fena sayılmayan kimseler eğer faydalı bir iş yapacak kabiliyete veya imkânlarla sahip değillerse, hayatlarına gaye ve manâ katmak için hiç ümit edilmedik işlere girişebilirler.

Kitle hareketlerinin doğuşunda, evde kalmış kızlar ve orta yaşını geçmiş kadınların rolü büyük olmuştur. Hatta İslamiyetin ve Nazi hareketinin ilk gelişme safhalarında bile bazı kadınların büyük rol oynadığını görürüz.

Kadınlar için evlenmek, bir kitle hareketine katılmaya benzer imkânlar yaratır, yani onlara hayatta yeni bir gaye, yeni bir istikbal ve yeni bir isim (kimlik) verir. Evde kalmış kızlarla artık evlilikte bir neş'e ve tatmin bulamayan kadınların can sıkıntısı, kısırlaşmış ve bozulmuş bir hayatın bunlara kendini hissettirmeye başlamasından doğar. Kutsal bir amaca sarılmak ve enerjilerini bu

amacın başarısına hasretmek suretiyle, bu kimseler gaye ve manâ taşıyan yeni bir hayat bulurlar. Hitler, «macera arayan, boş hayatlarından bıkmış ve artık aşkın tadını çıkaramaz olmuş sosyete hanımlarından»¹ tam manasıyla yararlanmasını bilmiştir. Bazı büyük sanayicilerin karıları, daha kocaları Hitlerin ismini bile duymadan evvel Hitleri paraca desteklemişlerdi.² İş adamlarının bunalım içindeki karıları tarafından Büyük Fransız ihtilâlinde evvel oynanan buna benzer bir rolden Miriam Beard şöyle bahseder: «bunlar can sıkıntısından harap olmuşlar ve boş hayallerin pençesine düşmüşlerdi. Yenilik taraftarlarını gönülden alkışladılar.»³

11. Suçlular

42

Vatanseverlik, adî kimselerin son sığınağıdır şeklindeki küçültücü şakanın daha az küçültücü diğer bir anlamı da vardır. Dinî ve devrimci heyecanda olduğu gibi aşırı vatanseverlik de, suçluluk duygusundan kaçmak isteyenlere bir sığınak vazifesi görür. Tuhaftır ki, gerek haksızlık yapan gerekse haksızlığa uğrayan, gerek günah işleyen gerekse üzerinde günah işlenen, bir kitle hareketine katılmakla kendini lekeli hayatından kurtulmuş gibi hisseder. Gerek pişmanlığın gerekse belâya uğramışlık duygusunun, insanları aynı yöne ittiği görülmektedir.

Bazen, kitle hareketleri, suçlunun ihtiyaçlarına ısmarlama gibi uymaktadır, ve bu, yalnız suçlunun ruhi sıkıntılarını hafifletmesi bakımından değil fakat aynı zamanda eğilimlerini ve kabiliyetlerini tatbik alanına koyması bakımından da uygunluk sağlamaktadır. Aldatıcı bir kitle hareketinin uyguladığı tekniklerden birisi de, sadık taraftarlarında, tövbekâr olmuş bir suçlunun ruh hâletini yaratmaktır. Bölüm III de anlatılacağı gibi, bir kitle hareketinin birlik ve gayret kaynağı olan teslimiyet, bir fedakârlık ve bir tövbekârlıktır, ve bundan da açıkça görülebileceği gibi bir suçluluk hissi olmadıkça zaten tövbe etmek de gerekmez. Burada, diğer yerlerde olduğu gibi, bir kitle hareketinin amaç olarak uyguladığı teknik, halka evvela bir illet aşılama sonra da o kitle hareketini, bu illetin tedavi yolu olarak halka teklif etmektir. Bir Amerikalı rahip, «çoğunluğu gerçek bir suçluluk duy-

gusu taşımayan ahaliye bir kurtarıcının müjdelerini vaaz veren Amerikan din adamının işi ne kadar zordur¹ diye yakınmaktadır. Etkili bir kitle hareketi, günah fikrini iyice besler, ve ferdiyetçi kişiyi yalnız âciz ve kısır olarak tarif etmez fakat ayrıca onu aşağılık bir insan olarak görür. İtiraf ve pişmanlık ifadesi, bir kimseyi şahsî özellik ve ayrılıklarından sıyırmak içindir ve kurtuluş, bir kimsenin kendisini cemaat toplantısının kutsal birliği içinde kaybetmesiyle elde edilir.²

Suçluya karşı bir şefkat duygusu vardır, ve bütün kitle hareketleri suçluyu kazanmak için onun etrafında devamlı kur yaparlar. İkinci Haçlı seferinin kuvvetli hatiplerinden St. Bernard, asker toplamak için çağırısını şöyle yapmıştı: «Tanrının ne büyük bir inayetidir ve ne paha biçilmez bir kurtuluş fırsatıdır ki Tanrı, katilleri, ırz düşmanlarını, dolandırıcıları, yalancı şahitleri ve türlü suç işlemişleri, masum kişiler gibi, Kendi hizmetine çağır-maktadır.»³ İdeolojik «sapık»lara karşı insafsız olmakla beraber devrimci Rusya dahi, adı suçlulara karşı şefkat gösterir. Kutsal bir amacı kucaklayan suçlu kişinin, hayat ve mülkiyetin masuniyeti endişesine düşmüş bir kişiden daha kolaylıkla hayatını tehlikeye atacağı ve kutsal amacın savunmasında daha aşırıcılığa gideceği herhalde bir gerçektir.

Suç, bir dereceye kadar, kitle hareketlerini ikame eder. Kitle hareketlerinin (ister dinî veya ihtilalci olsun) yüceleştiği hallerde adı suçların azaldığı görülmüştür.

Bölüm Üç

BİRLİKTE HAREKET VE NEFSİNDEN FEDAKÂRLIK

12. Önsöz

Bir kitle hareketinin canlılığı, taraftarlarındaki birlikte hareket ve nefsinden fedakârlık etme isteğinden ve eğiliminden meydana gelmektedir. Bir kitle hareketinin başarısını, onun doktrinine, propogandasına, liderliğine, veya vahşetine bağladığımız zaman gerçekte bu başarıyı o kitle hareketinin birleştirici ele-manlarına ve nefsinden fedakârlığı telkin için kullandığı vasıtalarla

bağlıyoruz demektir. Kitle hareketlerinin başlıca meşgalesinin, birlikte hareket etmeyi ve nefisinden fedakârlığı sağlayacak bir metodu geliştirmek ve devam ettirmek olduğunu kabul etmedikçe bir kitle hareketinin karakterini anlamak imkânsızdır. Böyle bir metodu bilmek, aktif bir kitle hareketinin karakteristik davranışlarından çoğunun muhakeme tarzını kavramak demektir. İstisnalar hariç,¹ devamlı olarak nefisinden fedakârlık ve kapalı bir birlik yaratmak ve yürütmek isteyen herhangi bir grup veya topluluk genellikle bir kitle hareketinin özelliklerini taşır. Diğer taraftan, bir kitle hareketi, kolektif kapalılığını gevşetip faaliyetini devam ettirmek için şahsî menfaati teşvik ederse, kendisini diğer tip topluluklardan ayıran özelliklerinin çoğunu kaybetmek zorunda kalır. Barış ve refah zamanlarında demokratik bir ulus, az çok bağımsız fertlerden meydana gelen müesseseseleşmiş bir topluluktur. Diğer taraftan, bir ulusun varlığı tehdit altında bulunduğu ve halkın birlik ve fedakârlık duyguları takviye edilmek istendiği vakit, bütün ulus bir kitle hareketi karakterine bürünür. Aynı şey dinî ve ihtilalci teşekküller için de doğrudur: bir kitle hareketi durumuna geçip geçmeyecekleri, ortaya attıkları dokrinden ziyade fedakârlık ve beraberlik sağlamak için giriştikleri çabanın derecesine bağlıdır.

Önemli olan nokta şudur ki, hayal kırıklığına uğramış kimselerde beraberlik ve fedakârlık eğilimleri kendiliğinden doğar. Bu sebeple, hayal kırıklığına uğramış kimselerdeki bu eğilimlerin iç yüzünü anlamak ve bu eğilimleri kasten teşvik edebilecek tekniği bulmak mümkündür. Hayal kırıklığına uğramış kimselerin sıkıntısı nedir? Bu sıkıntı, kendini çaresiz bir şekilde kusurlu görmekten ileri gelmektedir. Bu kimselerin başlıca isteği kendinden kurtulmaktır, ve bu istek birlikte hareket etme ve fedakârlık şeklinde ortaya çıkar. Hayal kırıklığı sadece beraberlik ve fedakârlık isteği yaratmaz fakat aynı zamanda bunları gerçekleştirecek mekanizmayı da yaratır.

Madde 44 - 103 de, halkı birlikte hareket etmeye ve fedakârlığa teşvik etmek istediğimiz zaman, insanların kendi nefislerinden uzaklaşmalarını sağlamak için neler yapabileceğimiz tartışılacaktır.

Kitabın bu kısmında okuyucu söylediklerimizin bir çoğuna belki kızacak, bir çok hususlarda mübalağa edildiği ve yine bir çok hususlardan da hiç bahsedilmediğini düşünecektir. Fakat bu kitap tam yetkili bir ders kitabı değildir. Bu bir düşün-

celer kitabıdır, ve yeni görüşler ve yeni sorular ortaya çıkmasına yardım ettiği müddetçe yarı-gerçeklerin ele alınmasından kaçınılmamıştır.

Fedakârlık ve birlikte hareket etme kapasitesinin hemen hemen daima beraber bulunduğu görülmektedir. Eğer bir grup ölümü küçümsüyorsa, o gurubun sıkı örgülü ve birlikçi olduğu neticesine varmamız yanlış olmaz.² Diğer taraftan, kapalı bir grubun bir üyesi ile karşılaştığımız zaman, onun ölümü küçümseyen bir kimse olduğunu görmemiz ihtimal dahilindedir. Bu sebeple, insanları birleştirici her faktör fedakârlığı arttırdığı gibi her fedakârlık da bir birleştirici faktör olur.

Aşağıda nefsinden fedakârlık konusunu ele alan 44-63 üncü Maddelerde uygulanan plâni burada kısaca açıklamak yerinde olur.

Bir kimseyi savaşmaya ve ölmeye hazır vaziyete getirme tekniği, o kimsenin kişiliğini bedeninden ayırmaktan ibarettir — diğer bir deyimle onun kendi gerçek kişiliğine sahip olmasını önlemektir. Bu işlem, o kimsenin kapalı kollektif bir topluluğun içinde eritilerek o topluluğa uydurulmasıyla (Madde 44-46); ona hayalî bir kişilik tanımak suretiyle (Madde 47); şimdiki zamanın küçümsenmesini ona aşlamak ve onun ilgisini henüz var olmayan şeylere kaydırmak suretiyle (Madde 48-55); onunla gerçek arasına bir perde (doktrin) germek suretiyle (Madde 56-59); ihtiraslar enjekte ederek o kimse ile nefsi arasındaki dengeyi önlemek (müfritleştirmek)suretiyle (Madde 60-63) yapılabilir.

13. Fedakârlığı Arttıran Faktörler.

44

Bir şahsı nefsinden fedakârlık yolunda geliştirmek için, ferdî kimliğinden ve şahsına özel başlıklarından ayırmak gerekir. Doğum ve ölüm arasına sıkışmış bir fert olarak bir Hüseyin, bir Edvart, bir Ali, bir Rişar olmaktan vazgeçirilmelidir. Bunu sağlamak için uygulanacak en etkili yol, ferdin kollektif bir topluluğa tam bir şekilde uydurulmasıdır. Tam bir şekilde uydurulmuş (assimile edilmiş) olan fert, kendini ve başkalarını

birer şahıs olarak görmez. Kendisine kim olduğu sorulduğunda onun otomatikman vereceği cevap kendinin bir Müslüman, bir Alman, bir Rus, bir Japon ,bir Hristiyan, bir ailenin veya kabilenin üyesi olduğudur. Bağlı olduğu kollektif topluluktan ayrı bir amacı, değeri ve kaderi yoktur onun, ve bu topluluk yaşadığı müddetçe onun için gerçek bir ölüm yoktur.

Diğer taraftan hiç bir bağlılık (ait olma) duygusu bulunmayan bir kimse için önemli olan tek şey hayatta kalmaktır. Hayat, hiçliğin sonsuzluğunda yegâne gerçek olan şeydir ve bu kimse hayata utanmak nedir bilmez bir ümitsizlikle yapışır.

Ferdî başkalıkların yok edilmesi tam olmalıdır. Bunu sağlamak için yapılacak törenlerdeki bir takım manâlı veya manâsız hareketler yardımıyla o kimse, bağlanacağı cemaat, kabîle, siyasî parti vesaire ile yeni yakınlıklar kurmalıdır. Bu kimsenin saadeti ve üzüntüsü, öğrenmesi ve güvenmesi, kendi görüş ve kabiliyetlerinden değil fakat bağlı olduğu grupun kaderinden doğmalıdır. Her şeyden önce, asla bu kimse kendini yalnız hissetmemelidir. Bir sıssız adada tek başına olsa bile, bağlı olduğu grupun gözlerinin kendi üstünde olduğunu hissetmelidir. O kimse için, bu gurupun haricine çıkarılmış olmak, hayat ile ilgisinin kesilmesine eşit sayılmalıdır.

Şüphesiz ki bu ilkel bir durumu aksettirmektedir ve bu gibi durumların en açık örnekleri, ilkel kabîleler arasında görülür. Kitle hareketleri böyle ilkel metodları geçerli kılmaya çalışmaktadırlar ve çağımızın kitle hareketlerinin bizi ilkelliğe döndürmeye çaba sarfettiklerini düşünmek hayalî bir iddia sayılamalıdır.

Zorbalığa karşı koyma gücü, ferdin, bir grupun kimliğini taşımasından doğmaktadır. Nazi temerküz kamplarında en fazla karşı gelen kimseler, bir siyasî partinin (Komünist Partisinin) veya kilisenin (papaz ve rahipler) üyesi olanlar ile sıkı örgütlü bir millî grupun üyesi olanlar idi. Ferdîyetçi kimseler, milliyetleri ne olursa olsun, boyun eğmişlerdir. Batı Avrupa Yahudisi, en savunmasız durumda olduğunu ortaya koymuştur. Yahudi olmayan Avrupalının gadrine uğramış olması ve Yahudi

cemaati ile hayatî bağlardan yoksun bulunması sebebiyle kendine işkence edenlerin karşısında tek başına kalmıştı; bütün insanlık tarafından unutulmuş olarak. Böylece şu gerçek ortaya çıkmaktadır ki, Orta Çağlarda Yahudilerin içinde yaşamaya mecbur edildikleri mahalleler, onlar için bir hapisane olmaktan çok bir kale idi. Yahudi mahallelerinin kendilerine sağladığı çok kuvvetli birlik duygusu olmasaydı, o karanlık devirlerin zulmüne Yahudiler imanlarını bozmadan dayanamazlardı. Orta Çağın zulmü, İkinci Dünya Harbinde kısa bir süre için geri geldiğinde Yahudiyi bu eski savunmasından yoksun olarak yakaladı ve onu ezdi.

Buradan çıkarılması gereken sonuç şudur ki bir fert, işkence veya imha edilme durumuna düştüğü vakit ferdi kuvvetine güvenmesi imkânsızdır. Onun yegâne kudret kaynağı kendi kendisi olmak değil fakat kuvvetli, ihtisamlı ve yıkılmaz bir grubun bir parçası olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında inanç (iman) genellikle bir kimlik kazanma ameliyesidir; ve bu ameliye ile fert, kendi kendisi olmaktan vazgeçerek ölümsüz bir şeyin bir parçası olur. Bir dinin, ulusun, ırkın, siyasî partinin veya ailenin mukadderatına olan inanç, hümaniteye olan inanç, gelecek nesillere olan inanç, imha edilme durumuyla karşılaşmış olan nefsimizi bu ölümsüz şeye bağlamaktan başka bir şey midir?

Bu müthiş cesaret kaynağına önem veren çağımızdaki totaliter liderlerin bu kaynaktan sadece taraftarlarının maneviyatını çelikleştirmek için değil fakat aynı zamanda muhaliflerinin maneviyatını kırmak için de yararlanmış olduklarını görmek dehşet vericidir. Eski Bolşevik liderlerini temizlemek için giriştiği ameliyede Stalin, bütün hayatları boyunca Komünist partisine hizmet etmiş olan mağrur ve cesur liderleri, Komünist partisinin ve Rus kitlelerinin kimliğini taşıma imkânlarından tamamen mahrum bırakmak suretiyle, birer korkak dalkavuğa çevirmeyi başarmıştır. Bu eski Bolşevikler uzun bir süreden beri Rusya dışındaki insanlıkla bütün ilişkilerini kesmişlerdi. Gerek «geçmişe» gerekse hâla kapitalistler tarafından yeni şekillere uydurulabilecek olan. «tarih» e nefretle bakmakta idiler. Tanrıyı da inkâr etmişlerdi. Bu liderler için ne geçmiş ne de gelecek vardı; Rusya ile Komünist partisi dünyasının dışında ne bir hatıra ne de şöhretleri vardı. Artık bütün bunlar tamamen ve geri gelmez şekilde Stalin'in

eline geçmişti. Bu eski Bolşevik liderleri, Bukharin'in dediği gibi kendilerini, «hayatın cevherini teşkil eden her şeyden mahrum edilmiş» hissettiler.

Stalin'in gizli polisi önünde korkan ve dalkavuklaşan bu aynı kişiler, Stalin tarafından affedildikten sonra, Nazi orduları karşısında emsalsiz kahramanlıklar gösterdiler. Tezat teşkil eden bu davranışın sebebi, Stalin polisinin Alman ordularından daha zalim oluşu değil fakat Stalin'in polisi karşısında sadece bir Rus ferdî olan bu kişilerin Almanlar karşısında kendilerini şanlı bir geçmişe ve şanlı bir geleceğe sahip büyük bir ırkın üyesi olarak görmeleridir.

Aynı şekilde Yahudilerin durumuna bakılırsa, bunların Filistindeki davranışlarını, Avrupadaki davranışlarına bakarak evvelden kestirmek mümkün olamamıştı. Filistindeki İngiliz emperyalist idarecilerinin politikası mantık yönünden sağlam fakat işin iç yüzünü kavrayamamış bir politika idi. Bu idraeciler, Hitler altı milyon Yahudiyi ciddi bir direnme ile karşılaşmaksızın yok etmesini becerdiğine göre, 600.000 Yahudiyi Filistinde idare etmek zor olmasa gerektir diye düşündüler. Buna rağmen, Filistine yeni gelmiş oldukları halde Yahudilerin gözü pek, inatçı ve becerikli bir düşman olduğunu gördüler. Avrupadaki Yahudi, düşmanlarının karşısında yalnız, tecrit edilmiş bir fert idi, bir hiçliğin sonsuzluğunda yüzen hayatın ufaklık bir parçası idi. Filistinde o artık kendisini müstakil bir fert olarak hissetmiyor fakat arkasında unutulmaz bir geçmişi ve önünde hârika bir geleceği bulunan ölümsüz bir ırkın üyesi olarak görüyordu.

Kremlindeki nazariyatçılar, Rus kitlelerinin itaaktârlılığını devam ettirmek için bunların Rusya dışındaki herhangi bir kollektif teşekkülün kimliğini taşıma imkânından tamamen mahrum edilmesi gerektiğini herhalde bilirler. Demir perdenin gayesi, casus ve sabotajcıların içeri sızmasını önlemekten ziyade Rus halkının dış dünya ile temas etmesini - fikri temas dahil - önlemektir. Bu perde hem maddî hem de psikolojiktir. Her türlü göç imkânının - yabancılar ile evlenen Rus kadınları dahil - tamamen ortadan kaldırılmış olması Rusların aklındaki

dış dünya hayallerini bulanık duruma getirmektir. Bir kimse ancak başka bir yıldızla kaçmayı düşünebildiği kadar başka bir ülkeye kaçmayı düşünebilir. Psikolojik engel de aynı derecede önemlidir: Kremlinin Rus halkına propoganda yoluyla telkin etmeye çalıştığı husus şudur ki Kutsal Rusyanın sınırları dışında değeri ve ölmezliği olan, hayranlık ve saygıya lâyık bulunan ve kimliğini taşımaya değerli olan hiç bir şey yoktur.

UYDUR - İNAN FAKTÖRÜ

47

Ölmek veya öldürmek, büyük bir tören'in veya dramatik bir oyunun bir sahnesi durumunda olduğu vakit kolay görünür. Göz yılmadan ölümün karşısına çıkabilmek için şu veya bu şekilde bir uydur-inan faktörü gereklidir. Gerçek nefsimiz için ne bu dünyada ne de öbür dünyada uğrunda ölmeye değerli hiç bir şey yoktur. Ne zaman ki biz kendimizi sahnede rol yapan bir aktör (yani, gerçek olmayan kişi) gibi görürsek ancak o zaman ölüm, korkunçluğunu kaybeder ve bir uydur-inan hareketi olur. Başarılı bir liderin en önemli işlerinden biri, taraftarlarında muhteşem bir görev yaptıkları hayalini yaratmak suretiyle ölmenin ve öldürmenin acı gerçeğini maskelemektir.

Hitler seksen milyon Almanca üniformalar giydirerek onlara muhteşem ve kanlı bir opera oynatmıştır. Bir açık hava aptesanesinin inşaatı bile bir fedakârlık konusu olan Rusyada hayat, kırk seneden beri kesiksiz bir heyecanla devam eden bir dram oyunu olmuştur ve sonu da henüz belli değildir. Londra halkı, bomba yağmuru altında kahramanca hareket etmiştir çünkü Churchill onları kahramanlık kalıbına sokmuştur. Bunlar kahramanlık rollerini, büyük bir seyirci topluluğu önünde, yangın alevleriyle aydınlanmış bir sahnede top gürlemesi ve bomba ısıklıklarından meydana gelen bir müzik ile oynamışlardır. Ferdî ayrılıkların yaygın olduğu bugünkü dünyamızda herhangi bir genel fedakârlığın tiyatro-benzeri bir hokus pokus ve havaî fişekler olmaksızın yapılabilip yapılamıyacağı şüphelidir. Bu sebeple, İngilterede bugünkü İşçi hükümetinin, her İngilizden fedakârlık isteyen

sosyalizasyon programını, sosyalist İngilterenin renksiz saheninde nasıl gerçekleştirebileceğini görmek güçtür. İngiliz sosyalist liderlerinden çoğunun rol yapma kabiliyetsizlikleri, onların dürüstlüğünün ve aydın karakterinin bir işaretidir fakat bu, onların hayatlarındaki baş amaç olan millileştirme faaliyetleri için bir engel teşkil etmektedir.¹

Ölme ve öldürme işinde rol yapmanın gerekliliği, askeri kuvvetlerde özellikle ortaya çıkmaktadır. Bunların üniformaları, sancakları, işaretleri, geçit resimleri, bandoları ve törenleri, askerleri et-ve-kemik olan nefislerinden ayırmak ve hayat-ölüm gerçeğinin dehşetini maskelemek içindir. Savaş meydanı ve muharebe sahnelerinden hep bahsedilir. Savaş düzenine geçtikleri vakit komutanlar kendi askerlerine bütün dünyanın gözlerinin onların üstünde olduğunu, atalarının onlara baktığını ve gelecek nesillerin onları yâdedeceğini devamlı olarak hatırlatırlar.

Şan ve şöhret genellikle bir aktör-seyirci ilişkisi karakterindedir. Etrafta bize bakan seyirciler bulunduğu açıkça belli; değilse şöhret için çaba sarfetmeyiz. Kahramanca işler yapmak suretiyle başkalarının nazarında yaratmak istediğimiz ölümsüz hayalî benliğimiz uğruna, geçici gerçek benliğimizi feda etmeye hazırızdır.

Kitle hareketlerinin uygulanmasında uydur-inan faktörü, belki de bütün diğer faktörlerden daha uzun süreli bir rol oynar. İnanç ve ikna edici veya zorlayıcı kuvvet kaybolduğu zaman, uydur-inan faktörü yaşamaya devam eder. Hiç şüphesiz ki geçit resimleri ve diğer bir çok törenleriyle bir kitle hareketi, herkesin kalbinde bir duygu uyandırır. En akli başında bir kimse bile, büyük törenlerin etkileyici havasına kendini kaptırır. Gerek seyrederenlerde gerekse törene katılanlarda bir neşe, bir içine sığamama duygusu belirir. Törenin ihtişamı karşısında, hayal kırıklığına uğramış kimselerin, kendi kendine yeterli kimselerden daha fazla duygulanması mümkündür. Yetersiz benliklerinden kaçmak veya onu kamufle etmek isteği, hayal kırıklığına uğramış kimselerde rol yapmaya doğru bir kabiliyeti ve büyük törenlerin içinde bulunma eğilimini artırır.

ŞİMDİKİ ZAMANIN GÖZDEN DÜŞÜRÜLMESİ

48

Bir kitle hareketi başlangıç safhalarında, geçmişe karşı şimdiki zamanın savunmasını yaparmış gibi kendini tanıtır ve yerleşmiş müesseseleri ve imtiyazları, ihtiyar ve iktidarsız geçmişin bâkîr bir «şimdiki zaman»a tecavüzü şeklinde görür. Fakat şimdiki zamanı, boşazına sarılmış olan bu «geçmiş»in parmaklarından kurtarmak için, çok kuvvetli bir birliğe ve sınırsız fedakârlığa ihtiyaç vardır. Bu demektir ki, şimdiki kurtarmak gayesiyle geçmişe karşı savaşmaya davet edilen kimseler, şimdinin nimetlerinden yararlanma imkânlarını feda etmeye hazır olmalıdır. Bu teşebbüsteki çelişmezlik açıkça görülmektedir. Bu sebeple, hareket bir defa hız kazandıktan sonra davânın öneminin başka noktaya kaydırılması kaçınılmaz olur. Şimdiki zaman (yani ilk hedef) sahneden atılır ve onun yerine gelecek nesiller sahneye konur. Bu kadarla da kalmaz ve şimdiki zaman, sanki geçmişe bulaşmakla kirlenmiş bir şeymiş gibi arka plana atılır. Böylece, savaş çizgisi, olmuş ve olmakta olanlar ile henüz olmamış olanlar arasında kaydırılır.

Bir kimsenin hayatını kaybetmesi demek, şimdiki zamanı yaşamaması demektir; o halde, eğer şimdiki zaman kötü ve değersiz ise kaybedilen şey de fazla bir şey değildir.

Bir kitle hareketi, şimdiki zamanı sadece kötülümekle kalmaz fakat ayrıca onu kasten kötüleştirir. Asık suratlı, haşin, dik ve duygusuz bir şahsiyet modası yaratmaya çalışır. Zevkin ve konforun aleyhinde konuşur ve insafsız ve toleranssız hayatı över. Basit eğlenceye adî, hatta kötü gözle bakar ve şahsî mutluluk elde etmek için yapılan gayretlerin ahlâksızlık olduğunu ileri sürer. Bir kimsenin kendini eğlendirmesi, düşmanla (yani «şimdiki zamanla») işbirliği yapması demektir. Çoğu kitle hareketlerinde, dünya nimetlerinden yüz çevirilmesi için yapılan propagandanın başlıca amacı, şimdiki zamanın değerini düşürmektir. Zevk alma aleyhinde açılan bu kampanya, sanki ahtapot gibi «şimdi»ye yapışmış olan kolları yapıştıkları yerden sökmek için yapılan gayrettir.

Bir kitle hareketinin ortaya koyduğu amaçların bir çoğundaki uygulama imkânsızlığı, «şimdi» ye karşı açılan kampanyanın bir parçasıdır. Mümkün olan, kolay olan ve uygulanabilen her şey «şimdi»nin bir parçasıdır. O halde, uygulanabilecek bir teklifin ortaya konması, bizde «şimdi»ye karşı uzlaştırmacı duygular yaratabilir. Bir kitle hareketinin bir sır havası içine bürünmesi de, «şimdi»yi değersiz gösterme araçlarından biridir. Bir kitle hareketine göre şimdiki zaman, altımızdaki ve üstümüzdeki «bilinmeyen şeyler» âleminin soluk ve çarpık bir yansımasıdır, ve şimdiki zaman bir gölgedir, bir hayaldir.

Daha iyi bir gelecek ümidini sağlamadan, şimdiki zamanı etkili bir şekilde değerden düşürmek imkânsızdır. İçinde yaşadığımız devrin kötülüklerinden ne kadar yakınırsak yakınalım, eğer geleceğin ortaya koyduğu teklifler şimdinin daha da kötüleşmesi veya hatta şimdinin aynen devam etmesi olacaksa, mevcut düzenle uzlaşma eğilimimiz kaçınılmaz olur; bu bizim için zor olsa bile.

Bütün kitle hareketleri, şimdiyi parlak bir geleceğe başlangıç vasıtası olarak tarif etmek suretiyle değerden düşürürler; şimdiki zaman, onlarca büyük mutluluk devrinin eşiğindeki paspastır; bir sosyal devrim hareketine göre şimdiki zaman, Ütopya'ya giden yoldaki ufak bir ara istasyondur; ve bir milliyetçi harekete göre son zaferden önceki soysuz bir maceradır.

Parlak bir gelecek düşüncesinin meydana getirdiği ümidin, cesaret ve kendini unutma bakımından en kuvvetli bir kaynak olduğu şüphesiz bir gerçektir; hatta bu, şimdiki zamanın gözden düşürülmesiyle yaratılmak istenen kaynaktan daha kuvvetlidir. Bir kitle hareketi, yerleşmiş müesseseler ve imtiyazlar ile bir ölüm-kalım uğraşına girişmiş olmasa bile, taraftarlarının aklını ve kalbini gelecek üzerinde toplamaya mecburdur. Ümit olmaksızın, karşılıklı fedakârlık ve işbirliği yapmak imkânsızdır. Herşey bugünden ibaret olduğu vakit, elimize geçirebileceğimiz her şeye sıkıca yapışır ve onu elden bırakmak istemeyiz. Diğer

taraftan, her şey ileride ve henüz gelmemiş durumda olduğu vakit, elimizdekileri başkalarıyla paylaşmak bize zor gelmez. Ümit içinde yüzen bir siyasî parti üyelerinin davranışları ile ümit kaybolduktan sonra davranışları arasındaki fark, işbirliği ve beraberlik ruhunun ne derece ümide bağlı olduğunu çok defa göstermiştir. Ümitsiz kalan kimseler arasındaki beraberlik bağları kopar ve bu kimseler ayrı ayrı şahsî menfaat peşine düşerler. Ümit ile bağlanmamış müşterek bir ıstırap, fertlerde beraberlik ve karşılıklı fedakârlık yaratmaz. Eski Mısır'da esir olarak yaşayan ve şiddetli baskı altında ezilmekte olan Yahudiler, birbirleriyle kavga eden, çekişen bir insan kalabalığı idiler. Bu insanları birbirine bağlamak ve beraberlik sağlamak için Musa peygamber onlara bir «arzımevut» ümidi vermek zorundaydı. Buchenwald temerküz kampında ümitsizlik içinde bulunan otuz bin kişi herhangi bir beraberlik ve birlikte hareket eğilimi göstermemişlerdi ve herhangi bir fedakârlığa hazır olduklarına dair bir belirti de yoktu. Orada, hür toplumların en ilkel ve en kötü olanlarındakinden daha fazla bir insafsız egoizm ve hırs yürütülmekteydi. «Birbirlerine nasıl en iyi şekilde yardımcı olabileceklerini düşünecekleri yerde bütün zekâlarını birbirlerine galebe çalmak ve baskı yapmak için kullanmışlardır.»²

Geçmişin ihtişamlı gösterilmesi, şimdiki zamanın küçük düşürülmesi için bir araç olarak kullanılabilir. Fakat, ümitli bir geleceğe bağlanmadığı takdirde, geçmişin mübalağalı bir şekilde ortaya konulması, bir kitle hareketinin istediği gözü pek davranışlardan ziyade ihtiyatlı davranışlara sebep olur. Diğer taraftan, şimdiki zamanı, parlak bir geçmiş ile parlak bir gelecek arasında sadece bir bağlantı olarak göstermek kadar küçük düşürücü başka bir metod yoktur. Bu sebeple, hernekadar bir kitle hareketi başlangıç safhasında «geçmiş»e arkasını dönerse de, sonradan uzaktaki parlak bir «geçmiş»in varlığını renkli ve mübalağalı bir şekilde ortaya koyar. Dinî kitle hareketleri, insanın yaradılışına kadar giderler; sosyal devrim hareketleri, insanların hür, eşit ve bağımsız oldukları parlak devirlerden bahsederler; milliyetçi hareketler, geçmişteki yücelikleri tekrar canlandırır veya bunları icat ederler. Geçmiş ile bu şekilde meşgul olmak, sadece kitle

hareketinin meşru olduğunu veya eski düzenin meşruluğunu kaybettiğini göstermek arzusundan değil fakat aynı zamanda «şimdi»nin geçmiş ile gelecek arasında önemsiz bir geçitten ibaret olduğunu ortaya koymak içindir.³

Tarihi gerçekleri içinde duymuş olmak, bir kimsede devamlılık anlayışı yaratır. Geçmişi ve geleceği hayalinde iyice canlandırmış olan gerçek inanç adamı, kendisini, geriye ve ileriye doğru sonsuz uzayan bir şeyin parçası olarak görür - sonsuzluğa giden bir parça. «Şimdi»nin, dolayısıyla kendi hayatının, elden gitmesi onda önemsizleşir.

51

Şimdiki zamanı gözden düşürmek için yapılan davranışlar ileride doğacak olayları evvelden görme kabiliyetini artırır. Hayatından memnun olanlardan, iyi bir kehanet sahibi kişi çıkmaz. Diğer taraftan, «şimdi» ile savaş halinde olanların bir gözü değişiklik tohumlarında ve küçük başlangıç potansiyellerindedir.

Eğer iyi bir hayat yaşıyorsak, bu bizi önemli değişiklik imkânlarını görmeyecek şekilde körleştirir. Sağduyu diye isimlendirdiğimiz pratik görüşümüze dayanırız. Zevkli ve emniyetli bir hayatın maddiliği, diğer gerçekler ne kadar yakınımıza gelmiş olursa olsun onları bize bulanık ve hayal gibi gösterir. Böylece, «değişiklik» ayağını içeriye attığı vakit bu pratik görüşlü kimseleri habersiz yakalar ve onları, mevcut olmayan şeylere tutunmuş hayalciler durumuna düşürür.

Diğer taraftan, «şimdi»yi reddedip gözlerini ve kalplerini ilerideki şeylere yöneltmiş olanlar, ileride gelecek fayda veya tehlikelerin şimdiden gelişmekte olan tohumlarını görme kabiliyetine sahiptirler. Bu sebeple, hayal kırıklığına uğramış kimseler ve gerçek inanç adamları, şimdiki dengenin devamını isteyenlere nispetle daha iyi kehanette bulunurlar. «Müfritler genellikle, geleceğin gereklerini daha iyi kavrarlar.»⁴

52

Muhafazakârların, liberallerin, şüphecilerin, radikallerin ve reaksiyonerlerin, şimdiki, gelecek ve geçmiş zamana karşı davranışlarının mukayesesi ilgi çekicidir.

Muhafazakâr, «şimdi»nin daha iyi duruma getirilebileceğine inanmaz ve geleceğe, şimdiki görüşüne göre şekil vermeye çalışır. Onun geçmiş ile ilgisi şimdiyi emniyete almak içindir. Şüpheci de muhafazakâra çok benzer. Şüpheciye göre şimdiki zaman, olmuş ve olacak şeylerin toplamıdır. Liberallere göre şimdiki zaman, geçmişin meşru çocuğudur ve daha iyi bir geleceğe doğru devamlı olarak büyümekte ve gelişmektedir; öyle ki, onlarca şimdiki zamanı sakatlamak geleceği sakatlamak demektir. Buna göre, her üçü de şimdiki zamanı desteklemektedir, ve tahmin edileceği gibi, nefsinden fedakârlık fikrini benimsemekte arzulu değildirler. Bunların nefsinden fedakârlığa karşı tutumlarını en iyi ifade eden şüphecidir: «...çünkü, yaşayan köpek ölmüş aslandan daha iyidir. Yaşayanlar öleceğini bilir fakat ölümler hiç bir şey bilmez.... ve ölümlerin bu gökyüzünün altında yapılan hiç bir şeyden artık alacak hisseleri yoktur.»⁵

Radikaller ve reaksiyonerler (gericiler) şimdiki zamandan nefret ederler ve onu doğru yoldan çıkmış ve sakatlanmış olarak görürler. Şimdiki zamanda yollarına devam için gerekirse merhametsiz ve gözüpek olurlar ve nefsinden fedakârlık etmek fikrine taraftardır. Radikaller ile reaksiyonerler arasındaki fark nedir? Bunlar arasındaki başlıca fark insan tabiatına dair görüşleri arasındaki farktır. Radikaller, insan tabiatının sonsuz bir şekilde mükemmelleştirilebileceğine inanırlar. Onların bu inancına göre, insanların çevresini değiştirmek ve ruhlarına yeni bir şekil vermek suretiyle bir toplum tamamen yeni bir kalıba sokulabilir. Reaksiyonerler, insanın içinde keşfedilmemiş bir iyilik potansiyeli bulunduğuna inanmazlar. Bunların inancına göre, eğer dengeli ve sıhhatli bir toplum meydana getirilmek iteniyorsa, böyle bir toplum, geçmişte denenmiş ve iyi olduğu ispatlanmış bir toplum modeline uygun olmalıdır. Reaksiyonerler için «gelecek», tamamen yeni bir düzen değil fakat eski düzenin iyi onarılmış bir şekli olmalıdır.

Gerçekte, radikal ile reaksiyoner arasındaki sınır çizgisi daima açıkça belli değildir. Reaksiyoner, kendi idealindeki «geçmiş»i tekrar yaratma durumuna geldiği zaman radikalist görüşler ortaya koyar. Onun tahayyül ettiği geçmiş, gerçeğe dayanmaktan çok, olmasını arzu ettiği geleceğe dayanır. O, geçmişini onarmaktan ziyade yeni şeyler ortaya koyar. Buna benzer bir davranış değişikliği, kendi yeni dünyasını kurmakta olan radikalde de görülür. Radikal, şimdiki düzeni reddettiği ve tahrip

ettiği için, kuracağı yeni dünyasını geçmişteki bir noktaya bağlamak zorunluğunda kalır. Eğer yeni dünyasını şekillendirirken şiddet kullanmak mecburiyetinde kalırsa, insan tabiatı hakkındaki görüşü kararmaya başlar ve reaksiyonerin görüşüne yaklaşır.

Reaksiyonizm ile radikalizmin birleşmesi özellikle, milliyetçiliğin yeniden canlandırılması hareketine girişmiş olanlarda göze çarpar. Hindistanda Gandhi taraftarlarıyla Filistindeki Siyonistler hem mâziyi yeniden canlandırmışlar hem de aynı zamanda mâzide benzeri bulunmayan bir Ütopiya yaratmışlardır. Peygamberler de reaksiyonizm ve radikalizmin bir karışımı olmuşlardı; verdikleri vaazlarda hem eski inançlara dönmeyi hem de yeni bir dünyayı ve yeni bir hayatı öngörmüşlerdir.

53

Bir kitle hareketinin şimdiki zamanı gözden düşürmek suretiyle, hayal kırıklığına uğramışların eğilimlerini desteklediği aşikârdır. Hayal kırıklığına uğramış kimselerin şimdiki zaman aleyhindeki konuşmalarını dinlediğimiz vakit bizi hayrete düşüren husus, onların böyle konuşmaktan aldıkları büyük zevktir. Böylesine bir zevkin, sadece şikâyetlerini anlatabilmekten doğmuş olması imkânsızdır. Bunun daha başka sebepleri olmalıdır, ve o sebepler vardır da. Hayal kırıklığına uğramış kimseler, şimdiki zamanın düzelmez kötülükleri hakkında akıllarına gelen her şeyi söylemek ve onu aşağılamak suretiyle başarısızlıklarından dolayı duydukları hisleri yumuşatırlar. Sözlerini şu manâya getirmek isterler: «Değersiz görülen ve ziyan olan yalnız biz değiliz fakat içinde yaşadığımız bu zamanda en başarılı ve mesut olanlarımızın da hayatı değersizdir ve ziyan olmaktadır.» Bunlar, şimdiki zamanı böylece gözden düşürmek suretiyle, şuur altı bir eşitlik duygusu kazanırlar.

Diğer taraftan, bir kitle hareketinin, şimdiki zamanı kötü göstermek (Madde 48) için kullandığı araçlar, hayal kırıklığına uğramışlarda olumlu bir tepki yaratır. Arzu ve heveslerini yenmek için gerekli olan «nefsine hâkim olma» işlemi, bu kimselerde bir kuvvetlilik duygusu yaratır. Kendilerine hâkim olmakla, bütün dünyaya hâkim olmuş gibi bir his duyarlar. Aynı zamanda, bir kitle hareketinin imkânsız olan şeyleri savunması, onların zevkine uygun gelir. Günlük işlerinde başarı sağlayamayanlar, imkânsız olan şeylere el atmak eğilimi gösterirler. Bu onların eksik taraflarını

kamufle eden bir araçtır. Çünkü mümkün olanı yapma teşebbüsü-müzdeki başarısızlığımızın kabahati sadece bize aittir; fakat mümkün olmayanı yapma teşebbüsümüzdeki başarısızlığımızı o işin güçlüğüne bağlamamız haklı bir sebeptir. Mümkün olmayanı yapmaya çalıştığımız vakit kötü not almamız tehlikesi daha azdır. Zaten, genellikle aşırı bir cüreti besleyen, günlük hayattaki bu başarısızlıklardır.

Hayal kırıklığına uğramış olan kişilerin, bir kitle hareketinin kullandığı araçlardan sağladıkları tatmin, kitle hareketinin savunduğu gayeden sağladıkları tatmin kadar çoktur veya belki de daha fazladır. Hayal kırıklığına uğramışların kargaşalıktan ve varlıklı insanların düştüğünü görmekten duydukları zevk, cennet bir diyar yaratmak için ortalığın temizlenmesi fikrinden doğmaz. Onların, «ya hep-ya hiç» diye bağırışlarında, ikinci alternatif belki birincisinden daha çok arzu edilmektedir.

HENÜZ VAR OLMAYAN ŞEYLER

54

Nefsinden fedakârlığı arttırıcı faktörlerin incelenmesinden çıkarılan sonuçlardan biri de şudur ki, insanların ölümü göze almaları, sahip oldukları şeyler uğruna değil fakat daha ziyade istakbalde sahip olacakları şeyler uğrunadır. Şaşırtıcı ve esef verici bir gerçektir ki, insanlar, «uğrunda savaşmaya değerli bir şey» için savaşmaya karşı isteksiz olurlar. Yaşamaya değerli hayatı olanlar, genellikle ne kendi çıkarları için ne de vatanları veya kutsal bir amaç için ölmeye hazır hissetmezler kendilerini. Canını feda etme duygusunu yaratan şey, sahip olunanlar değil fakat sahip olunmayanın hasretini çekmektir.

«Olmayan şeyler», gerçekten «olan şeyler» den daha yücedir.⁶ Bütün çağlarda insanlar, henüz olmayan şehirleri imar etmek ve henüz olmayan bahçeleri vücuda getirmek için en büyük gayretlerini sarfetmişlerdi.

Gerçekten tuhaftır ki, bütün kuvvetleriyle mevcut olana sarılanlar, o mevcudun savunmasını yapmakta en yetersiz olanlardır.

Hayaller ve fantazi ümitler birer âlet ve kuvvetli silâhtırlar. Gerçek bir liderin becerikliliği bu âletlerin kıymetini bilmekten ibarettir. Fakat, bu liderin bu âletlerin kıymetini öğrenmiş olması,

iş hayatındaki doğal kabiliyetsizliğinden dolayı şimdiki zamandan nefret etmesinin bir sonucudur. İşlerinde başarılı olan bir iş adamı çoğu zaman başarısız bir cemaat lideri olur. Çünkü onun aklı «var olan şeyler» ile ve yakın istikbalde sonuçlandırılacak işlerle uğraşmaya alışmıştır. Pratik işlerin idaresindeki başarısızlığın, kamu işlerinin idaresinde başarı sağlayacak bir meziyet olduğu görülmektedir. Ve memnuniyet duyulacak husus şudur ki, pratik iş dünyasında başarısızlığın sıkıntısına düşen bazı mağrur kimseler, kamu idaresi alanında kendilerini ezilir durumda hissetmezler, bilâkis cemaatin ve ulusun kaderini idare etmekte kendilerinin çok ehil olduğu inancıyla birdenbire içlerinde bir şevk ateşi alev alır.

55

İnsanların bir rozet, bir bayrak, bir nâmus, bir fikir, bir efsane v.s. uğrunda ölmeyi göze almaları tamamen manâsız bir davranış değildir. Aksine, asıl manâsız olan şey, bir kimsenin maddî bir kazanç uğruna canını vermesidir. Çünkü, hiç şüphe yok ki bir insanın kendi hayatı, maddî şeyler arasında en maddî olanıdır ve böylece hayat maddî şeylerin en kıymetlisidir. Nefsini fedâ etmek, bir maddî kazancın gösterisi olamaz. Nefsimizi savunmak için ölümü göze aldığımız zaman bile çarpışma gücümüz maddî menfaatten ziyade, nâmus, gelenek ve hepsinin üstünde ümit gibi manevî şeylerden doğar. Ümit bulunmayan yerde insanlar ya çarpışmaktan kaçıp uzaklaşırlar ya da kendilerini çarpışmaksızın öldürülmeye bırakırlar. Şaşkınlıktan donakalmış bir durumda hayata tutunurlar. Milyonlarca Avrupalının, ölüme götürüldüklerini kesinlikle bildikleri halde, imha kamplarına ve gaz odalarına götürülmelerine karşı koymadıkları gerçeğini başka nasıl izah etmek mümkündür? Hitlerin, muarızlarının ümidini nasıl yok etmesini bilmiş olmasa onun korkunç kuvvetinin önemli bir unsuru idi. Bin sene yaşayacak olan yeni bir düzen kurmakta olduğuna dair fanatik inancını Hitler hem taraftarlarına hem de muarızlarına iyice duyurmuştu. Böylece, taraftarları, Üçüncü Rayh uğruna çarpışmakla sonsuzluğa hak kazanmış oldukları hissine kapılıyorlar, muhalifleri ise, Hitlerin yeni düzenine karşı gelmenin kaçınılmaz kadere karşı gelmek olduğunu düşünüyorlardı.

Hitler Avrupasında imha edilmeye boyun eğmiş olan

Yahudilerin, Filistine getirildikleri zaman cesaretle çarpışmış olmaları ilgi çekici bir olaydır. Hernekadar onların Filistinde çarpışmaktan başka çareleri olmadığı (yani ya çarpışacakları veya Araplar tarafından boğazlanacakları) söylenmekte ise de onların cesareti ve ölümü göze almaları, çaresizlikten değil fakat düşüncelerini iyice kaplamış olan ata toprağını ve ata ruhunu yeniden canlandırma fikrinden doğmaktadır. Onlar gerçekten, henüz olmayan şehirleri imar etmek ve henüz olmayan bahçeleri vücuda getirmek için çarpıştılar ve öldüler.

DOKTRİN

56

Nefsinden fedakârlığı göze almanın derecesi, hayatın gerçeklerine nüfuz edememe derecesine bağlıdır. Kendi şahsî tecrübe ve müşahadelerinden neticler çıkarmakta hür olan bir kimse genellikle şehitlik mertebesine ulaşma fikrini sempatik bulmaz. Çünkü, ölümü göze almak, akılcıca bir hareket değildir ve derin bir inceleme sonunda varılacak bir sonuç olmasına imkân yoktur. Bütün aktif kitle hareketleri bu sebeple, taraftarları ile dünya gerçekleri arasına gerçekleri örten bir perde koymaya uğraşırlar. Bunu, mutlak ve son gerçeğin kendi doktrinleri içinde bulunduğunu ve bunun dışında başka bir gerçek ve kesinlik bulunmadığını telkin etmek suretiyle yaparlar. Gerçek inanç adamı, inançlarına dayanak olan gerçekleri, kendi tecrübe ve müşahadelerinden değil fakat işte bu kutsal telkinden çıkarmalıdır. Luther demişti ki: «İncilin dünyasına öylesine sarılmalıyız ki, eğer Tanrının bütün Meleklerinin bana inancımın farklı şeyler söylemek üzere geldiğini görsem, inancımın bir hecesinden bile şüphe etmeyi aklımdan geçirmeyeceğim gibi gözlerimi kapar ve kulaklarımı tıkıram, çünkü onlar görülmeye ve duyulmaya lâyık değildir.»⁷ Duygularının ve aklının müşahadelerine dayanmak ihanet ve kâfirliktir. Bir inancı mümkün kılmak için ne kadar inançsızlık gerektiğini görmek dehşet vericidir. Körü körüne inanç diye bildiğimiz şey, pek çok sayıda inançsızlıklar ile ayakta tutulur. Brezilyada yaşayan müfrit Japonlar, Japonların yenildiğini kabul etmemekte senelerce direnmişlerdir.

Müfrit Komünist, Rusya aleyhindeki herhangi bir havadise veya delile inanmamakta ısrar eder, ve Sovyet topraklarındaki zalimane sefaleti kendi gözleriyle görse dahi yine de gözleri açılmaz.

Görölmeye ve duyulmaya değmeyen gerçeklere karşı «gözlerini kapamak ve kulaklarını tıkamak,» gerçek inanç adamının özel bir kabiliyetidir ve bu onun eşsiz cesaret ve azminin kaynağıdır. O, tehlikeden korkmaz, engeller onun cesaretini kırmaz ve çelişmeler onu şaşırtmaz çünkü o bu şeylerin var olduğunu kabul etmez. Bergson'un işaret ettiğı gibi, bir inancın kuvveti, dağları yerinden oynatmasından değil fakat yerinden oynatılacak dağları görmemesinden belli olur.⁸

Böylece bir doktrinin etkililik derecesi hakkında varılacak yargı, onun derinliğı, yüceliğı ve doğruluğundan değil fakat fertleri kendi nefsinden ve gerçek çevresinden ne kadar iyi ayırabilmesinden çıkarılmalıdır. Paskal'ın etkili bir din hakkında söylediğı, etkili bir doktrin için de kabul edilebilir: «Etkili bir din, tabiata, sağduyuya ve zevk almaya karşı olmalıdır.»⁹

57

Bir doktrinin etkisi,onun anlamından değil fakat kesinliğinden ileri gelmektedir. Ne kadar derin ve yüksek olursa olsun hiç bir doktrin bir ve yegâne gerçeğın timsali olarak tanıtılmadıkça etkili olamaz.¹⁰ Yegâne ve ebedi gerçek olarak kabul edildikleri müddetçe, ilkel maskaralıklar, uydurma saçmalıklar ve yüce gerçekler, insanları nefsinden fedakârlığı göze aldirtmakta eşit derecede etkilidirler.

Böylece açıkça görölmektedir ki bir doktrin, etkili olabilmek için, anlaşılmaz fakat inanılır olmalıdır. İnsanlar sadece anlamadıkları şeylerden kesinlikle emin olurlar. Anlaşılır bir doktrin kuvvetten yoksundur. Bir şeyi anladığımız zaman o bize sanki kendi içimizden doğmuş gibi gelir. Nefsini inkâr ve feda etmesi istenilen bir kimse elbetteki kendi içinden doğmuş bir şeyde ebedi kesinlik göremez. Bu kimseler bir şeyi anladıkları vakit, o şeyin doğruluğı ve kesinliğı onların gözünden düşer.

İtikad sahibi kimselere, mantıkları ile değil fakat daima kalpleriyle mutlak gerçeğı aramaları telkin edilir. Rudolph Hess,

1934 de Nazi partisi önünde yemin ederken dinleyenlere şöyle bir nasihatte bulunmuştu: «Adolph Hitleri aklınız ile araştırmayın; hepiniz onu kalplerinizin kuvvetiyle bulacaksınız.»¹¹ Bir kitle hareketi kendi doktrinini mâkul kılmaya ve akla hitap eder duruma getirmeye başladığı vakit bu onun dinamik safhasının bitmiş olduğunun bir işaretidir; bu durumda onun başlıca amacı bir denge kurmaktır. Çünkü, ileride Madde 106 da açıklandığı gibi, bir rejimin dengesi için aydın kişilerin taraftarlığı gereklidir, ve kitlelerin fedakârlığını teşvik yerine aydınları kazanmak gayesiyledir ki bir doktrin akla hitap eder duruma getirilir.

Eğer bir doktrin akla hitap etmez değilse, o zaman muğlak olmak zorundadır; eğer hem akla hitap etmez değil hem de muğlak değilse, o zaman gerçekliği ispat edilemez cinsten olmak zorundadır. Etkili bir doktrinin doğruluğunu ispat etmek isteyen bir kimse, ya uzak bir istikbale veya yedi kat gökyüzüne erişmek zorundadır. Bir doktrinin bir kısmı nispeten kolay anlaşılır olduğu vakit, itikat sahipleri arasında doktrinin o kısmını, dikkati çekmeyecek ve zor anlaşılır duruma getirmek için bir eğilim vardır. Böylece basit kelimelere manâlar eklenir ve gizli bir mesajın şifreleriymiş gibi görünmesi sağlanır. Bu sebeple, en aydın «gerçek inanç adamı»nda bile bir cehalet havası sezilir. Bu aydın, sanki kullandığı kelimelerin gerçek manâsını bilmiyormuş gibi görünür. İlmî görüşlerin kaçamaklı yollarında dolaşması da öylesine olur bu aydının.

Bir mutlak gerçeğe sahip olmak, sonsuzluğa kadar her şeyi bilmek demektir. Artık meçhul ve hayret verici bir şey kalmamış demektir. Akla gelecek bütün soruların cevabı hazırdır, bütün kararlar verilmiştir ve bütün ihtimaller önceden görülmüştür. Gerçek inanç adamı şaşırılmaz ve tereddüt etmez. Onun şaşmaz doktrini, dünyanın bütün problemlerinin çözüm yolunu bilir. Komünist partisi resmî kayıtları şöyle yazar: «Marksist - Leninist teorinin kuvveti şu gerçektir ki Komünist partisi, bu teori sayesinde, her duruma uymakta en doğru yolu bulmaya, mevcut olaylar arasındaki iç bağlantıyı anlamaya, olayların izleyeceği yolu önceden görmeye, ve değil yalnız bu olayların

şimdi hangi yönde gelişmekte olduğunu fakat gelecekte de hangi yönde gelişme zorunda olduğunu anlamaya muktedirdir.»¹² Gerçek inanç adamının yeni ve imkânsız bir işe girişmesindeki cesareti yalnız doktrininin ona verdiği yücelik duygusundan değil fakat ayrıca o doktrinin onda sağladığı istikbâl güvenden gelir. (Bk. Madde 4)

Aktif bir kitle hareketi,şimdiki zamanı gözden siler ve ilgisini gelecek zaman üzerinde toplar; ve kuvetini işte bu davranıştan alır çünkü bu suretle taraftarlarının hayatını, varlığını ve sıhhatini tehlikeye itebilir. Fakat bu arada, geleceği bütün inceliklerine kadar biliyormuş gibi hareket etmesi gerekir.

Hayal kırıklığına uğramışlar hayal kırıklığına uğramamışlardan daha mı kolay telkinlere kapılırlar ve daha mı saftırlar? Paskal'a göre, «kendinden nefret eden bir kimsenin aklı, bir kutsal fermanı daha iyi anlayabilir.»¹³ Kendinden hoşnutsuzluk ile safdillik eğilimi arasında bir ilgi bulunduğu anlaşılmaktadır. Kendi gerçek benliğimizden kaçma ihtiyacı aynı zamanda mantıklı ve açıkça belli şeylerden kaçma ihtiyacıdır. Kendimizi olduğumuz gibi görmek istemeyişimiz, gerçeğe ve katı mantığa karşı bir hoşnutsuzluk duygusu meydana getirir. Hayal kırıklığına uğramış olanların,mevcut ve mümkün olan şeylerden bir ümitleri yoktur. Bunlar için feraha çıkmak ancak mucizeler yoluyla olabilir. Bunlar kandırılmayı gönülden arzu ederler. Stresemann'ın Almanlar hakkında söylediği şu söz hayal kırıklığına uğramışlar için de doğrudur: «Onlar yalnız günlük yiyecekleri için değil fakat aynı zamanda günlük hayalleri için de Tanrıya dua ediyorlardı.»¹⁴ Kendi kendilerini kandırmakta güçlük çekmeyen kimseler, başkaları tarafından da kolayca kandırılırlar. Bunların telkinler ile etkilenmesi ve güdülmesi kolay olur.

Safdilliğin tuhaf yönlerinden biri, sahtekârlık eğilimini de beraberinde taşımasıdır. Çabuk inanmak ve yalan söylemek yalnız çocuklara ait bir özellik değildir. Gerçekleri olduğu gibi görme kabiliyetsizliği veya görmek istemeyiş, kolay aldanmayı ve şarlatanlığı arttırır.

MÜFRİTLİK (FANATİZİZM)

60

Büyük ve âni değişikliklerin gerçekleştirilmesi için genellikle kitle hareketlerine ihtiyaç olduğu Madde 1 de ileri sürülmüştü. Tuhaftır ki, uyuşmuş toplumlara canlılık getirmek gibi faydalı ve arzu edilir değişikliklerin gerçekleştirilmesi bile şiddetli bir ihtiras havası yaratılmasını gerekli kılar ve aktif bir kitle hareketinin delilik ve budalalıklarını getirmek zorunluğu ortaya çıkar. Aktif bir kitle hareketinin başlıca meşguliyetinin, taraftarlarına birlikte hareket ve fedakârlığı öğretmek olduğunu ve bunu sağlamak için de her ferdi, kişisel özelliklerinden ve bağımsızlığından ayırıp şahsî irade ve kararı olmayan anonim bir fert haline getirmek olduğunu düşünürsek bu tuhaflığın mânası anlaşılmaya başlar. Bu çabaların neticesinde sadece kapalı ve korku bilmez bir taraftarlık değil fakat aynı zamanda istenilen kalıba uydurulabilecek homojen ve elâstiki bir insan kitlesi ortaya çıkar. Böylece, büyük ve âni değişikliklerin gerçekleşmesi için lüzumlu insan elâstikiyetinin, beraberliği ve fedakârlığı sağlama işleminin bir yan-ürünü olduğu anlaşıl-maktadır.

Önemli nokta şudur ki, gerek kandırılmanın gerekse elâstikleşmenin ön şartı olan «nefsinden uzaklaştırılma», daima şiddetli bir ihtiras havası içinde gelişir. Çünkü ihtirasın alevlendirilmesi bir kimse ile nefsi arasındaki dengenin bozulmasında sadece etkili bir vasıta olarak kalmaz fakat aynı zamanda bu dengenin bozulmasının yan ürünü olarak ihtiras alevlenir. Nefsinden uzaklaştırılma en heyecansız vasıtalar ile sağlansa bile, ihtiras yine de yüzeye çıkar. Sadece, nefsiyle anlaşmış olan bir kimsenin dünyaya karşı davranışı ihtirassız olur. Nefsiyle bu anlaşma bir defa bozulursa,ve bu kimse nefesine itimadını kaybetmek, onu unutmak ve reddetmek zorunluğunda kalırsa, oldukça karşı-tepki gösteren bir şahsiyet haline döner. Aç bir kimyasal madde gibi birleşecek diğer bir maddeyi arar. Bağlantısız, dengeli ve kendine yeterli olarak kalamaz fakat kendini bütün kalbiyle ya o ya bu tarafa bağlamak zorundadır.

Taraftarlarının kalbindeki ihtirası alevlendirmek ve körüklemek suretiyle kitle hareketleri, iç dengenin yerleşmesini ön-

lerler. Aynı zamanda nefsinden uzaklaşmayı devam ettirecek direkt vasıtalar da kullanırlar. Bağımsız ve kendine yeterli bir kimseyi yalnız kısır ve manâsız olarak değil fakat aynı zamanda bozulmuş ve zararlı olarak tanırlar. Kitle hareketlerine göre kendine yeterli insan, âciz, sefil ve suçlu bir yaratıktır. Bu yaratığın yegâne kurtuluş yolu kendi nefsini reddetmesinde ve kutsal bir topluluğun bağrında kendine yeni bir hayat bulmasındadır. Bu kutsal topluluk bir kilise, bir ulus, bir siyasî parti v.s. olabilir. Böylece, bu nefsini reddediş, ihtirası akkor halinde devam ettirir.

61

Müfrit olan şahıs yetersiz ve güvensizdir. Kendi şahsî kaynaklarıyla kendine güvenlik yaratamaz fakat bu güvenliği, bulup sarılabildiği destek hangisi ise sadece ona ihtirasla yapışmakta bulur. Bu ihtiraslı yapışma, onun körü körüne kendini adamasının ve sofuluğunun ruhunu teşkil eder ve bütün meziyet ve kuvvetinin kaynağını orada bulur. Hernekadar onun dar-açılı bir görüşle kendini adayışı, esasında kendi aziz canını kurtarma endişesinden ibaret olmakla beraber, o kendisini, sarıldığı bu kutsal amacın desteği ve savunucusu olarak görür. Ve kendi rolünün gerçekten böyle olduğunu gerek kendine gerekse başkalarına karşı göstermek için hayatını fedâ etmeye hazırdır. Kendi değerini ispat etmek için hayatını feda eder.

Söylemeye lüzum yoktur ki müfrit, tutunduğu amacın yekpare ebedî bir kaya olduğuna inanmıştır. Ayrıca, onun güven duygusu, kutsal amacının üstünlüğünden değil fakat bağlanışının ihtiraslı oluşundan doğmaktadır. Müfrit, gerçek bir prensip adamı değildir. O bir amaca, amacın doğruluğu ve kutsallığı sebebiyle değil fakat bir şeye tutunmak için duyduğu şiddetli ihtiyaç sebebiyle sarılır. Gerçekte, onun bu ihtirasla bağlanma ihtiyacıdır ki sarıldığı her amacı çoğu zaman bir kutsal amaç durumuna getirir.

Mantiğine ve samimî duygularına hitap etmek suretiyle bir müfriti amacından soğutmak ve vazgeçirmek imkânsızdır. O uzlaşmaktan korkar ve kutsal amacının doğruluğunu ve kesinliğini değerlendirme tekliflerini kabul etmez. Fakat o, bir kutsal amaçtan âniden diğer birine geçmekte güçlük çekmez. Bir müfrit

aklen ikna edilemez fakat ancak kalben tutulur. Onun ihtiraslı bağılılığı, bağlandığı amacın niteliğinden çok daha önemlidir.

62

Birbirine karşıt kutuplardaymış gibi görünürlerse de gerçekte müfritlerin her çeşidi hep beraber bir uça topludurlar. Birbirinden kutuplar kadar uzak olanlar, müfritler ile liberallerdir ve bunlar asla bir araya gelmezler. Çeşitli renklerdeki müfritler birbirlerine şüpheli gözlerle bakarlar ve birbirlerinin gırtlığına sarılmaya hazırdırlar. Fakat bunlar komşu hayatı yaşarlar ve adeta aynı ailedendirler. Bunların birbirinden nefreti,iki kardeş arasındaki nefret gibidir. Bir müfrit Komünistin faşistliğe, vatanseverliğe veya dindarlığa dönmesi, aklı başında bir liberal olmasından daha kolaydır.¹⁵

Dindar müfritin karşıtı dinsizlikte müfrit olan değil fakat Tanrının varlığı veya yokluğunu umursamayan alaycı kimsedir. Dinsiz kimse, inanç sahibi kimsedir; dinsizlik onun için bir dindir.¹⁶ Aynı şekilde, vatanseverin karşıtı vatan haini değil fakat şimdiki düzeni seven ve kahramanlık gösterip şehit mertebesine ulaşmaktan hoşlanmayan makul vatandaştır. Vatan haini, genellikle, nefret ettiği dünyasının bir an evvel yıkılması için düşmanla işbirliği yapan müfrittir (radikal veya reaksiyoner olabilir). İkinci Dünya Harbi esnasında vatan hainliği yapanların çoğu aşırı sağcılar idi. Harold Ettlinger'e göre: «Aşırı milliyetçilik ile vatan hainliği arasında çok kısa bir mesafe vardır.»¹⁷

Radikaller ile reaksiyonerler arasındaki yakınlıktan Madde 52 de bahsedilmişti. Hitler devrini yaşayanların bildiği gibi, reaksiyonerler ile radikaller arasındaki müşterek taraflar bunların liberaller ile veya muhafazakârlar ile olan müşterek taraflarından daha fazladır.

63

Kutsal amacını terkeden veya birdenbire amaçsız kalan bir müfritin kendini müstakil bir fert yaşayışına uydurabileceği şüphelidir. O, evsiz barksız, dünyanın karayollarında otostopla yolunu arayan kimse gibi,yanından geçen bütün kutsal amaçlara,

götürölmek istediğini parmağı ile işaret eden bir kimse olarak yaşamaya devam eder. Bir gayesi olsa bile ferdî hayat ona uydurma, boşuna geçen ve suçlu bir hayat olarak görünür. Bir şeye kendini ihtirasla adamadan yaşamak onun için sürünmek ve terkedilmek demektir. O, bir amaca bütün kalbiyle sarılmanın vereceğı büyük teminatın özlemi içindedir. Önemli olan amacın niteliğı değil fakat nefsinı topyekûn adamak ve bir teşkilâta iştirak etmektir. Hatta eski kutsal amacına karşı kıyasıya faaliyet gösteren başka bir harekete katılmaya hazırdır, şu şartla ki, o hareket bir ve yegâne gerçeğın yolu olduğunu açıkça ilân etmiş olsun.

Böylece, yenilgiye uğrayan Almanya ve Japonyadaki eski müfritler, komünizmin ve tedhişci Katolikliğın çağırılarna karşı, demokratik hayat telkinlerine kıyasla daha kolay taraftarlık gösterirler. Bu durumda Komünist propogandasının üstün başarısı daha üstün tekniğinden dolayı değil fakat bir zamanlar müfrit olan Alman ve Japonların özel durumundan dolayıdır. Demokrasinin sözcüsü yapışacak bir kutsal amaç veya nefsinı içinde eritecek bir kapalı topluluk teklif etmez. Komünist Rusya, Japon harp esirlerini kolayca birer müfrit Komüniste çevirebilir fakat hiç bir Amerikan propogandası ne kadar akıllıca ve mü-kemmel olursa olsun, onları birer hürriyet sever demokrata çeviremez.

KİTLE HAREKETLERİ VE ORDULAR

64

Nefsinden fedakârlık konusundan ayrılmadan evvel, kitle hareketleri ile ordular arasındaki «benzerliklere» ve «ayrılıklara» burada temas etmek yerinde olur. Madde 35 ve 47 de de bu husus ele alınmıştı.

«Benzerlik»leri şöylece sıralamak mümkündür: gerek kitle hareketleri gerekse ordular kollektif topluluklardır; her ikisi de ferdin şahsî ayrılık ve özelliklerini ortadan kaldırır; her ikisi de nefsinden fedakârlık ve kayıtsız şartsız itaat isterler; her ikisi de cesareti ve birlikte hareketi sağlamak için, uydur-inan metodunu geniş ölçüde kullanırlar (Bak. Madde 47); ve her ikisi de müs-

takil hayata tahammülü olmayan hayal kırıklığına uğramışlar için bir sığınak vazifesi görürler. Yabancı lejyonlar gibi askerî topluluklar, kitle hareketlerine katılmaya hevesli tipteki kimselerin çoğuna cazip gelir. Ayrıca şu husus da doğrudur ki, paralı asker toplayan görevli, Komünist tahrikçisi ve din tahrikçisi misyoner, çoğu zaman taraftarlarını ararken aynı mezbelede karşılaşırlar.

«Ayrılıklara» gelince, bunlar esasa ait niteliktedir; şöyle ki: ordu,yeni bir hayat ihtiyacını karşılayacak bir durum ortaya koyamaz; ordu, insanı günahlarından temizleyen bir kurtuluş yolu değildir. Ordunun, bir baskı yapma heveslisinin elinde zorla yeni bir hayat tarzını kabul ettirmek için bir âlet olarak kullanılması mümkündür. Fakat ordu başlıca, yerleşmiş bir düzeni- ister eski ister yeni bir düzen olsun- korumak ve genişletmek için kurulmuş bir âlettir. Ordu,istendiği zaman toplanan istendiği zaman dağıtılan geçici bir âlettir. Diğer taraftan, bir kitle hareketi ise,sonsuzluğa kadar devam eden bir âlet görüntüsündedir ve ona katılanlar, bir hayat boyunca o yolda yürümek üzere katılırlar. Askerlikten ayrılan bir kimse bir eski asker olur hatta bazan bir kahraman olabilir,fakat kitle hareketi teşkilâtından ayrılan kimse bir hain olur. Ordu, şimdiki düzeni desteklemek, korumak ve yaymak için bir âlettir.Kitle hareketi sie şimdiki düzeni bozup yıkmak için gelir. Kitle hareketi, gelecek şeylerle meşgul olur ve canlılığını da bu meşguliyetten kazanır. Bir kitle hareketi «şimdi» ile meşgul olmaya başlamışsa bu onun artık amacına ulaşmış olduğunu gösterir. Bu durumda o artık bir hareket olmaktan çıkar ve müesseseleşmiş bir örgüt olur - teessüs etmiş bir kilise, bir hükümet, askerî bir ordu veya bir işçi ordusu gibi. Çok zaman, bir kitle hareketinin sonucu olarak meydana gelen ve halkça benimsenen bir ordu, kitle hareketinin süslü sembollerinden ve sloganlarından bir çoğunu devam ettirir; fakat herhangi diğer bir orduda olduğu gibi, birlik ve beraberliğin sağlanması,inanç ve heyecanın devam ettirilmesinden ziyade tâlim-terbiye ve cebir yolu ile yürütülür. Kutsal bir topluluğun çileciliği ve heyecanı kısa bir müddet sonra kaybolur, ve bütün ordularda karakteristik olarak görüldüğü gibi gününü gün etme eğilimi ortaya çıkar.

Şimdiki zamanın bir âleti olmakla bir ordu, başlıca mümkün olan işlerle meşgul olur. Ordu liderleri mucizelere bel bağlamazlar. Çok kuvvetli bir iman ile hareket ettikleri zaman bile, uzlaşma yolunda bir açık kapı bırakırlar. Yenilmenin mümkün

olduğunu hatırdan çıkarmazlar ve gerektiğinde teslim olmasını bilirler. Diğer taraftan, aşırı bir kitle hareketinin lideri, şimdiki zamanın bütün gerçeklerini aşırı derecede hakır görür. O, mucizelere bel bağlar. Durumu çaresizleştikçe onun şimdiki zamandan nefreti daha çok yüzeye çıkar ve teslim olmaktan- sa ülkesini ve ülkesinin halkını imhaya sürükler.

Bir ordu içindeki fedakârlık ruhunun geliştirilmesi için, vazife aşkından, uydur-ınan metodundan, gurup gayretinden, talimden, kumandana güvenilirlikten, sportmenlikten ve kahramanlık arzusundan yararlanılır. Bu faktörler, bir kitle hareketinde yapıldığı gibi «şimdi»yi kötölemek ve istenmeyen nefsinin reddetmek yoluyla sağlanmaz. Bu faktörler, akıllı başında bir atmosfer içinde meydana gelir. Genellikle, müfrit bir asker, müfritleşmiş bir asker olmayıp, aksine askerlik mesleğini seçmiş bir müfrittir.

Kitle hareketleri ile ordular arasındaki en göze çarpan ayrılık, bunların halk kitlelerine karşı olan davranışlarıdır. De Tocqueville, askerler hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder: «onlar en büyük cesaretle canlarını fedâ eden fakat ihtilâl günlerinde kendilerinin en ürkek olduğunu gösteren adamlardır.»¹⁸ Tipik bir generalin görüşüne göre hak kitleleri, kumandasındaki ordu bozulup dağıldığı takdirde meydana getireceği kitlelerden farksızdır. Bu general halk kitlelerini düşündüğü vakit, onları fedakârlığa hazır kimseler olarak görmekten ziyade az güvenilir ve anarşi özlemi içinde kimseler olarak görür. Onları yeni bir dünyanın ham maddesi olarak görmekten ziyade, yıkılmakta olan bir kollektif topluluğun bir sonucu olarak görür. Bu generalin davranışı, ürkmeye ve aşağı görmenin bir karışımıdır. O kitlelerin nasıl bastırılacağını bilir fakat onları nasıl kazanacağını bilmez. Diğer taraftan bir kitle hareketi lideri - Musa'dan Hitler'e kadar - bütün ilhamını yüzlerini havaya kaldırmış olan halk kitlelerinden alır ve bu kitlelerin homurtusu onun kulağına Tanrı'nın sesi gibi gelir. O, dayanılmaz bir kuvvetin artık eline geçmiş olduğu görüşündedir - ve öyle bir kuvvet ki onu yalnız kendisi idare edebilir. Ve bu kuvvetle o, imparatorlukları, orduları ve mevcut bütün ihtişamı yıkabilecektir. Bu kuvvetle o yeni bir dünya meydana getirebilecektir.

14. Birleştirici Faktörler

NEFRET

65

Birleştirici unsurların en kolay bulunanı ve en geniş kapsamlısı «nefret»tir. Nefret, bir kimseyi kendi nefsinden koparıp ayırır ve ona dertlerini ve geleceğini unutturarak onu kıskançlık ve menfaatperestlikten kurtarır. O kimsenin artık en içten arzusu,kendi benzerleriyle kaynaşıp ateşli bir kitle haline gelmektir.

Kitle hareketleri bir tanrı'ya inanmaksızın doğabilir ve genişleyebilir fakat ortada nefretleri üzerine çekecek bir düşman olmaksızın asla genişleyemezler. Nefretleri üzerine çeken bu düşmanı «şeytan» olarak isimlendirirsek, bir kitle hareketinin kuvveti, seçmiş olduğu şeytanının canlılığı ile doğru orantılıdır. Yahudilerin imha edilmesini arzu edip etmediğı sorulduğu vakit Hitler şöyle cevap vermişti: «Hayır..... İmha edersek onları yeniden yaratmamız gerekecektir. Sadece ismen değıl fakat cismen mevcut bir düşmanımızın bulunması esastır.»¹ F.A.Voigt, 1932 de Nasyonal Sosyalist hareketini etüd etmek üzere Berline gelmiş olan bir Japon heyetinden bahseder. Voigt, heyetin bir üyesine, hareket hakkında ne düşündüğünü sorduğu vakit aldığı cevap şöyle olmuştur: «Hareket fevkalâdedir. Buna benzer bir hareketi biz de Japonyada yapmak isterdik fakat maalesef Japonyada Yahudiler yok.»² Bir kitle hareketini fiiliyata götüren veya genişleten liderlerin dirayetleri ve kurnazlıkları sadece seçtikleri doktrin ve programla değıl fakat seçtikleri düşmanla da kendilerini göstermektedirler. Kremlinin nazariyatçıları, demokratik Batı'yı, ve bilhassa Amerikayı, düşmanları olarak seçmek için İkinci Dünya Harbi namlularının soğumasını büyük sabırsızlıkla beklediler. Amerikanın yapacağı herhangi bir iyi niyet jestinin veya herhangi bir fedakârlığın, Kremlinden Amerika aleyhine çıkmakta olan iftira zehirini azaltacağı şüphelidir.

Çan Kay Şek'in en önemli eksikliklerinden birisi, harbin bitmesiyle düşman Japonya sahneden çekildikten sonra uygun bir yeni düşman bulmaktaki başarısızlığıdır. Muhtemeldir ki,

enerjik fakat basit düşünceli olan general, Çin halk kitlelerindeki heyecanı, beraberliği ve fedakârlığı yaratan faktörün kendi şahsiyeti değil fakat düşman Japonya olduğunu göremiyecek kadar kendini beğenmişti.

66

Müşterek nefret, en birbirine uymaz elemanları bile birleştirir. Müşterek bir nefreti bir düşmanla beraber paylaşmak onu bir yakınlık duygusuyla zehirlemek ve dolayısıyla onun karşı koyma gücünü zayıflatmaktır. Hitler, Yahudi düşmanlığını sadece Almanları birleştirmek için değil fakat aynı zamanda Yahudi-düşmanı Polonyalıların, Romenlerin, Macarların ve hatta Fransızların dayanma gücünü zayıflatmak için kullanmıştır.

67

İdeal tanrının «tek» olması gibi, ideal düşmanın da tek olması gerektiği anlaşılmaktadır. Hitler misalinden öğrendiğimiz gibi büyük bir liderin dehası, bütün nefretleri tek bir düşman üzerine toplamaktan ibarettir - hatta böylece birbirine düşman olanlar dahi bir kategoriye girmiş olmaktadır.³ Hitler, Yahudileri «düşman» olarak seçtiği vakit, Almanyadan başka bütün ülkeleri Yahudilerin veya onlara hizmet edenlerin istilâsına uğramış olarak gösterdi. Hitler, «İngilterenin, Fransanın, Amerikanın arkasında İsrail vardır»⁴ diye beyanat vermişti. Stalin de düşmanını seçerken tek tanrı prensibine uygun hareket etmiştir. Bu düşman eskiden faşist sonradan da Amerikan plütokrasisi (büyük servete dayanan kudret) olmuştur.

Yine, ideal bir tanrıda olduğu gibi, ideal bir düşman da her şeye kadir ve her yerde hazır olmalıdır. Yahudilere lüzumundan fazla önem atfettiği kendisine hatırlatıldığı vakit Hitler şu cevabı haykırmıştır: «Hayır, hayır, hayır!... Yahudinin bir düşman olarak taşıdığı müthiş vasıflara verilen önemin lüzumundan fazla olabilmesi imkânsızdır.»⁵ Bir kitle hareketi içinde karşılaşılan

her güçlük ve başarısızlık düşmanın bir marifetidir ve buna karşılık her başarı düşmanın şeytanî planlarına karşı kazanılan bir zaferdir.⁶

Son olarak da, ideal bir düşmanın yabancı olması gerektiğidir. İdeal düşman vasfını kazanması için yerli bir düşmanın yabancı bir soydan geldiği iddia edilmektedir. Hitler Alman Yahudilerine kolaylıkla yabancı damgasını basmıştı. Rus ihtilâl kıskırtıcıları, Rus aristokrasisinin yabancı (İskandinav, Tatar, Batılı) kökten geldiği hususu üzerinde ısrarla durmuşlardı.⁷ Fransız İhtilâlinde aristokralara, «barbar Germenlerin torunları olarak, Fransız avam sınıfına ise medenileşmiş Galyalıların ve Romalıların torunları»⁸ olarak bakılmıştı. Püriten İhtilâlindeki kıralcılara Normandiya (yani yabancı bir istilâcı grubun torunları) damgası vurulmuştu.⁹

68

Genellikle, bir şeyi sevdiğimiz zaman, o şeyi bizimle beraber sevecek taraftarlar aramayız; aksine, sevdiğimiz şeyi seveni rakip ve mütecaviz olarak görürüz. Fakat bir şeyden nefret ettiğimiz zaman aynı şeyden nefret eden taraftarları daima ararız.

Haklı bir şikâyetimiz olduğu ve bize haksızlık yapanlara karşı intikam almak istediğimiz zaman, bizim tarafımızı tutacak kimseler aramamız makuldür. Şaşırtıcı nokta şudur ki, nefretimiz elle tutulur bir şikâyetten ileri gelmiyorsa ve bu şikâyetimiz pek de haklı görünmüyorsa, taraftarlar bulma arzumuz daha şiddetli olmaktadır. Bizim gibi nefret eden başkalarıyla birleşmeye bizi iten, genellikle işte bu haksız yere duyduğumuz nefrettir, ve bu cins nefret en etkili birleştirici faktörlerden bir tanesi olarak vazife görür.

Bu çeşit haksız nefretler nereden gelir ve niçin birleştirici etki yaparlar? Bunlar bizim nefsimizdeki yetersizliği, değersizliği, suçluluğu ve diğer eksiklikleri bastırma gayretimizin bir ifadesidir. Bu durumda kendini aşağı görme duygusu, başkalarından nefret etme kalıbına girer, ve bunu maskelemek için en katî ve ısrarlı bir gayret sarfedilir. Açıkça bellidir ki, bunu yapmanın en etkili yolu bizim gibi nefret eden başkalarını, mümkün olduğu kadar çok sayıda, bulmaktır. Bu durumda olanların genel bir fikir birliğine büyük ihtiyaçları vardır. Bunların kandırıcı gayretlerinin

çoğu, inançları başka fakat kendilerinki gibi haksız nefretleri aynı olan kimseleri zehirlemekten ibarettir.

Haklı şikâyetlerimiz olması halinde bile nefretimiz, haksızlığa uğramamızdan ziyade, kendimizin âcizliğinden, yetersizliğinden ve korkaklığından (diğer bir deyimle kendimizi aşağı görmemizden) ileri gelir. Kendimizi bize eziyet edenlerden üstün görüyorsak, muhtemelen onları hakir görür hatta acırız, fakat nefret etmeyiz. Şikâyet ile nefret arasındaki ilişkinin basit ve direkt bir ilişki olmadığı şu gerçekten de görülmektedir ki içimizde doğan nefret her zaman bizi haksızlığa uğratana yönelmez. Çoğu zaman, bize birisi kötülük yaptığı vakit nefretimizi onunla hiç ilgisi olmayan başka birisine veya bir gruba yöneltiriz. Stalinin gizli polislerinin zorbalığına maruz kalan Ruslar, «kapitalist savaş tüccarlarına» karşı kolayca feverana kapılırlar; Versay antlaşmasından şikâyetçi olan Almanlar, hırslarını Yahudileri imha etmekle alırlar; Boer'lerin baskısından ezilen Zulu'lar, Hindu'ları kılıçtan geçirdiler; A.B.D. güney eyaletlerindeki zenginler tarafından istismar edilen aşağı ruhlu beyazlar zencileri linç ettiler.

İnsanda, kendini aşağı görme duygusu, «tasavvur edilebilecek en haksız ve en câniyane hırsları yaratır çünkü o kendini kabahatli bulan ve kusurlu olduğuna kendini ikna eden gerçeğe karşı öldürücü bir nefret duyar.»¹⁰

Nefretin, haklı bir şikâyetten ziyade kendini aşağı görmekten ileri geldiği, nefret ile suçluluk hissi arasındaki çok yakın ilişkiden görülmektedir.

Bir kimseye karşı içimize nefret hissi sokmanın en kesin yolu, o kimseye ağır bir haksızlık yapmaktır. Bir kimsenin bize karşı haklı bir şikâyeti olduğu vakit ondan duyduğumuz nefret, bizim ona karşı haklı bir şikâyetimiz olduğu vakit duyduğumuz nefretten daha kuvvetlidir. İnsanların suçlarını yüzlerine vurmakla ve utandırmakla onları hürmetkâr ve mütevazî duruma getirmeyiz. Bunu yapmakla onların muhtemelen gururlarını kırar ve içlerinde bir tecavüz isteği yaratırız.

Nefret ettiğimiz kimselere kötülük yapmak, nefretimizin ateşini körüklemek demektir. Bunun aksine, bir düşmana karşı asil bir davranışta bulunmamız, ona duyduğumuz nefreti körleştirmek demektir.

Suçluluk duygumuzu yenmek için en etkili yol, kendilerine karşı suç işlediğimiz kimselerin gerçekten cezaya lâyık, kötü ve hatta öldürülmeye lâyık kimseler olduğuna kendimizi ve başkalarını inandırmaktır. Haksızlık yaptığımız kimseler, acınacak kimseler olmadığı gibi onlara karşı kayıtsız da kalamayız. Ya onlardan nefret edip onlara eza etmeliyiz, ya da kendimizi «kendini aşığ

Bir dinin yüce bir noktaya yönelmiş olması, kuvvetli bir suçluluk duygusu meydana getirir. İman ikrarının yüceliği ile hayatın kusurluluğu arasında kaçınılmaz bir tezat vardır. Tahmin edileceği gibi, suçluluk hissi nefreti geliştirir. Böylece, iman ne kadar yüce olursa, onun beslediği nefret de o kadar şiddetli olur.

İçinde iyilik taşıyan bir düşmandan nefret etmek, tamamen kötü olan bir düşmandan nefret etmekten daha kolaydır. Japonların biz Amerikalılara kıyasla bir avantajı vardı. Çünkü onlar biz Amerikalılarda, bizim onlarda bulduğumuzdan daha çok beğenilecek şeyler buluyorlardı. Bizim onlardan nefret edebildiğimizden daha kuvvetle onlar bizden nefret edebiliyorlardı. Uluslararası ilişkilerde Amerikalılar iyi bir nefretçi değildirler çünkü onlar kendilerini bütün diğer uluslardan daha üstün zannederler.

Bir Amerikalının diğeri bir Amerikalıdan (mesela Hoover veya Roosevelt'ten) nefreti, bir yabancıya karşı duyacağı antipatiden çok daha kuvvetlidir. Şu nokta ilgi çekicidir ki, Amerikanın nispeten geri kalmış güney eyalet halkı, diğeri Amerikan vatandaşlarına nispetle daha kuvvetli bir yabancı düşmanlığı göstermektedir. Eğer Amerikalılar yabancılara karşı bütün kalpleriyle nefret duymaya başlarsa bu, Amerikan halkının kendi yaşayış tarzına olan güvenini artık kaybetmiş olduğunu gösterir.

Nefretin derinliğinde beğenmek gibi bir ters akıntının bulunduğu, nefret ettiğimiz kimseleri taklit etme eğilimimizle kendini gösterir. Böylece, her kitle hareketi zamanla kendini nefret ettiği özei düşmanına benzer duruma getirir. Fransada Jakobin'ler, zulmüne karşı ayaklandıkları idarenin bütün kötülüklerini kendileri de yapmışlardır. Sovyet Rusya, tekelci kapitalizmin en halisini ve en büyüğünü gerçekleştirmektedir. Hitler, Sion'un Akıllı Adamları'nın mazbatalarını kendine rehber olarak almış ve onları «en küçük teferrüatına kadar»¹¹ takip etmiştir.

Zulme uğrayan kimselerin, hemen hemen daima, kendilerine zulmedenlere benzer duruma geldiklerini görmek hayret vericidir. Kötü insanlar kötü insanlar yaratır sözü kısmen şu gerçeğe dayanmaktadır ki kötünden nefret eden kimseler, kendilerini o kötüye benzer duruma getirirler, ve böylece, kötülük devam eder. Bu durumda açıkça görülmektedir ki müfritler hem kendi taraflarına çevirme hem de kendi aleyhlerine çevirme yoluyla dünyaya kendi benzerlerini yaymaktadırlar. Müfrit Hristiyanlık eski devirlerde, hem taraftarlar kazanmak hem de yeni bir gaddarlık örneği vermek suretiyle kendini devam ettirmiştir. Hitler, hem Nazizmi geliştirmek hem de demokrasileri müsamahasız olmaya zorlamak suretiyle kendini dünyaya kabul ettirdi. Komünist Rusya, hem taraftarlarına hem de düşmanlarına kendi şeklini aşılamaktadır.

Böylece, hernekadar «nefret», bir topluluğun kendini savunması için kolayca kullanılacak bir alet ise de, sonunda bu o topluluk için pahalıya mal olur; çünkü savunmasını yapmış olduğumuz değerlerin bir çoğunu böylece kaybetmiş oluruz.

Nefretin derinliğinde beğenmek gibi bir ters akıntının bulunduğunu sezmiş olan Hitler, bundan önemli bir sonuç çıkarmıştır. Hitler, Nasyonal Sosyalist'in, düşmanının nefretine lâyık olmasını

büyük önemle karşılaşmış ve böyle bir nefreti, Nasyonal Sosyalist'in üstünlüğünü ispat niteliğinde görmüştü.¹²

74

Öyle anlaşılmaktadır ki kendi değersizliğimizi öğrenmenin ezgisi altına girdiğimiz zaman kendimizi bazı kimselerden aşağı bazılarından da yukarı görmeyiz fakat en aşağı insanlardan da daha aşağı görürüz. Böylece bütün dünyadan nefret ederiz ve bütün insanlığa zulmetmek isteriz.

Hayal kırıklığına uğramış kimseler, varlıklı kişilerin düşmesinde ve dürüst kimselerin lekelenmesinde, kendileri için bir emniyet unsuru görürler. Onlar, insanlığın genel olarak gerilemesini, dünya kardeşliğine doğru bir yaklaşma olarak görürler. Kargaşalık onlarca bir eşitlik cennetidir. Yeni bir hayat ve yeni bir düzen gelmesi gerektiğine dair onların ateşli inançları, bu yeni düzenin kurulabilmesi için eskisinin yıkılması gerektiği inancıyla körüklenir. Ebedî refah için bütün haykırıışları, mevcut olan herşeyden nefret etmelerinin ve mevcut düzenin sonunun geldiğini görme özelemlerinin bir ifadesidir.

75

İhtiraslı nefret, bir kimsenin boş hayatına anlam ve gaye kazandırır. Böylece, hayatlarının gayesizliği ile sık sık huzursuz olan kimseler, sadece kenilerini kutsal bir amaca adamakla değil fakat aynı zamanda aşırı bir akımı desteklemekle de yeni bir tatmin elde ederler. Bir kitle hareketi, bu kimselere her iki yolda da sınırsız imkânlar vaad eder.

76

Paskal'ın «bütün insanların tabiat itibarıyla birbirinden nefret ettiği,» ve sevgi ve hayırseverliğin «biri sahte görüntü olduğu, çünkü bunların temelinin nefretten ibaret bulunduğu»¹³ şeklindeki ifadesinde ne kadar gerçek payı bulunduğunu bil-

memekle beraber, iç hayatımızın oluşumunda nefretin geniş kapsamlı bir eleman olduğunu düşünmemek imkânsızdır. Bütün heyecanlarımız, bağlılıklarımız, ihtiraslarımız ve ümitlerimiz analiz edildiği vakit içinde nefret bulunduğu görülür. Diğer taraftan, nefreti tahrik etmek suretiyle bir heyecan, bir bağlılık ve bir ümit meydana getirmek mümkündür. Martin Luther şöyle söylemişti: «İstediğim şekilde dua edemeyecek gibi kalbim soğuk olduğu vakitler aklıma düşmanlarımı getiririm... öyle ki, kalbim öfke ve nefretle şişer, ve o zaman yanık yanık dualar edebilirim. Ve öfkem ne kadar kızgın olursa, dualarım da o kadar kuvvetli olur.»¹⁴

77

Berberlik ve nefsinden fedakârlık, en asil amaçlar ile kuvvetlendirildiği zaman bile, nefret etmek için bir imkân meydana getirir. Hatta insanlar dünyada tahammül ve huzuru arttırmak için yüce gayeler için bir topluluk kursalar bile, kendi gibi düşünmeyenlere karşı şiddetli tahammülsüzlük göstermeleri muhtemeldir.

Ferdin bir topluluğa tam uyması için gerekli olan «nefsinden uzaklaştırılma (Bk. Madde 60)», ihtiraslı davranışlar eğilimi meydana getirir ki bu davranışlara ihtiraslı nefret ediş de dahildir. Berberlik ve teslimiyet havası içinde nefretin gelişmesine yardım eden başka faktörler de vardır. Nefsinden feragatta bulunmuş olmanın insanlarda sanki başkalarına karşı sert ve merhametsiz davranmaya hak kazanmış olmak gibi bir düşünce yarattığı görülmektedir. Gerçek inanç adamının, özellikle dindar olan gerçek inanç adamının, mütevazî bir kimse görüntüsünde olduğu doğrudur. Ancak, gerçek şudur ki, benliğini teslim etmek ve nefsinin itaatkâr kılmak gurur ve kibir doğurur. Böylece, gerçek inanç adamı kendini müstesna kimselerden biri olarak, dünyaya nur saçmaya gelmiş bir kimse olarak, halimlik kisvesinde bir savaşçı olarak ve dünyanın mirasçısı olarak görme eğilimine düşer.¹⁵ Kendi inancında olmayan kimseler onun için birer iblisdir ve söylediklerini dinlemeyenler kahrolacaklardır.

Bir de şu husus vardır: nefsimizi reddedip kapalı bir topluluğun bir parçası haline geldiğimiz vakit sadece şahsî menfaatimizi reddetmiş olmayız fakat aynı zamanda şahsî sorumluluktan

sıyrılmış oluruz. Bir kimse şahsen karar vermede duyulan tereddütlerden, korkulardan ve şüphelerden kurtarıldığı zaman, zalimlikte ve gaddarlıkta ne kadar aşırı noktalara kadar gideceği belli olmaz. Bir kitle hareketinin yek vücut yapısı içinde şahsi bağımsızlığımızı kaybettiğimiz zaman yeni bir hürriyete kavuşuruz: bu, hiç utanmadan ve vicdan azabı çekmeden, nefret etme, yalan söyleme, işkence yapma, adam öldürme ve ihanet etme hürriyetidir. Bir kitle hareketinin çekiciliği kısmen bu gerçekte yatmaktadır. Orada, biz «başkalarının namusuna tecavüz etme hakkı» buluruz ki bunun, Dostoyevsky'ye göre, büyüleyici bir cazibesi vardır.¹⁶

Böylece nefret, sadece bir birleşme vasıtası değil fakat aynı zamanda birleşmenin bir neticesidir. Renan, dünya kurulduğundan bu yana merhametli bir millet bulunduğunu hiç kimsenin duymadığını söylemiştir.¹⁷ Buna ilveten, merhametli bir kilise veya merhametli bir ihtilâl partisi bulunduğunun duyulmadığı da söylenebilir. Bencillikten doğan nefret ve zalimlik, benliğini teslim etmekten doğan nefret ve zalimlik yanında hafif kalır.

Tanrı aşkı, Hıristiyanlık aşkı, bir millet aşkı, zulmedilenleri korumak aşkı v.s.gibi heyecanlar sebebiyle kan döküldüğünü, şiddete baş vurulduğunu ve tahribat yapıldığını gördüğümüz vakit bu utanç verici hareketlerin kabahatini genellikle kudret ihtirasına kapılmış liderlere yükleriz. Gerçekte, bu hareketler bir liderin plânları değil fakat o heyecanların doğurduğu beraberliğin neticesinde asil duygularını nefret ve şiddet kalıbına girmesidir. Bir insanı benliğinden sıyırmak bir bakıma onu insanlığından sıyırmaktır. İşkence hücresi bir anonim müessesedir.

TAKLİTÇİLİK

78

Taklitçilik, esaslı bir birleştirici faktördür. Yeknesaklığı çoğaltmaksızın sıkı örgütlü bir topluluğu geliştirmek imkânsızdır. Bütün kitle hareketlerinin övdüğü tek-görüşlülük, itaat yoluyla olduğu kadar taklitçilik yoluyla da elde edilir. Bir emre uymakta ne kadar itaat varsa, bir örneği taklit etmekte de o kadar itaat vardır.

Hernekadar taklit etme kabiliyeti her insanda bulunursa da bu kabiliyet bazı kimselerde daha çoktur. Acaba, birlikte hareket etme eğilimindeki hayal kırıklığına uğramış kimseler özellikle mi taklitçidirler? Acaba, hayal kırıklığı ile taklitçiliğe eğilim arasında bir ilişki var mıdır? Acaba, taklitçilik bazı hallerde, hayal kırıklığına uğramış kimselerin içini kemiren sıkıntılarından kaçması için bir vasıta mıdır?

Hayal kırıklığına uğramış kimselerin başlıca sıkıntıları, kusurlu ve yetersiz benlikleri bulunduğuna inanmış olmalarıdır; ve başlıca istekleri, istenmiyen benliklerinden sıyrılarak yeni bir hayata başlamaktır. Bu isteklerini, ya yeni bir kimlik elde etmekle ya da şahsî özelliklerini kamufle etmekle gerçekleştirmeye çalışırlar.

Kendi kendimiz olmak bizi ne kadar az tatmin ederse, başkaları gibi olma isteğimiz o kadar kuvvetli olur. Bu sebeple, bize yaklaşık olarak benzeyen kimselerden ziyade bizden çok farklı olan kimseleri taklit etmeyi ve beğenmediğimiz kimselerden ziyade beğendiğimiz kimseleri taklit etmeyi daha kolayca benimseriz. Ezilmiş ve hâkir görülmüş kimselerin (Zenciler ve Yahudiler gibi) taklitçiliği özellikle göze çarpar.

Şahsî özelliklerini kamufle etmeye gelince bu, tamamen taklitçilikle elde edilir, yani, mümkün olduğu kadar başkalarına benzemekle. Ait olma arzusu kısmen benliğini kaybetme arzusudur.

Hayal kırıklığına uğramış kimselerin karakteristiği olan «nefsine güvensizlik» de bu kimselerin taklitçiliğini çoğaltır. Kendi aklımıza ve şansımıza güvenimiz ne kadar çok azalırsa, başkalarını örnek olarak takip etmemiz o kadar artar.

Yeni bir kimlik arama isteği olmasa bile sadece benliğini reddediş, gittikçe artan taklitçiliğe yol açar. Reddedilmiş benlikte artık özellik taşıma iddiası kalmaz ve taklit etme eğilimine karşı direnç gösterme de böylece ortadan kalkar. Bu durum, belirli bir şahsiyeti bulunmadığı için dış etkilere karşı savunması bulunmayan küçük çocuklardaki ve şahsiyetsiz büyüklerdeki duruma benzer.

Üstünlük duygusu, taklitçiliği önler. Eğer Amerikaya gelen milyonlarca göçmen üstün insanlardan -yani, geldikleri ülkelerin üst tabakasından- teşekkül etmiş olsaydı, bugün bir Amerika Birleşik Devletleri olmaz fakat onun yerine çeşitli dil ve kültür gruplarına ayrılmış bir çok devletler olurdu. Cins ve tabiatça çok çeşitli olan milyonlarca kişinin böyle süratle ve tamamen birbirine intibak edebilmiş olmasının sebebi, gelen göçmenlerin çoğunlukla en aşağı ve fakir tabakadan ve hakir görülmüş kimselerden teşekkül etmiş olmasıdır. Bunlar eski dünyalarındaki kimliklerini atarak yeni bir dünyada yeniden doğmanın şiddetli isteğiyle gelmişlerdi; ve yeniyi taklit etmek ve kabul etmek için hudutsuz bir kapasiteye otomatikman sahip bulunuyorlardı. Yeni vatanlarının başkalkları onlar için itici değil, aksine çekici olmuştur. Onların en şiddetli isteği yeni bir kimliğe ve yeni bir hayata kavuşmaktır, ve yeni dünyada ne kadar çok başkalk varsa bu onların eğilimine o kadar çok uygun gelmekteydi. Anglo-Sakson toplumlardan olmayan göçmenler için, konuşulan dilin başka oluşu da muhtemelen çekiciliği arttırmıştır. Yeni bir dil konuşmasını öğrenmek zorunluğu, yeniden dünyaya gelmiş olma hayalini kuvvetlendirmiştir.

Taklitçilik, çoğu zaman, bir problemin hal çaresine giden kestirme yoldur. Müstakil bir hal çaresi bulmaya niyetimiz, kabiliyetimiz veya vaktimiz olmadığı zaman başkalarını kopya ederiz. Telâşlı hayat yaşayan insanlar vakti bol insanlardan daha kolaylıkla başkalarını taklit ederler. Böylece, telâş, yeknesaklık sağlar. Fertleri kapalı bir topluluk haline getirmekte, devamlı didinmenin önemli bir rolü vardır. (Bk. Madde 96 ve 98)

Her ne suretle meydana getirilmiş olursa olsun beraberlik, başlı başına, taklitçiliği arttıracak niteliktedir. Askere alınarak sıkı örgütlü bir askerî birliğin üyesi haline getirilmiş olan bir sivil,

evvelki sivil hayatında olduğundan daha çok taklitçi duruma gelir. Beraberliğe katılmış olan kişinin ayrı bir benliği yoktur ve böylece, dış etkilere karşı dirençsizdir. İlkel toplumların üyesi olan şahıslarda özellikle göze çarpan taklitçilik, bunların ilkel kimseler olmalarından ziyade genellikle kapalı bir klân veya kabilenin üyeleri olmalarından ileri gelmektedir.

Beraberlik halinde bulunan kimselerin kolayca taklit etme özellikleri, bir kitle hareketinin hem lehinde hem de aleyhinde bir faktördür. Sadık kimseler kolayca yoğurulur ve güdülür, fakat bunlar aynı zamanda yabancı etkilere de kolayca kapılabilirler. Öyle görülmektedir ki tam bir birliğe ve beraberliğe ulaşmış bir topluluk kolayca saptırılabilir. Bütün kitle hareketleri, yabancıların taklit edilmesine karşı sert bir lisanla ihtarlar da bulunurlar. Yabancıları taklit edenlere hain damgası vurulur. 1926 da İtalyan milli eğitim bakanı şöyle diyordu: «Bir yabancıyı taklit eden her kimse, düşmanı gizlice yurda sokan bir casus gibi milletine ihanetten suçlu sayılır.»¹⁸ İnanan kimsenin inanmayan kimseyle temasını önlemek için her çareye başvurulur. Bazı kitle hareketleri çok aşırıya giderek, taraftarlarının yeni hayat düzenine iyice uyabilmelerini sağlamak için onları sıssız yerlere götürürler.

Dış dünyayı aşağı görmek hiç şüphesiz ki, zararlı taklitçiliğe karşı en etkili savunma yoludur. Fakat, aktif bir kitle hareketi, böyle pasif bir aşağı görme yerine nefreti kamçılama yolunu tercih eder ki bu nefret, taklitçiliği önlemek yerine, aksine taklitçiliği teşvik eder (Bk. Madde 73). Yalnız, bir yabancı kitlenin içinde sıkışmış ve özelliklerini koruma azminde olan kapalı bir grup için yabancıları aşağı görmek, taklitçiliği önlemek yönünden olumlu olabilir.

Tam bir birlik ve beraberliğe ulaşmış toplumun üyelerindeki taklitçilik özelliği, o topluma büyük inkılâplar yapma kabiliyeti verir ve toplum büyük bir kolaylıkla yenilikleri kabul eder. Beraberlik ruhu taşıyan Türkiye veya Japonyadaki süratli modernleşme, beraberlik ruhu taşımayan Çin, İran ve diğer ülkelerdeki çok yavaş modernleşme hareketleri ile mukayese edilirse aradaki büyük fark kolayca görülebilir. Tam bir şekilde beraberliğe ulaştırılmış Sovyet Rusya gevşek Çarlık Rusyasına kıyasla, yeni metodlara ve yeni hayat düzenine uymakta daha çok imkânlara sahiptir. Tamamen ilkel yaşayan bir ahalinin modernleştirilmesinin, bazı toplumsal düzenlere alıştırılmış ahalinin modernleştirilme-

sinden daha kolay olacağı açıkça görülmektedir. (Bu konu Madde 33 de daha başka yönden incelenmiştir.)

KANDIRIŞ VE ZORLAMA

83

Davranışları şekillendirmenin ve fikir telkin etmenin bir vasıtası olarak propoganda bugün herkes tarafından mübalağalandırılmaktadır. Propogandaya müthiş bir kuvvet olarak bakılmaktadır. Kitle hareketlerinin önemli başarılarından çoğunu, propogandanın maharetle kullanılmış olmasına bağlarız ve propoganda kelimesinden tabancadan ürker gibi ürkeriz.

Gerçekte propogandaya atfedilen müthiş etkileme gücü Filistindeki Eriha şehri duvarlarının Yeşu'nun borazan sesleriyle yıkıldığı inancı kadar zayıf bir esasa dayanmaktadır. Eğer propoganda zannedildiğinin onda biri kadar kudret taşıysaydı, Rusya'daki, Almanya'daki, İtalya'daki ve İspanya'daki totaliter rejimler güçlükle karşılaşmadan yürütülebilirdi. Halbuki böyle olmamış ve bu rejimler gizli polis zulmü, temerküz kampları ve kitle halinde cinayetler gibi yollara baş vurmuşlardır.

Gerçekte öyle görünmektedir ki ,propoganda, istemeyen kafalara kendi kendine giremediği gibi, ne tamamen yeni olan bir şeyi telkin etemeye ne de artık inanmaktan vazgeçmiş kimselerin inancını devam ettirmeye muktedirdir. Propoganda sadece zaten açık fikirli olan kafalara nüfuz eder ve onlara fikir aşılarmaktan ziyade, onlarda zaten mevcut olan fikirleri açıkça dile getirir ve o fikirlerin haklılığını savunur. Maharetli propogandacı, kendisini dinleyenlerin aklında zaten iyice ısınmış olan fikirleri ve ihtirasları kaynar hale getirir, onların derinliklerindeki duyguları aksettirir. Bir fikir zorlanmadığı zaman, insanlar sadece zaten «bilmiş» oldukları şeye inandırılabilir.

Propoganda en çok, hayal kırıklığına uğramış kimseler üzerinde başarılı olur. Bu kimselerin korkuları, ümitleri ve ihtirasları, mantıklarının önüne yığılarak kendileriyle dış dünya arasına girerler. Bunlar, propogandacının ateşli sözlerinde kendi ruhlarının nağmelerini duyarlar. Hayal kırıklığına uğramış kimseler

için, propogandacının görünüşte mantıklı fakat gerçekte saçma olan ateşli sözlerindeki kendi hayallerinin yankısını bulmak, kusursuz mantıkla ifade edilen sözlerde aynı şeyi bulmaktan daha kolaydır.

Ne kadar maharetle yapılmış olursa olsun propoganda kendi başına, artık inanmaktan vazgeçmiş kimselerin inancını devam ettiremez. Halk artık inanmaz duruma geldiği vakit bir kitle hareketi, kendi devamını sağlamak için, zor kullanmak suretiyle halkı inandırabilecek tedbirler almaya mecburdur.¹⁹

İleride Madde 104 de göreceğimiz gibi bir kitle hareketine zemin hazırlamak için «kelimeler» esaslı bir alettir. Fakat kitle hareketi bir defa gerçekleşikten sonra kelimeler, yine de yararlı olmakla beraber, artık çok önemli rol oynamazlar. Dr. Goebbels gibi bir propoganda ustası şunu kabul etmişti ki: «Propogandanın gerçekten etkili olabilmesi için arkasında daima keskin bir kılıç bulunmalıdır.»²⁰ Buna rağmen sözlerine ayrıca şunları da ilâve etmiştir: «Hiç propoganda yapmamaktansa tatlı propaganda yapmanın daha çok iş görebileceği inkâr edilemez.»²¹

Tahmin edileceğinin aksine, propoganda, zorlama ile beraber yürütüldüğü vakit, daha gayretli ve daha ısrarlı şekilde yapılır.

Gerek zorlama yoluyla kandırılanlar gerekse zorlama yoluyla kandırılanlar için, kandırdıkları veya kandırıldıkları inancın yegâne gerçek olduğundan emin olmaları büyük bir ihtiyaç halini alır. Bundan emin olmayan kandırıcı eleman, kendini suçlu bir kimse olarak hisseder; kandırılan ise kendini satılmış bir korkak olarak hisseder.

Böylece propoganda, başkalarını ikna etmekten ziyade kendi kendimizi haklı çıkarmaya hizmet eder; ve kendimizi bu yolda suçlu hissetmemiz için ne kadar çok sebep varsa, yaptığımız propoganda da o kadar gayretli ve ısrarlıdır.

Taassuptan şiddetin doğduğu ne kadar doğru ise, şiddetin de taassup doğurduğu o kadar doğrudur. Çok defa hangisinin evvel başladığını anlamak imkânsız olur. Gerek şiddet kullananların gerekse şiddete maruz kalanların müfrit bir düşünce tarzı içine girmeleri mümkündür. Ferrero, Fransız İhtilâlinin tedhişçilerinden şöyle bahsetmektedir: «Onların döktükleri kan arttıkça, prensiplerinin yegâne gerçek olduğuna inanma ihtiyaçları da artmaktaydı. Onlar o kadar kanı, halkın egemenliği fikrine inandıkları için dökmediler fakat korkuları sebebiyle o kadar çok kan döktükleri için halkın egemenliği fikrine inanmaya çalıştılar.»²² Yıldırma siyaseti, gerçek inanç adamının yalnız muhaliflerini sindirmesine ve ezmesine yardım etmez fakat aynı zamanda kendi inancını da yaşatmaya ve kuvvetlendirmeye de yardım eder. Amerika Birleşik Devletleri güney eyaletlerindeki her linç olayı yalnız zenciyi sindirmekle kalmaz fakat aynı zamanda beyazların üstünlüğü hakkındaki müfrit inancı yeniden canlandırır.

Zorlamaya maruz kalanlara bakıldığında da, şiddetin taassup meydana getirdiği görülür. Zorla inandırılmış kişilerin, ikna yoluyla inandırılmış kişiler kadar, hatta bazen daha fazla, yeni inançlarında ifrata gittikleri çok defa görülmüştür. «Başkasının fikrine zorla uyan bir kimsenin kendi fikrinden vazgeçmeyeceği her zaman için doğru değildir. İslâm dini, kuvvet kullanmak suretiyle kendini empoze etmiştir, buna rağmen İslamiyeti zor karşısında kabul etmiş olan Müslümanların bu yeni dine olan bağlılıkları, harekete katılan ilk Araplardan daha kuvvetli olmuştur. Renan'ın ifadesine göre İslamiyet, onu zor karşısında kabul etmiş iman sahipleri sayesinde «daimî olarak kuvvet kazanan»²³ bir din olmuştur. Bütün kitle hareketlerinde mutaassıplık sonradan gelişen bir durumdur, ve kitle hareketi tamamen iktidarı ele geçirdiği ve inanç yolunu zorlama ile olduğu kadar ikna suretiyle de empoze edebildiği zaman ortaya çıkar.

Böylece zorlama ısrarlı ve taviz vermez bir şekilde olduğu vakit emsalsiz bir ikna metodudur ve yalnız basit kimseler üzerinde değil fakat prensip sahibi olmakla iftihar eden aydınlar üzerinde de etkili olur. İlim adamları, yazarlar ve sanatkârlar, sözlerini geri almak ve hatâlarını itiraf etmek için Kremlinden

emir aldıkları zaman, bunların bu emri yerine getirmelerinin, âdet yerini bulsun diye yapılmasından ziyade, gerçek bir inanç içinde yapıldığı ihtimal dahilindedir. Çünkü, korkaklığımızı kitabına uydurmak için müfrit inanç bir zarurettir.

86

Sadece ikna yoluyla, yaygın ve devamlı teşkilât kuran bir kitle hareketi hemen hemen yoktur. Koyu bir Hristiyan olmasına rağmen tarihçi K.S. Latourette şu hususu kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır: «Hernekadar İsanın ruhu ve silâhlı askerler birbiriyle hiç bağdaşmayan zıt şeyler ise de, ve hernekadar tarihî bir gerçeği açıklamak üzücü ise de, Hristiyanlığın yaşamasını silâhlı askerler mümkün kılmıştır.»²⁴ Fetihler ve halkın Hristiyanlaştırılması el ele yürütülmüş ve genellikle Hristiyanlık, fetihleri haklı göstermek için bir âlet olarak kullanılmıştı. Devletin desteğini elde edemediği yerlerde Hristiyanlık ne genişleyebilmiş ne de devamlı bir tutamak sağlayabilmiştir. «İran'da, devletin desteklediği başka bir din bulunduğu için Hristiyanlık bir azınlık dini olmaktan ileri gidememiştir.»²⁵ İslamiyetin harikulâde yayılışında fetihler birinci faktör, İslamiyetin kabulü ise bir yan ürün olmuştur. «İslamiyetin en çok geliştiği devre siyasi başarılarının en büyük olduğu devre olmuştur.»²⁶ Reformasyon hareketinde Protestan kiliseleri yalnız iktidardaki prenslik veya mahallî hükümetin desteğini sağladığı yerlerde gelişebilmiştir. Komünizmin bugünkü tehditi, doktrininin kuvvetinden değil fakat dünyanın en büyük askerî kuvvetlerinden birinin desteğinden ileri gelmektedir.

Aynı zamanda görülmektedir ki, bir kitle hareketi ikna veya zorlama yollarından her ikisini de kullanma imkânına sahip bulunuyorsa, genellikle ikinci yolu tercih etmektedir. İkna metodu yavaş yürümektedir ve neticesi de kesin olarak belli değildir.

87

Bir kitle hareketinin, kuvvet kullanma suretiyle sindirilemeyeceği kanısı her zaman için doğru değildir. En ateşli bir kitle hareketi bile, kuvvet kullanmak suretiyle durdurulabilir ve ezile-

bilir. Fakat bunu sağlamak için, kullanılan kuvvetin merhametsiz ve ısrarlı olması gerekir. Ve işte burada, inanç, zaruri bir faktör olarak yer alır. Çünkü,merhametsiz ve ısrarlı bir sindirme hareketi ancak müfrit bir inançla mümkündür. «Sağlam ve manevî bir esastan doğmayan sindirme hareketleri sarsıntılı ve dayanıksız olur.»²⁷ Şahsî zalimlikten doğan şiddet hareketleri ne genişleyebilir ne de uzun zaman devam edebilir; bu gibi hareketler şahsî kaprislere ve tereddütlere bağlı olarak birden alevlenip birden sönerler.

Böylece anlaşılmaktadır ki, kuvvetli bir inanç ihtiyacı yalnız zorlamaya karşı koyabilmek için değil (Bk. Madde 45) fakat aynı zamanda zor kullanmaya muktedir olmak için de gereklidir.

88

Başkalarını inandırma içgüdüsü ne zaman doğar?

Bir hareketi, kendi inancını bütün insanlara yaymaya sevkeden başlıca faktör, o inancın çok kuvvetli oluşu değildir. Misyonerlerin gayretli çalışmaları daha ziyade derin bir şüphenin ve kendi inancı ile tatmin olamamanın bir ifadesidir. Başkalarını ikna gayretimiz, bizim sahip olduğumuz bir şeyi başkalarına da vermek arzusundan ziyade bulamadığımız bir şeyi merakla araştırma gayretimizdir. Bu araştırma, inancımızın gerçekten tek ve yegâne inanç yolu olduğunun katî ve reddilemez şekilde ispatının bir araştırmasıdır.Kandırıcı müfrit,başkalarını kandırmakla kendi inancını kuvvetlendirir. Doğruluğu en çok şüphe yaratan inancın, başkalarını inandırma içgüdüsünü en şiddetle yaratması mümkündür. Ayrıca, sözleriyle icraatları arasında çok fazla çelişme bulunan (yani, suçluluk hissi çok kuvvetli olan) kitle hareketlerinin, kendi inançlarını başkalarına empose etmekte de çok gayretli olmaları ihtimali akla uygun gelmektedir. Rusya'daki komünizm ne kadar çıkmaza girerse ve onu yürüten liderler ne kadar çok onun ilk şeklinden ayrılmak zorunluğunda kalırlarsa, komünizme inanmayanlara olan saldırıları da o kadar çok küstahlaşacaktır. Amerika Birleşik Devletlerinin Güney eyaletlerindeki zencileri köle olarak kullananlar,bu davranışlarının modern dünyada savunulacak tarafı bulunmadığını anladıkları nispette inançlarını yaymaktaki saldırganlıklarını arttırmışlardır. Eğer bir

gün özel teşebbüsçülük kandırıcı bir kutsal amaç durumuna gelirse, bu onun artık faydalı ve pratik bir sistem olduğundan şüphe edilmeye başlandığına bir işaretidir.

Gerek kandırma gayreti gerekse dünya egemenliği gayreti, esasta bazı ciddi bozukluklar olduğunun bir işaretidir. Uzak diyarlara giden bir grup misyoner de bir grup serseri de, kendi ülkelerinde savunulamıyacak bir durumdan kaçıyorlar demektir.

LİDERLİK

89

Bir kitle hareketinin büyümesinde liderlik ne kadar önemli olursa olsun, liderin, bir kitle hareketinin büyümesini sağlayacak şartları yaratmaya muktedir olmadığı bir gerçektir. Lider, yoktan bir hareket meydana getiremez. Bir hareket ve bir lider ortaya çıkmadan evvel, bir itaat etme ve takip etme hevesi, ve mevcut düzene karşı şiddetli bir hoşnutsuzluk bulunması gereklidir. Şartlar olgun hale gelmediği müddetçe, potansiyel bir lider ne kadar kabiliyetli olursa olsun ve onun kutsal amacı ne kadar yüce olursa olsun, peşinden kimseyi sürükleyemez. Birinci Dünya Harbi ve onun ardından gelen yıllar Bolşevik, Faşist ve Nazi hareketlerinin doğması için zemin hazırlamıştır. Eğer harp önlenebilseydi veya onbeş-yirmi yıl sonraya bırakılabilseydi Lenin, Mussolini ve Hitlerin durumu, sık sık ortaya çıkan kargaşalıkları ve krizleri tam bir kitle hareketine çevirmeyi hiç bir zaman başaramamış olan ondokuzuncu asrın parlak liderlerinin durumundan farklı olmayacaktı. Bu liderler için bir eksiklik vardı. Birinci Dünya Harbinin felâketli olayları ortaya çıkıncaya kadar Avrupa milletleri, içinde bulundukları düzenden henüz ümitlerini kesmemişlerdi ve yeni bir hayat düzeni için mevcut düzeni feda etmeye hazır değillerdi. Hatta, ihtilâlcı liderlerden daha iyi bir yolda yürüyen milliyetçi liderler bile, milliyetçiliği kutsal bir amaç durumuna getirememişlerdi. Militan milliyetçiliğin ve militan ihtilalciliğin aynı zamanda ortaya çıktığı düşünülebilir.

İngilterede de lider, kendi rolünü oynamaya muktedir olmadan önce zamanın olgunlaşmasını beklemek zorunluğunda kalmıştı. Burada, potansiyel lider (Churchill), 1930 larda halkın

gözünde önem kazanmış ve kendini dinletebilmişti, fakat kitlelelerde, onun peşinden gitme arzusunu mevcut değildi. Ancak felâket ülkeyi temelinden sarstığı ve ferdiyetçi hayatın savunulacak tarafı kalmadığı ve manâsızlaştığı zaman, Churchill, liderlik durumuna gelebilmişti.

Sahneye çıkışları, kitle hareketlerinin meydana gelişlerinde bize en önemli nokta olarak görünen bütün büyük liderler için, oldukça uzun bir bekleme dönemi vardır. Onların sahneye çıkmaları ve rollerini oynamaları için sahnenin tesadüfler ve diğer kimselerin çalışmaları ile hazırlanmış olması gerekir. «Liderin bir anda ortaya çıkması sadece tesadüfler zincirinin sonucu halkası gibi görünür.»²⁸

90

Sahne hazır duruma getirildiği vakit, isim yapmış bir liderin ortaya çıkması gerekli hale gelir. Lider bulunmaksızın bir kitle hareketi meydana gelmez. Zamanın olgunlaşması otomatikman bir kitle hareketi meydana getirmeyebilir. Olayların akışını Bolşevik ihtilali kanalına sürüklemeye zorlayan Lenin olmuştur. Eğer Lenin İsviçrede veya Rusyaya dönerken ölmüş olsaydı, diğer Bolşevik ileri gelenlerinin bir koalisyon hükümeti ile birleşmeleri hemen hemen muhakkak olur ve netice, başlıca burjuvazi tarafından yürütülen bir liberal cumhuriyet veya benzeri bir bir idare olurdu. Mussolini ve Hitler örneğinde, ise daha kesin olarak söylenebilir ki, bu liderler olmasaydı ne bir Faşist ne de bir Nazi hareketi olurdu.

Halen İngilteredeki olaylar da, bir kitle hareketinin tebellür etmesi için büyük kabiliyetli bir liderin gerekli olduğunu göstermektedir. İşçi hükümetinin başında bir dâhî lider (meselâ sosyalist bir Churchill) olsaydı, güç olan devletleştirme inkilâplarını, gösterişsiz ve Sosyalist sadeliği içinde değil fakat bir kitle hareketinin ateşli atmosferi içinde başlatırdı. İngiliz işçisini kahraman bir istihsalci rolüne sokardı. İngiliz milletine, başlıca görevlerinin bütün dünyaya, özellikle Amerika ve Rusyaya, kapitalist idarenin hasis, ziyankâr ve kargaşacı tutumundan kurtulduğu vakit medenî bir milletin modern istihsal metodlarıyla neler yapabileceğini göstermek olduğunu hissettirirdi. İngiliz halkına, harbin en karanlık günlerinde taşıdıkları aynı güven ve ümidi aşılamasını bilirdi.

Mevcut davranışları hemâhenk ve seferber hale getirerek bir kitle hareketinin kollektif iç güdüsü durumuna sokmak ancak sarsılmaz iradeli, cesur ve uzak görüşlü bir liderin işidir. Bu lider, hayal kırıklığına uğramış kişilerin kalplerindeki kırgınlığı dile getirir ve onun haklılığını savunur. Geçici olan «şimdi»nin gerektirdiği fedakârlıkları haklı göstermek için son derece parlak bir istikbalin hayalini alevlendirir. Küçüklük ve manâsız bir davranış olan ferdiyetçilikten kurtulma duygusunu, yani, birlikte hareket etme heyecanını yaratır.

Liderin böyle bir başarı sağlaması için ne gibi kabiliyetlere sahip olması gereklidir?

Üstün zekâyâ, asil karaktere ve yaratıcılık kabiliyetine sahip olmak ne zaruridir ve hatta ne de arzu edilir. Aranacak olan başlıca nitelikler şunlardır: cüret ve meydan okumaktan zevk almak; demir gibi bir irade; tek ve yegâne gerçeğe sahip bulunduğu müfrit bir inanç; kaderine ve şansına güven; şiddetli nefret etme kabiliyeti; mevcut düzeni aşağı görebilmek; insan tabiatını iyi anlayabilmek; merasim, gösteriş ve sembollerden hoşlanmak; dirayetli bir komuta grubunun azamî sadakatini kazanmaya ve onu devam ettirmeye muktedir olmak. Bu sonuncu nitelik, en önemli ve nâdir bulunan özelliklerden biridir. Bir liderin müthiş kudreti, kitleleri elde etmekten ziyade, muktedir adamlardan teşekkül etmiş küçük bir grubu tesiri altına alma ve onları hemen hemen büyüleme kabiliyetinden ileri gelir. Bu adamların korkusuz, mağrur, zeki, teşkilâtçı ve büyük işleri idare edebilecek kudrette olmaları fakat diğer yandan liderin isteklerine tamamen boyun eğecek, ilham ve enerjilerini ondan alacak ve bu teslimiyetten iftihar duyacak bir yaradılıştâ olmaları gereklidir.

Yukarıda sayılan niteliklerden hepsi aynı derecede gerekli değildir. Bir lider olarak Trotsky'nin başarısızlığı, muktedir ve sadık komutanlardan müteşekkil bir mekanizma yaratmayı ihmal etmesinden veya bunu yapacak kabiliyette olmamasından ileri gelmiştir. Şahsî sempati toplayamamış veya topladıklarını devam ettirememiştir.²⁹ Trotsky'nin diğer bir noksanlığı, şahsiyete, özellikle yaratıcı şahsiyete, karşı duyduğu saygısını yenememesidir. Bağısız bir ferdin suçluluğuna ve faydasızlığına kendisini inandıramamış ve bir kitle hareketi için birlik ve bareberliğin büyük önemini kavrayamamıştı. Sun Yat-Sen «kendisine pek çok sayıda muktedir ve sadık taraftarlar toplamış ve onların muhayyilesine yeni Çin hayalini sokarak, sadakat ve fedakârlıklarını sağlamıştı.»³⁰

Sun Yat-Sen'in aksine, Çan Kay Şek, bir kitle hareketi lideri için gerekli olan bütün niteliklerden yoksun bulunuyordu. Diğer taraftan, De Gaulle'ün bir şeyler yapabilecek kabiliyetinde bir adam olduğu görünmektedir. Rusya dışındaki Komünist liderler, Stalin'e ve Politbüroya olan bağlılıkları sebebiyle, gerçek liderlik ünvanına sahip olamazlar. Bunlar sadece muktedir komutanlar durumundadırlar. Herhangi bir Batı ülkesinde bugün için komünizm etkili bir kitle hareketi olabileceğine göre, birbirine zıt iki şıktan birisinin gerçekleşmesi gerekir. Buna göre ya Stalinin şahsiyeti bir katalizör olabilecek şekilde ilâhlaştırılacak veya Tito'nun yaptığı gibi mahallî Komünist partisi Rusya ile bütün bağlarını keserek hem Stalinizme hem de kapitalizme meydan okuyacaktır.

Zamanımızın başarı sağlamış kitle hareketi liderlerinin çoğu tarafından geliştirilen kaba fikirler karşısında bir insan ister istemez, belirli bir kabalığın ve fikrî olgunsuzluğun liderlik için bir değer olduğu düşüncesine kapılıyor. Mamafih, bir Hitler veya bir Aimee Mc Pherson'a taraftarlar kazandıran, entellektüel kabalıkları değil fakat bu liderlerin nefislerine olan sınırsız güvenleri idi. Kendi aklının yolunu takip etme cesaretini gösterecek gerçekten zeki bir lider aynı derecede başarı imkânına sahip olurdu. Kitle hareketi liderliğinde fikir kalitesinin büyük bir rol oynamadığı görülmektedir. Önemli olan, azametli, kibirli hatta küstahça davranmak, başkalarının fikirlerini tamamen önemsiz addetmek ve dünyaya topyekûn meydan okumaktır.

Etkili liderlikte bir dereceye kadar şarlatanlık gereklidir. Gerçekleri kasten yanlış aksettirmeksizin bir kitle hareketi yapmak imkânsızdır. El ile tutulur cinsten menfaatler, bir taraftar grubunda ölümü göze alacak kadar sadakat yaratamaz. Lider, pratik ve realist olmak zorundadır, fakat buna rağmen konuşmalarında bir hayalci ve idealistin dilini kullanmalıdır.

Büyük kitle hareketi liderliğinde, yaratıcılık kabiliyetine sahip olmak mutlak gerekli değildir. Başarılı kitle hareketi iiderinin en göze çarpan özelliklerinden biri onun gerek dost gerekse düşmanı, gerek geçmişteki gerekse şimdiki örnek kişileri kolayca

taklit edebilmesidir. Belki de kahramanlığın anahtarı,büyük bir taklit edebilme kabiliyetinden gelmektedir; diğer bir deyimle bildiği kahraman bir modele kendisini uydurmaktır.

92

Müstakil bir şahsiyetin topyekûn teslimiyeti, birlik ve fedakârlığı sağlamak için aranacak bir ön şarttır; ve bu teslimiyetin gerçekleştirilmesi için körü körüne itaat alışkanlığını öğretmek ve bunu övmekten daha kestirme bir yol yoktur denilebilir.Stalin, ilim adamlarını ve sanatkârları şahsî zekâlarını inkâr etmeye zorladığı vakit bunu sadistik bir içgüdü ile değil fakat körü körüne itaatin yüce meziyetini kutsallaştırmak amacıyla yapmıştı. Bütün kitle hareketleri, itaati en yüksek meziyet olarak kabul ederler ve onu iman ile aynı seviyede tutarlar: «fikir birliği için gerekli olan şey yalnız bir İnanç'a tam bir uygunluk değil fakat aynı zaman da insan iradesinin Kiliseye, Papaya ve Tanrının Kendisine mutlak teslimiyetidir.»³¹ İtaatkârlık yalnız Tanrının ilk kanunu değil fakat aynı zamanda ihtilâlcî bir grupun ve ateşli milliyetçiliğin en başta gelen prensibidir. «Sebep sormamak» bütün kitle hareketleri tarafından kuvvetli ve cesur bir ruh işareti sayılır.

Büyümekte olan kitle hareketlerinde görülen tahripçilik, kan dökme ve nizamsızlık bizi o kitle hareketi taraftarlarının yaradılıştan külhanbey ve kanunsuz olduklarını düşünmeye sevkeder. Gerçekte kitle azgınlığı daima ferdî serkeşliklerin bir toplamı değildir.Gerçek inanç adamı,ne kadar vahşi ve insafsız olursa olsun, esas itibariyle itaatkâr bir şahıstır. Komünist isyancı olan bir kimse, partinin köle gibi sadık bir üyesidir. Gerek Japon gerekse Nazi külhanbeyleri, dünyanın tanıdığı en disiplinli kimseleri idi.Amerika Birleşik Devletlerindeki işveren patronlar, Güney eyaletlerindeki ırkçı müfritlere sadık bir işçi olarak saygı gösterirler. Bu müfritler ordu tarafından da kolayca disipline sokulacak uysal kimseler olarak görülür.

93

Hayatları kısır ve güvensiz olan kimselerin, kendi kendine yeterli ve kendine güveni olan kimselerden daha çok itaatkâr

eğilimli oldukları görülmektedir. Hayal kırıklığına uğramış kimse için, sorumluluktan kurtulmak, karşılaştığı güçlüklerden kurtulmaktan daha çekicidir. Bu kimseler, çaresiz başarısızlıklarının ve kendi kendine karar vermenin sorumluluğundan kurtulmayı hürriyetleriyle değiş tokuş etmeye isteklidirler. Plan yapmak, emir vermek ve bütün sorumlulukları kendi omuzlarına yüklenmek isteyenler lehine hayatlarının idaresinden feragat ederler. Bundan başka, bu kimseler, büyük bir lidere kendilerini teslim etmeyi, eşitlik ideallerine doğru bir yaklaşma olarak düşünürler.

Tehlike zamanlarında, sel afetlerinde, büyük yer sarsıntılarında, hastalık salgınlarında, iktisadî çöküntülerde ve harp zamanlarında müstakil ferdî gayretler faydasızdır ve böyle zamanlarda her durumdaki halk, bir lidere itaat etmeye ve onu takip etmeye hazırdır. Bu durumda itaat, her günkü güvensiz bir yaşantı içinde tutunulabilecek yegâne sağlam kayadır.

94

Hayal kırıklığına uğramışların aynı zamanda en sebatlı taraftarlar olması muhtemeldir. Dikkate değer bir husustur ki, bir beraberlik ve birlik gayreti içinde, yenilmekten en az korkacak olan kimseler, kendilerine en az güveni olan kimselerdir. Çünkü bunlar böyle bir müşterek işe, o işin başarısını kesinleştirmek amacından ziyade, yenilgi olduğu takdirde işin kabahatini şahsen yüklenmekten kaçınmak için girerler. Beraberce giriştikleri iş başarısızlığa uğradığı takdirde, en korktukları şeyden, yani şahsî kabiliyetsizliklerinin ortaya çıkmasından, yine de kurtulurlar.

Hayal kırıklığına uğramış kimselerin bir lideri takip etmeleri o liderin kendilerini bir belirli amaca götürmesinden ziyade o liderin kendilerini kötü benliklerinden uzağa götürmesi sebebiyledir. Nereye gittikleri böylece ikinci derecede önem taşımaktadır çünkü o gidiş nereye olursa olsun yeterli bir tatmin sağlamaktadır.

95

Bir kitle hareketi lideri ile hür bir toplumdaki lider arasında önemli bir fark vardır. Hür bir toplumda lider ancak halkın aklına

ve iyi niyetine inandığı zaman liderliğini yürütebilir. Bu demektir ki hür bir toplumda lider, halka önderlik ettiği gibi onların yolunu takip eder. Halkın nereye gittiğini evvelâ bilmelidir ki onlara o yolda önderlik etsin. Fakat hür bir toplumda lider halkı aşağı görmeye başlarsa, ergeç bütün insanların aptal olduğu yönündeki yanlış teoriye kapılarak eninde sonunda yenilgiye uğrar. Liderlerin merhametsizce baskı yapabildiği bir toplumda ise durum başka türdür. Bir kitle hareketinde olduğu gibi liderin körü körüne itaat sağlayabildiği yerlerde, lider, bütün insanların korkak olduğu yönündeki doğru teoriye dayanarak insanlara ona göre muamele yapar ve istediği sonucu elde eder.

Amerika Birleşik Devletlerindeki sendikalarda Komünist liderlerin başarısızlık sebeplerinden biri, hür insanlardan meydana gelmiş bir toplulukta, mensup oldukları partinin taktiklerine uyarak bir kitle hareketi liderine özel taktikler uygulamalarından ileri gelmektedir.

MEŞGULİYET (AKSIYON)

96

Meşguliyet bir birleştirici faktördür. Böylece meşgul bir ahalide birlik ve beraberlik eğilimi vardır. Bir kıtayı işgal etmenin verdiği meşguliyet olmasaydı acaba göçmen Amerikan milletinin kısa bir zamanda böylesine hayret verici bir yeknasaklık kurması mümkün olabilirmiydi. Amerikaya para kazanma meşguliyeti için gelenler, bazı yüksek idealleri gerçekleştirmek için gelenlerden daha çabuk ve daha derin bir şekilde Amerikanlaşmışlardır. Çünkü para kazanmaya gelenler, aynı gaye peşinde gelmiş olan milyonlarca kişi ile derhal bir yakınlık duymuşlar ve onlar arasında erimişlerdir. Bunlar sanki bir cemiyete üye kaydolmuş gibiydi ve daha başlangıçtan anlamışlardı ki başarılı olmak için etraflarındakiyle karışmak, onlar gibi hareket etmek, onların dilini konuşmak ve onların oynadıklarını oynamak zorundaydılar. Bundan başka, içine girdikleri hayatın süratli akışı bu kimselerin kendi şahsiyetlerini meydana çıkarmalarını önlemişti ve böylece müstakil bir şahsiyete sahip olmaksızın, isteseler bile yeni çev-

relerinin etkisine karşı koyamazlardı. (Bk. Madde 78 ve 80). Diğer yandan Amerikaya, hürriyet, adelet ve eşitlik gibi idealleri gerçekleştirmeye gelenler, yeni dünya gerçeklerinin kendi idealleri seviyesinde olmadığını gördüler ve kendilerini üstün hissederek yeni çevreden uzak durdular.

97

Fikir adamlarının ahenkli bir şekilde beraber çalıştıkları nadir görülür; ona karşılık aksiyon adamları arasında bir arkadaşlık genellikle kolay olur. Takım halinde çalışma, entellektüel veya sanata ait işlerde az bulunur, fakat aksiyon adamları arasında bu olağan ve çoğunlukla gerekli olan bir şeydir. «Gidelim kendimize bir şehir ve bir kule inşa edelim»³² diye haykırış, birlikte hareket için bir çağrıdır. Bir Komünist sanayi bakanının bir kapitalist sanayici ile müşterek olan tarafı bir Komünist nazariyatçısı ile olduğundan herhalde daha fazladır, çünkü her ikisi de aksiyon adamıdır.

98

Bütün kitle hareketleri, bir birleştirme vasıtası olarak aksiyondan (meşguliyetten) yararlanırlar. Arazi temizlenmesi, şehirlerin imarı, ve büyük çapta sınaî işler aynı gayeye hizmet ederler. Hatta sadece bir yürüyüş bile bir birleştirici faktördür. Naziler bu mânasız meşguliyete geniş ölçüde yer vermişlerdi. Bu sonu gelmez yürüyüşlerin zaman ve enerji kaybından başka bir şey olmadığını düşünen Hermann Rauschning sonradan bunun değerini takdir etmiş ve, «yürüyüş insanları düşüncelerinden uzaklaştırır. Yürüyüş düşüncüyü öldürür. Yürüyüş, ferdiyetçiliğe son verir.»³³ demiştir.

Bir kitle hareketinin aksiyona çağrısı, hayal kırıklığı içinde bulunan kimselerde çok olumlu bir tepki yaratır. Çünkü hayal kırıklığı içinde bulunan kimseler bir aksiyona katılmakta bütün dertlerinin devasını bulurlar. Aksiyon (meşguliyet) onlara kendilerini unutturur ve onlara bir amaç ve değer kazandırır. Gerçekte hayal kırıklığının başlıca sebebi meşguliyet sahibi olamamaktan ileri gelir ve en şiddetli hayal kırıklığı, enerji ve kabiliyeti çok olup da çevrenin etkisiyle paslanmaya terkedilmiş kimselerde bulunur.

Hayatlarının en özel devresini kahvehanelerde ve mitinglerde konuşmakla geçiren Lenin, Trotsky, Mussolini ve Hitler gibi şahısların birdenbire zamanın en kudretli ve enerjik aksiyon adamları olarak ortaya çıkmaları başka türlü izah edilebilir mi?

99

Bol miktarda meşguliyet imkânına sahip olan bir halk muhtemelen en az derecede ihtilalci ve mutaassıp vatanperver olur. Anglo Sakson ahalinin sosyal denge içinde bulunmasının ve siyasi ve dinî alanda müsamahakâr olmasının sebeplerinden biri, irade, kabiliyet ve meşguliyet imkânına çok miktarda sahip bulunmalarıdır. Bu ahalide kitle hareketinin vereceği tatmin, meşguliyet tarafından sağlanmaktadır.

Bir iktisadi çöküntü veya yenilgiyle sonuçlanan bir savaş sebebiyle meşguliyet kapıları kapandığı takdirde doğacak hayal kırıklığı tehlikesi elbetteki daima vardır. Birinci Dünya Savaşından sonra Almanyada patlak veren durumun sebeplerinden biri, meşguliyet imkânlarıyla övünen bir ahalinin hareketsiz kalmaya zorlanması olmuştur. Hitler onlara bir kitle hareketi verdi. Ve daha önemlisi, onların önüne sınırsız şekilde ateşli ve gösterişli meşguliyet imkânları serdi. Bu sebeple Alman halkının Hitleri bir kurtarıcı olarak selâmlamasına hayret edilmemelidir.

ŞÜPHE

100

Hayal kırıklığına uğramış kimselerin aklından sızan acı ifrazat, her ne kadar bir korku ve kötü düşüncenin eseri ise de, hoşnutsuz kimseleri bir araya birleştirmekte çok uygun bir yapıştırıcı madde vazifesi görür. Şüphe de, bu acı ifrazatın yapısında bulunan bir elemandır ve böylece birleştirici bir faktör vazifesi görür.

Kendi kusur ve noksanlıklarını bilen hayal kırıklığına uğramışlar, çevrelerindekilerde de kötü düşünce ve kabalık ararlar. Kendini aşağı gören kimseler başkalarında da kusur

bulmak için dikkat kesilirler. Kendimizde bulunup da örtmek istediğimiz kusurları başkalarında bulup ortaya çıkarmaya çalışırız. Böylece, hayal kırıklığına uğramışlar bir kitle hareketinde bir araya gelince etrafta şüphe ile dolu bir hava eser. Birbirini kontrol etme, gammazlama, casusluk etme, şüpheyile bakma ve kendine şüpheyile bakıldığını hissetme gibi gergin bir hava vardır. Kendilerinin şüpheyile kontrol edildiğini devamlı hisseden tarftarlar, bundan kurtulmak için kendilerinden beklenen davranış ve fikirleri büyük bir gayretle benimserler. Körü körüne inanış samimi olabildiği gibi karşılıklı şüphenin bir neticesi de olabilir.

Kitle hareketleri, baskı mekanizmalarında «şüphe» den geniş çapta yararlanırlar. Nazi partisinin ufak kademelerindeki kişiler devamlı kontrol altında bulundurulduklarına inandırılmışlar ve devamlı korku içinde tutulmuşlardı.³⁴ Komşusundan korkmak, arkadaşından korkmak ve hatta akrabalarından korkmak bütün kitle hareketlerinde kaide haline gelmiştir. Zaman zaman masum insanlar, şüphe mekanizmasının yaşatılması amacıyla, itham ve feda edilirler. Kitle hareketinin kademelerindeki herhangi bir muhalefeti, hareketin düşmanları lehinde bir ihanet saymak suretiyle şüphe kılıcı devamlı olarak bilenir. Kitle hareketleri için gerekli kılınan bu düşman her yerde hâzır ve nâzırdır; hem içerden hem dışardan faaliyet gösterir. Eğer hareket bir zorlukla karşılaşrsa bu o düşmanın işidir. Gerçek inanç adamı devamlı olarak sabotajcıları, casusları ve hainleri kollamalıdır.

Kollektif beraberlik, taraftarların birbirlerine karşı duydukları kardeşçe sevgiden dolayı değildir. Gerçek inanç adamının sadakati, yoldaşı olan diğer gerçek inanç adamı için değil fakat bağlı olduğu bir bütün (kilise, parti, millet gibi) içindir. Fertler arasındaki gerçek sadakat ancak gevşek kenetlenmiş ve nispeten hür, bir toplumda mümkündür. Nasıl ki Hazreti İbrahim Tanrıya bağlılığını ispat için sevgili oğlunu kurban etmeye hazır idiye, müfrit bir Nazi veya Komünist de kutsal amacına bağlılığını ispat için akrabalarını ve arkadaşlarını feda etmelidir. Aktif bir kitle hareketi, şahsî arkadaşlık ve kan bağlarını, kendi sıkı örgütlü bünyesi için zararlı görür. Böylece, hareketin fertleri ara-

sındaki karşılıklı şüphe yalnız kolektif kuvvet ile bağdaş değil fakat böyle bir kuvvet için ön şarttır. «Kuvvetli inançları ve kuvvetli ihtirasları olan kimseler bir topluluk içinde bir araya geldikleri vakit birbirlerine şüpheyle bakarlar ve o topluluk içinde birbirlerinin kudretini tartarlar; çünkü karşılıklı şüphe karşılıklı korku yaratır ve bu korku onları çelik bağlarla birbirlerine bağlar, ihaneti önler ve zayıf zamanlarda destek olur.»³⁵

BİRLEŞME SONUCU MEYDANA GELEN GERÇEKLER

102

Birleşmenin nefret etme eğilimini arttırdığını Madde 77 de ve taklit etme eğilimini arttırdığını da Madde 82 de görmüştük. Şu da bir gerçektir ki birleşmiş bir fert, henüz bağısız bir fert olan potansiyel inanç adamından daha safdil ve daha itaatkârdır. Hernekadar kolektif bir topluluğun ilderi, birleştirici faktörleri devamlı olarak arttırıcı tedbirler uygularsa da, birleşmenin bizatihi kendisi, birleştirici faktörlerin şiddetini arttırır.

İlk bakışta bu biraz şaşırtıcıdır. Birleştirici faktörlerin çoğunlukla, hayal kırıklığına uğramış kimselerin istenmiyen benliklerinden uzaklaşma arzusundan doğduğunu görmüştük. Fakat, kolektif bir topluluğa girmiş ve ona tamamen intibak etmiş olan gerçek inanç adamı artık hayal kırıklığı içinde değildir. O artık yeni bir kimlik ve yeni bir hayat bulmuştur. O artık yenilmez kuvvetlerin himayesinde özel olarak seçilmiş kimselerden biridir ve bütün dünyaya hâkim olma yolundadır. Onun düşünceleri, hayal kırıklığına kapılmışların düşüncelerinin tamamen tersidir; buna rağmen iç huzursuzluğunun ve emniyetsizliğin belirtileri bütün hareketlerinde artmış bir şekilde görülür.

Acaba birleşmiş ferde ne olmuştur?

Birleşme, ilâve edici olmaktan ziyade azaltıcı bir işlemdir. Kolektif bir ortama intibak ettirmek için bir şahsın, şahsi başkalıklarından sıyrılması gerekir; serbestçe seçme ve bağımsız karar verme hakkından mahrum edilir. Tabii eğilimleri ve iç güdülerinin bir çoğunu içinde tutmak mecburiyetinde bırakılır. Bütün bunlar azaltıcı işlemlerdir. İlâve edilen şeyler (ümit, inanç ve

güven) menfi oluşumlardır. Gerçek inanç adamının saadeti ve metaneti, artık kendi kendisi olmayışından ileri gelir. Fakat onun bu saadet ve metaneti kendisi ile kolektif topluluk arasındaki bağa bağlıdır. Kendisini sadece bu kolektif topluluğun bir parçası olarak hissettiği müddetçe yıkılmaz ve ölmez bir ferttir. Birliğin azamî kudreti için sarfedeceği gayret, hayal kırıklığına uğramışların istenmeyen benliklerinden kaçmak için duydukları hasretten çok daha şiddetlidir. Hayal kırıklığına uğramışlarda henüz bir seçme hürriyeti vardır: bir kolektif topluluğa girerek yeni bir hayat bulabilecekleri gibi, çevrelerini değiştirerek veya bütün güçleriyle bir işe girerek de yeni bir hayat bulabilirler. Birleşmiş fert ise artık seçme hürriyetine sahip değildir. Ya kolektif topluluğa yapışmalıdır ya da bir yaprak gibi düşüp solacaktır. Afaroz edilmiş bir papazın veya tardedilmiş bir Komünistin bağısız bir fert gibi iç huzurunu bulacağı şüphelidir.

Böylece, gerçek inanç adamı daima eksik daima emniyetsizlik içindedir.

103

Bir kitle hareketi, taraftarlarının ferdî noksanlıklarını çeşitli metodlar kullanarak arttırır ve devamını sağlar. Doktrinler mantığın üstünde tutularak, ferdin zekâsının kendi kendine yeterliği önlenir. İktisadî güçlerin merkezleştirilmesi suretiyle iktisadî bağıllık devam ettirilir. Kiliseye, partiye, vatana, lidere ve doktrine olan sadakatin arttırılması suretiyle de ferdî noksanlık duygusu devam ettirilir. Çünkü her sadakat, ancak dışardan gelecek bir tamamlayıcı parça ile kapatılması mümkün olacak şekilde açılan bir deliktir.

Böylece, bir kitle hareketi atmosferi içinde doğup büyüyen insanlar, kendi kendine yeterli olacak kabiliyette bulunsalar bile, noksan ve bağılı insanlar olarak yetişirler.

BÖLÜM DÖRT

BAŞLANGIÇ VE SONUÇ

15. Kelâm Erbabı (Yazarlar, Şairler ve Hatipler)

104

Mevcut düzen gözden düşürülmeden evvel genellikle kitle hareketleri ortaya çıkmaz. Gözden düşürme işi, iktidardakilerin yanlış tutumlarının veya suiistimallerinin otomatik bir sonucu değil fakat içlerinde şikâyet hissi bulunan kelâm adamlarının kasten yaptıkları bir iştir. Kelâm erbabının bulunmadığı veya yazıların ve sözlerin şikâyet taşımadığı yerlerde, idare ne kadar beceriksiz ve kötü olursa olsun, kendi kendine çöküp gidinceye kadar iktidarda kalır. Diğer taraftan, meziyet ve gayretleri şüphe götürmeyen bir idare, kelâm erbabı azınlığının taraftarlığını kazanmakta başarı sağlayamazsa iktidardan düşebilir. (Madde 106'daki örneklerle bakınız.)

Madde 83 ve 86'da işaret edildiği gibi bir kitle hareketinin gerçekleşmesi ve devam ettirilmesi kuvvete dayanmaktadır. Patlak vermek üzere tam olgun hale gelmiş bir kitle hareketi insaf tanımayan bir olaydır ve idaresi, baskı yoluyla elde edilmiş taraftarları sanki kendi kendilerine ortaya çıkmışlar gibi tanıtmak isteyen insafsız müfritlerin elindedir. Fakat bu müfritlerin ortaya çıkması ve görev kabul etmesi ancak mevcut düzen gözden düşürülüp halkın taraftarlığını kaybetmesinden sonra olur. Mevcut müesseselerin küçük düşürülmesi, kitlelere düzen değişikliği fikrinin aşılması, yeni bir inanç alışkanlık yaratılması gibi hazırlık işleri mutlaka halk tarafından tanınmış yazar ve hatiplere (kelâm erbabına) yaptırılır. Mevcut düzen aşağı yukarı düzenli bir şekilde işlediği müddetçe halk genellikle muhafazakâr tutumda kalır ve yenilikler düşünse bile topyekûn bir yenilik düşünmez. Müfrit düşüncede olan yazar, bu muhafazakâr halka çatarak onların tehlikeli, ihanet yolunda, beceriksiz ve hatta anormal olduğunu iddia eder. Onların kendisini dinlemediğinden şikâyet eder.

Toleranslı olan hükümet adamları bile müfritin bu aktif hareket taktiklerine karşı sert tepki gösterirler ve onun aktif hareket taktiği, iktidara yeni bir canlılık kazandırır.

Müfrit olmayan yazara gelince durum değişiktir. Kitleler onu dinler çünkü bilirler ki onun yazdığı durumlar ne kadar kritik olursa olsun derhal bir sonuç veremez. Hükümet adamları onun yazdıklarını ya duymamazlıktan gelir ya da onu susturmak için yumuşak metodlar kullanırlar. Böylece yazar, fazla belli etmeden kurulu müesseseleri küçültür, iktidardakileri gözden düşürür ve inançları zayıflatarak bir kitle hareketinin başlaması için sahneyi hazırlar.

İlerideki maddelerde tarifi yapılan kelâm erbabının, müfritlerin ve tatbikatçıların sınıflandırılması bunların kesin ölçüler içinde kaldığı anlamını taşımaz. Gandi ve Trotsky gibi adamlar nispeten birer pasif yazar veya hatip olarak başlamışlar fakat sonradan lider veya kumandan olarak müstesna kabiliyet göstermişlerdir. Muhammed başlangıçta bir hatip olarak ortaya çıkmış ve sonunda fevkalâde bir tatbikat adamı olduğunu ortaya koymuştur. Lenin gibi bir müfrit, hem süper bir hatip hem de eşsiz bir aksiyon adamıdır. Sınıflandırmanın ortaya koymaya çalıştığı gerçek şudur ki bir kitle hareketinin zeminini hazırlayanlar güzel yazma ve güzel konuşma kabiliyetinde olanlardır; kitle hareketini fiilen açığa vuranlar ise bir müfritin heyecan ve kabiliyetinde olanlardır; ve kitle hareketinin son toparlamasını yapanlar ise tatbikatçı aksiyon adamı kabileyitinde olanlardır.

Bir yerde bir yazar-hatip azınlığının ortaya çıkması, ihtilâlê doğru atılan bir adımdır. Yalnız yabancıya karşı düşmanlık hislerine sebep olmakla değil (Bak. Madde 1) fakat aynı zamanda insan değerine oldukça yer veren kültürel faaliyetleri ile de Batı ülkeleri,bilmeyerek Asyadaki kitle hareketlerini tahrik etmişlerdir. Hindistandaki, Çindeki, Endonezyadaki ihtilâlcî liderlerin çoğu öğrenimlerini muhafazakâr Batı okullarında yapmışlardır. Dindar ve muhafazakâr Amerikalılar tarafından idare ve finanse edilen Beyruttaki Amerikan koleji, cahil Arap dünyası için ihtilâlciler yetiştirmektedir. Çindeki misyonerlik okulu öğretmenleri de bilmeyerek, Çin ihtilâli için zemin hazırlayanlar arasında bulunuyordu.

Kelâm erbabı çeşitli mesleklerdendir. Bunlar, din adamı, peygamber, yazar, sanatkâr, profesör, talebe ve genel olarak aydınlardan olabilir. Yazma bilmek bile bir kimseye kelâm adamı olma niteliğini kazandırabilir. Buna benzer bir durum, resim yazısı sanatının bir azınlığın tekelinde olduğu eski Mısır'da mevcuttu.

Kelâm erbabının meslekleri ne olursa olsun, hemen hemen bunların hepsinin mevcut düzene karşı davranışlarına şekil veren bir kıvranış vardır. Bu kıvranış, kabiliyetinin tanındığını görmek için bekleyiştten ve çoğunluğun üstünde bir değer taşıdığını açıkça ispat etme arzusundan gelen bir kıvranıştır. Napolyon şöyle söylemişti. «İhtilâli yapan kendini beğenmişlikti, hürriyet sadece bir bahane idi.» Yaratıcı olsun veya olmasın her aydının kalbinde bir kendine güvensizlik duygusu olduğu anlaşılmaktadır. En kabiliyetli aydının bile kendi değerini hergün yeniden ispat etmeye mecbur bir hayat yaşadığı görülmektedir. Rémusat'ın Thiers hakkında söylediklerinin bütün kelâm erbabı için de doğru olduğu kabul edilebilir: «onda ihtirastan çok kendini beğenmişlik var. O sizin yaptığınız işlerden çok onun fikirlerine gösterdiğiniz saygıya önem verir. Ona evvelâ fikir danışın, sonradan canınız ne isterse öyle yapmanız da fark etmez.»¹

Hemen hemen her tenkitçi ve protestocu kelâm adamının hayatında, kuvvet sahibi kimselerin kendisi hakkındaki hürmetkâr ve gönül alıcı bir jesti karşısında kuvvetlinin tarafına geçeceği bir devre vardır. Belirli bir safhada, kelâm erbabının çoğu dalkavuk ve zamanın adamı olmayı kabul edecek bir eğilim taşırlar. Zamanın Yahudi iktidarını temsil eden Ferisler eğer Hazreti İsayı aralarına alıp ona hürmet göstetselerdi ve onu Haham olarak tanısalardı belki de İsa yeni bir İncil ortaya koymayacaktı. Eğer bir piskopos tam zamanında Luther'e tartışma imkânı tanısaydı, onun içindeki Reformasyon ateşini söndürmüş olabilirdi. Prusyalılar, genç Karl Marks'a bir ünvan tanıyıp önemli bir devlet görevi verselerdi belki de onu kandırıp kendi taraflarına geçirebilirlerdi. Şu gerçeği de hatırd tutmak gerekir ki, kelâm adamı bir defa kendine bir felsefe ve porgram kurduktan sonra muhtemelen onlardan ayrılmayacaktır ve ayartmalar veya gönül almalar onun üzerinde tesir yapmayacaktır.

Hernekadar protestocu kelâm adamı kendini mağdurların ve haksızlığa uğramışların savunucusu olarak görürse de onun şikâyetleri, bir kaç istisna hariç, özel ve şahsîdir. Onun merhameti genellikle iktidardakilere karşı duyduğu nefretin bir ifadesidir.² «Hayatı pahasına da olsa kitlelerin ıstırabına tahammül edemeyecek kadar insanlık sevgisi taşıyan müstesna adam çok nadiren görülebilir.»³ Thoreau bu gerçeği öfkeli bir şekilde şöyle ifade etmiştir: «İnanıyorum ki bir reformisti bu kadar çok üzen şey onun ıstırap çeken arkadaşları için duyduğu sempati değil fakat kendi şahsî sıkıntılarıdır. Eğer bu sıkıntısı düzeltilirse... o arkadaşlarını bir özür bile dilemeden unutacaktır.»⁴ Üstün kabileyetleri, iktidardakiler tarafından uygun bir şekilde tanındığı vakit kelâm adamı zayıfa karşı kuvvetlinin tarafını tutmasının binbir tane ulvî mâzeretini bulacaktır. «Zavallı, basit, avam halkı»⁵ hakkında his dolu konuşmalar yapan bir Luther, sonradan Alman prensliği ile ittifak yapınca «Tanrı, ne kadar haklı olurlarsa olsunlar halk yığınının ayaklanmasına izin vermektense, ne kadar haksız olursa olsun hükümetin tarafını tutmayı tercih edecektir»⁶ diye beyanat vermiştir. Nazi Almanyasının ve Bolşevik Rusyanın şımartılmış ve iltifata boğulmuş kelâm erbabı, insafsız liderlere ve gizli polise karşı zulüm ve işkençe çekenlerin tarafını tutmak için hiç bir mecburiyet hissetmemektedirler.

Bir idare, ehliyetinin sınırlarını aştığı halde iktidarda kalmışsa, o yerde ya hiç bir aydın sınıf yoktur ya da iktidardakiler ile kelâm erbabı arasında sıkı bir ittifak vardır. Okumuş adamların hepsi râhip sınıfından olduğu bir yerde kilise hücumlardan muaf-tır. Okumuş adamların hepsinin hükümet memuru olduğu veya tahsilli olan kimseler için üstün bir durumun kabul edildiği yerlerde, mevcut düzen muhtemelen protesto hareketleriyle karşılaşmaz.

Katolik Kilisesi onuncu asırda, Papa John XII zamanında, kendi tarihinin en düşük seviyesinde bulunuyordu. Katolik kilisesinin bu devresi, kiliseye karşı dinî ihtilalin (Reformasyon) başladığı onbeşinci asırdaki durumuna kıyasla çok daha bozuk ve faydasızdı. Fakat şu varki, onuncu asırda bütün okumuş adam-

ların râhip sınıfından olmasına karşılık onbeşinci asırda matbaa ve kâğıdın keşfedilmiş olması sebebiyle, okuma imkânı kilisenin tekelinden çıkmış bulunuyordu. Reformasyonun öncülüğünü yapanlar, râhip sınıfından olmayan hümanist aydınlar idi. Kilise ile sıkı ilişkisi olan aydınlar veya, İtalyada olduğu gibi, Papanın himayesinden yararlananlar «mevcut müesseselere ve dinî istismara karşı müsamahalı davrandılar ve genellikle kendilerine fayda sağlayan bâtil itikatların karanlığı içinde halk sürüsünün daha ne kadar kalacağı hususuna pek aldırır etmediler»⁷

Gerek eski Mısır'daki gerekse Çin İmparatorluğundaki siyasî denge, hükümet ile aydınlar arasındaki sıkı bir ittifaktan ötürüdür. İlgi çekici bir husustur ki Çin İmparatorluğu henüz ayakta iken yegâne Çin kitle hareketini teşkil eden Taiping ayaklanmasını hazırlayan şahıs, devlet yüksek mülkî âmir imtihanında tekrar tekrar başarısızlığa uğrayan bir aydın idi.⁸

Roma İmparatorluğunun uzun müddet yaşayabilmesi, bir dereceye kadar, Romalı idareciler ile Yunan aydınları arasındaki yakın arkadaşlıktan ileri geliyordu. İşgal altındaki Yunanlılar, Romalı efendilerine kanun ve uygarlık öğrettikleri inancında idiler. Sakat ve çökmüş olan Neron'un M.S.67 de Yunanlıları ziyareti esnasında, nasıl aşırı bir sevgi gösterisiyle karşılandığını okumak hayret vericidir. Yunanlılar, Helen ırkına karşı aşırı bir beğenme hissi taşıyan Neron'u kardeş bir aydın ve sanatkâr görüyorlardı. «Kendisini memnun etmek için bütün festivaller bir araya getiriyor, bütün şehirlerden hoşnutluk ifadesi hediyeler yağdırılıyordu.»⁹ Karşıt olarak Neron kendilerine imtiyazlar dağıttı ve nihayet Yunanlılara hürriyet verdiğini ilân etti.

A Study of History isimli eserinde A.J. Toynbee, Sezar'ın Mısıra ayak bastığından beş yüz yıl sonra İskenderiyeli Claudian'ın Roma İmparatorluğunu metheden Latince bir mısraından bahsetmekte ve esefle şunları ilâve etmektedir: «İngiliz idaresinin Hindistan için, Roma idaresinin Mısır için olduğundan daha iyi ve daha hayırlı olduğunu ispat etmek güç değildir fakat Hindistanın herhangi bir İskenderiyesinde bir Claudian bulmak güçtür.»¹⁰ Buna göre, İngilizler Hindistanda Nizamlar, Mihraceler, Nevvablar v.s. besleyeceği yerde Hintli aydını kazanmak için gayret sarfetseydi, ona eşit muamele yapsaydı, onu işinde destekleseydi ve onu ülkenin nimetlerine ortak etseydi, belki de Hindistanda İngiliz idaresini sonsuz olarak devam ettirebilirdi

diye düşünmek herhalde pek yanlış olmaz. Hindistanı idare eden İngilizler, herhangi bir ülkenin aydınları ile iyi geçinebilecek kabiliyetten tamamen yoksun tipte kimselerdi, nerede kaldı ki Hintli aydınlarla iyi geçineceklerdi. Onlar, İngilizlerin doğuştan üstün olduğu inancı içinde yoğrulmuş aksiyon adamlarıydı. Onlar çoğunlukla, Hintli aydını hem bir kelâm erbabı olarak hem de bir Hintli olarak aşağı görüyorlardı. Hindistandaki İngilizler, iş sahasının yalnız kendi ellerinde kalmasını istiyorlardı. Gerçek anlamda hiç bir zaman Hintlileri, mühendis, fenni ziraatçı veya teknisyen olmaya teşvik etmediler. Kurdukları öğretim müesseseleri «nazariyatçı» adamlar yetiştirmişti; ve kaderin bir cilvesidir ki bu sistem, İngiliz idaresini koruyacak yerde, aksine onun yıkılmasını çabuklaştırmıştır.

İngilizlerin Filistindeki başarısızlıkları da, tipik İngiliz sömürge idarecileri ile kelâm erbabı arasındaki dostça ilişkilerin yokluğundan ileri gelmiştir. Yahudiler, İngilizlerin nazarında erkeklikten uzak, nankör korkaklar ve İngiliz savunma kuvvetleri çekilir çekilmez savaşçı Araplara kolayca yem olacak insanlar olarak görülmenin acısıyla yaşamakta idiler.

Gerek Bolşevik gerekse Nazi rejimlerinde devlet ile kelâm erbabı arasında tarihi önemde ilişkiler bulunduğu dair deliller vardır. Rusyada, okur-yazarlar, sanatkârlar ve aydınlar iktidar zümresinin imtiyazlarına ortak edilmektedir. Bunların hepsi birer üstün devlet memurudur. Hitler misalinde de, bütün kültür sahibi olma imkânlarının, Hitlerin hayalindeki dünya imparatorluğunu yönetecek elite sınıfının tekelinde bulunması ve avam halkın ancak okuyup yazabilecek kadar eğitim görmesi şeklinde şeytanî planlar mevcuttu.

Onsekizinci asır Fransasının kelâm erbabı, bir kitle hareketinin öncüsü olan aydınlara en iyi bilinen misalleridir. Buna benzer misaller, her kitle hareketinin doğuşundan evvelki devrede görülebilir. Reformasyonun zemini, halka hitap eden broşürlerle râhip sınıfını hicveden ve itham eden kimseler tarafından ve Johann Reuchlin gibi Papalık divanına karşı savaşan aydınlar tarafından hazırlanmıştı. Roma İmparatorluğunda Hristiyanlığın

süratle yayılışı, yerini almaya çalıştığı ilkel mezheplerin o zamana kadar zaten gözden düşürülmüş olmasından ötürüdür. Gözden düşürme işi, Hristiyanlığın doğuşundan evvel ve sonraki zamanlarda mezheplerin saçmalıklarını okullarda ve sokaklarda alay edercesine yeren Yunan filozofları tarafından yapılmıştı. Hristiyanlık, Yahudiliğe karşı çok az başarı sağlamıştır çünkü Yahudi dini ile Yahudi kelâm adamları arasında sıkı bir ittifak vardır. Hahamlar ve şâkırtleri, mâbedin yerini okul ve kitabın aldığı o zamanki Yahudi hayatında yüksek bir statüye sahip bulunuyorlardı. Kelâm erbabının üstün tutulduğu herhangi bir sosyal düzende, ülke içinde bir muhalefet meydana gelmeyeceği gibi yabancı kitle hareketleri de köprü başı kuramazlar.

Zamanımızdaki sosyalist ve milliyetçi kitle hareketlerinin öncülüğü her zaman için şairler, yazarlar, tarihçiler, ilim adamları, filozoflar ve benzeri kimseler tarafından yapılmıştır. Aydın nazariyatçıları ile ihtilâlcı hareketler arasındaki ilişkinin önemini belirtmeye lüzum yoytur. Fakat aynı önemde bir gerçektir ki -Fransız İhtilâlinde Endonezya ayaklanmasına kadar- bütün milliyetçi hareketler, aksiyon adamları tarafından değil fakat kusur bulucu aydınları tarafından tasarlanmışlardır. Vatanseverliğin temel direkleri olarak kabul edilen generaller, sanayiciler, toprak sahipleri ve iş adamları, kitle hareketi yürümeye başladıktan sonra ona katılan kimselerdir. Her milliyetçi hareketin en güç olan başlangıç gayretleri, vatanseverliğin bu müstakbel temel direklerini ikna etmek ve kendi taraflarına çekmekten ibarettir. Çekoslovakya tarihçisi Palacky'nin söylediği gibi, kendisi ve bir avuç arkadaşının bir akşam yemek yedikleri odanın tavanı çökmüş olsaydı, Çek millî hareketi diye bir hareket olamayacaktı.¹¹ Bütün milliyetçi hareketleri başlatanlar böyle bir avuç nazariyatçı kelâm erbabıdır. Siyonizmin yaratıcıları Yahudi aydınları olduğu gibi, Alman milliyetçiliğinin yaratıcıları da Alman aydınları idi. Bağlı olduğu sınıf veya topluma yöneltilmiş olan herhangi bir hor görüş (din, ırk veya lisan yönünden) karşısında kelâm adamının büyük bir hassasiyet göstermesinin sebebi onun yüksek statüye kavuşmak için içinde taşıdığı derin kıvranıştan ileri gelmektedir. Fichte ve Alman aydınlarını, Avrupaya hükmedecek büyük bir millet meydana getirmek üzere Alman kitlelerini birleşmeye davet etmeye sevkeden sebep, Napolyon'un Almanları, özellikle Prusyalıları, hakir görmesidir. Rusyadaki milyonlarca Yahudiye yapılan hakaretler ve ondokuzuncu asrın sonuna doğru Avru-

padaki Yahudilerin iftiralara hedef tutulması sebebiyle Theodor Herzl ve Yahudi aydınları Siyonizme doğru itilmişlerdir.

Kusur bulucu kelâm erbabının, nasıl devamlı ve ısrarlı bir şekilde alay etmek ve gözden düşürmek suretiyle mevcut inanç ve bağlılıkları sarstığını ve halkı düzen değişikliği fikrine alıştırdığını görmek kolaydır. Görülmesi zor olan şey, mevcut inanç ve müesseselerin gözden düşürülmesi işleminin yeni bir müfrit inancın doğuşunu nasıl mümkün kıldığıdır. Çünkü tuhaf bir gerçektir ki, savaş açmış bir kelâm adamı çoğunlukla, ferdî düşüncenin hür olacağı bir toplum için değil aksine azamî yeknesaklık ve körü körüne inancı yücelten kapalı bir toplum için zemin hazırlar. Şüphe etme ve saygısızlık duymanın böylece yaygın bir duruma gelmesi çoğunlukla beklenmeyen sonuçlara yol açar. Rönesansın saygısızlığı sonucunda Reformasyon ve onun da sonucu olarak Katolik kilisesinin karşı islâhat hareketi (Counter Reformation) meydana gelmişti. Kilisenin ve kraliyet tacının itibarını kırarak mantığı ve müsamahayı savunan Fransızlar, öylesine bir ihtilâlcı ve milliyetçi müfritliğin patlamasına yol açılar ki bu müfritlik bugüne kadar henüz azalmamıştır. Karl Marks ve taraftarları, dini, miliyetçiliği ve ticaret ihtirasını gözden düşürmek suretiyle, sosyalizm, komünizm, Stalinci milliyetçilik ve dünya hakimiyeti ihtirası gibi yeni taassuplar meydana getirdiler.

Müfrit bir inancı yıkıp devirdiğimiz zaman, müfritliğin kökünü ortadan kaldırmış olmayız. Yaptığımız iş sadece onun bir yöndeki tezahüratını önlemiş oluruz ki bunun sonucu olarak muhtemelen o başka bir yönde tezahür edecektir. Böylece, savaş açmış olan kelâm erbabı mevcut inanç ve bağlılıklara leke sürmekle, hayal kırıklığına uğramış kitlelerde farkında olmayarak bir inanç susamışlığı yaratmaktadır. Çünkü insanların çoğu, kuvvetli bir inanca sahip olmadıkları veya benliklerini unutacak kadar kendilerini verecekleri bir meşguliyetleri bulunmadığı zaman hayatlarının boşluğuna ve kuruluşuna tahammül edemezler. Böylece, alay edici veya küçük düşürücü kelâm adamı, kendine rağmen, yeni bir inancın müjdecisi olur.

Kelâm adamının kendisi mutlak bir inancı olmaksızın da yaşayabilir. O fikirleri çarpıştırmaktan ve gerçeğin kendisi kadar gerçeğin araştırılmasından zevk alan bir insandır. Eğer onun bir felsefesi ve doktrini varsa bu daha ziyade onun zekâsının parlaklığını herkese tanıtmak için yaptığı bir iştir, yoksa bir inancın hareket ve doktrin programı değildir. Onun çağırısı genellikle bir inanç yoluna değil fakat mantık yoludur. Buna rağmen müfritler ve inanca susamış kitleler bu görüşlere bir kutsal irade katılığı içinde sarılırlar ve onları yeni bir inancın kaynağı haline getirirler. Ne Hazreti İsa bir Hristiyandı ne de Marks bir Marksist idi.

Özet olarak ifade edilebilir ki, militan kelâm adamı, bir kitle hareketinin doğması ve büyümesi için gerekli olan ortamı şu davranışlarıyla hazırlar: 1) Mevcut itikatları ve müesseseleri gözden düşürüp halkın bunlara olan bağlarını koparmak suretiyle; 2) İnançsız bir hayat yaşamak istemeyen kimselerde dolaylı olarak bir inanç susamışlığı yaratmak ve böylece yeni bir inanç ortaya atıldığında bu susamış kimselerin kalbinde kuvvetli bir taraftarlık etkisi yaratmak suretiyle; 3) yeni inancın doktrin ve sloganlarını ortaya çıkartmak suretiyle; 4) İnançsız yaşayabilecek olgun kimselerin kanaatlerini küçük düşürmek ve böylece yeni müfritlik ortaya çıktığı zaman bu olgun kimseleri karşı koyma gücünden yoksun bırakmak suretiyle. Kanaat ve prensipleri uğruna ölmeyi saçma bulan bu olgun kimseler, savaşmaksızın yeni düzene boyun eğler.

Böylece müfritler için artık sahne hazırlanmıştır.

Kitle hareketleri tarihinde en acıklı duruma düşenler, kitlelerin hareketi sonucunda eski düzenin yıkıldığına şahit oluncaya kadar yaşayan aydın öncülerdir.

Kitle hareketleri, halkın kendileri için davranış, söz ve vicdan hürriyeti kazanmak üzere baskı idaresini yıkmak için aldıkları kararın bir sonucu olarak bilinirse de gerçekte kitle hareketleri aydınlarla mevcut düzen arasındaki çatışmalarda aydınların ortaya çıkarttıkları sözlerden doğmaktadır. Kitle hareketlerinin çoğu zaman, yerini aldıkları eski düzene kıyasla,

daha az kişisel hürriyet tanımlarının sebebi,¹² hareketlerin kritik bir noktada iktidara-susamış bir komplonun eline geçmesi ve halkı aldatmasıdır. Gerçekte bu arada aldatılan yegâne halk öncülük yapmış olan aydınlardır. Bu aydınlar mevcut nizamla karşı dururlar, onun ehliyetizliği ve mantıksızlığı ile alay ederler, onun meşruluğunu gözden düşürürler, ve kişisel hürriyet için çağrıda bulunurlar. Bunların çağrısını olumlu karşılayan ve bunları destekleyen kitlelerin aynı şeyler için kıvrandıklarını zannederler. Halbuki, kitlelerin özlemini çektiği hürriyet, kişisel ve kendini ifade hürriyeti olmayıp müstakil benliklerinin çekilmez yükünden kurtulma hürriyetidir. Onlar «seçme hürriyetinin korkunç yükünden»¹³ kurtulmak hürriyetine kavuşmak isterler. Onların istedikleri vicdan hürriyeti değil fakat körü körüne ve otoriter inançtır. Onlar eski düzeni bağımsız ve hür insanlardan teşekkül eden bir toplum yaratmak için değil fakat yeknesak bir tutum yaratmak için yıkarlar. Onların ayaklanmaları eski rejimin kötülüklerine karşı değil fakat zayıflığına karşıdır; onların şikâyeti eski rejimin baskısı değil fakat onları yekpare vücut haline getirecek bir şekile sokmamış olmasıdır. Bir kitle hareketinin ilk elde edilen sonuçları halkın bu isteğine uygundur.

Bir kitle hareketi sırasında aydın kişilerin acıklı duruma düşmelerinin sebebi, bu birlik hareketini ne kadar övseler de yine de esas itibariyle bağımsız kişiler olarak kalmalarıdır. Bunlar kişisel mutluluğun ve hür fikirlerin yine de mümkün olacağına inanırlar. Fakat bir defa kitle hareketi yürümeğe başladıktan sonra iktidar, şahsiyete inanmayan ve ona saygı duymayanların eline geçer.

16. Müfritler

110

Zaman olgun duruma geldiği vakit, gerçek bir kitle hareketini ortaya çıkartabilecek yegâne kimseler müfritlerdir. Müfrit bulunmadığı takdirde fikir savaşı yapmış kelâm erbabı tarafından meydana getirilen hoşnutsuzluk yönetimsiz kalır ve kolayca bastırılacak amaçsız ayaklanmalar ile kendini yitirir. Müfritler mevcut olmadığı takdirde, başlatılan reformlar ne kadar zorunlu olursa olsun, eski hayat tarzını değiştirmez ve hükümetteki değişiklik-

ler iktidarın bir gurup insanlardan diğer bir guruba geçmesinden öteye gitmez. Müfritler mevcut olmadığı takdirde muhtemelen hiç bir yenilik başlangıcı olamaz.

Eski düzen yıkılmaya başladığı zaman, bu günlerin gelmesini yürekten bekleyen patırdıcı kelâm erbabı korku ile geri çekilir. Anarşinin ilk belirtileri bunları akılları başlarından gidecek şekilde korkutur. Bunlar «zavallı basit halk» hakkında söylediklerinin hepsini unutarak, halk yığınının nasıl idare edileceğini ve keşmekeşlik dalgalarına nasıl göğüs gerileceğini bilen kuvvetli aksiyon adamlarının -prensler, generaller, idareciler, bankacılar, toprak sahipleri- yanına koşarlar.

Müfrit bunu yapmaz. Keşmekeşlik onun bir parçasıdır. Eski düzen çatırdamaya başladığı vakit o bunun içinde, nefret ettiği mevcut düzeni havaya uçurmak için azimle ve cesaretle yürür. O, sonuna yaklaşmış bir dünya manzarası içinde övünçle doludur. Reforma kim bakar! Mevcut olan herşey zaten saçmadır, bu sebeple saçmaların reformu bir anlam taşımamaktadır. O, kelâm erbabını, eğer bulursa, bir kenara iter ve buna rağmen onların doktrinlerini övmeye devam ettiği gibi onların sloganlarını da kullanmaya devam eder. Harekete geçmiş olan kitlelerin en içten gelen kıvranışlarını yegâne bilen odur: Bu kıvranış güçlü ve ihtişamlı bir bütünlük ve beraberlik içindir. Gelecek nesiller krallar gibi yaşayacaktır; ve kitle hareketinin gerek içinde gerek dışında «şimdiye tutunanlar yerin dibine batsa da önemli değildir.

Müfritler nereden gelir? Çoğunlukla yapıcı olmayan kelâm erbabı saflarından gelirler. Kelâm erbabı arasındaki en önemli ayırım, yapıcı faaliyetlerinde tatmin bulanlar ile bulamayanlar arasındaki ayırımdır. Mevcut düzeni ne kadar acı bir dille eleştirirse eleştirsin yapıcı olan kelâm adamı gerçekte «şimdiye» bağlı bir kimsedir. Onun ihtirası yıkmak değil fakat düzeltmektir. Kitle hareketi tamamen onun tutumuna bağlı kaldığı zaman o, kitle hareketini yumuşak bir harekete çevirir. Onun ortaya koyduğu reformlar yüzeydedir, ve hayat sert değişikliklere uğramadan akışına devam eder. Fakat böyle bir gelişme, ya eski idarenin mücadele etmeksizin kendi kendine iktadardan çekilmesi veya

kelâm erbabının, kargaşalık patlak verme eğilimi gösterdiği zaman, kuvvetli aksiyon adamları ile ittifaka varması sebebi ile kitlelerin anarşik harekete geçmemesiyle ancak mümkündür. Eski düzen ile mücadele sert ve kargaşalık içinde olduğu, ve zaferin ancak azamî beraberlik ve fedakârlık ile kazanılabileceği zaman, yapıcı kelâm adamı genellikle bir kenara itilir ve hareketin idaresi yapıcı olmayan kelâm adamlarının -yani, topluma hiç bir zaman uyamıyan ve şimdiki zamanı müfrit derecede hor görenlerin- eline geçer. (Madde 37 ye bakınız.)

Marat, Robespierre, Lenin, Mussolini ve Hitler, yapıcı olmayan kelâm adamları saflarından gelen müfritlerin iyi tanınan örneklerindendir. Peter Viereck, ileri gelen Nazilerden çoğunun edebiyat ve diğer sanat kollarında eser verme ihtirasında olduklarını fakat bunu gerçekleştiremediklerine değinmek tedir. Hitler ressam ve mimar olmak istemişti; Göebbs senaryo, roman ve şiir yazmak istemişti; Rosenberg mimar ve filozof olmak istemişti; Von Shirach, şiir; Funk, müzik; Streicher, ressam olmak istemişti. Bunların edebiyat ve diğer sanat alanlarındaki ihtirasları «başlangıçta siyasî ihtiraslarından çok daha derindi ve onların şahsiyetlerinin bölünmez birer parçası idi.»¹

Yapıcı kelâm adamı aktif bir kitle hareketi içinde kendini rahatsız hisseder. Kitle hareketinin hızlı dönen çarkları ve ihtirasları onun yaratıcı enerjisini kırar. O, içinde yaratıcı kabiliyet duyduğu müddetçe, milyonlara rehberlik etmekte ve zaferler kazanmakta bir tatmin bulmaz. Bunun neticesi olarak, kitle hareketi bir defa yürümeğe başladığında o, ya kendi isteği ile bir kenara çekilir ya da bir kenara itilir. Bundan başka samimi bir kelâm adamı kendi içindeki eleştirme kabiliyetini uzun müddet içine bastıramıyacağı için, hain durumuna düşmesi kaçınılmaz olur.

Müfritlerin sükûnete erememeleri, bir kitle hareketinin gelişmesi üzerinde tehlike meydana getirir. Zafer kazanıldığı ve yeni düzen şekillenmeğe başladığı zaman müfrit, bir gerginlik ve bozuculuk elemanı olmayı başlar. O, henüz keşfedilmemiş gizli kapıları meydana çıkartma hevesi içindedir ve aşırı şeyler

aramaya devam eder. Böylece, zaferin eşiğinde bir çok kitle hareketleri nifakçıların baskısı altına girmiş olurlar. Daha dün düşmana karşı bir ölüm-kalım savaşı için sarfedilen gayret bu defa kendi içindeki anlaşmazlık kavgaları ile yitirilir. Birbirlerine karşı duydukları nefret bir alışkanlık haline gelir. Artık yok edilecek dış düşmanlar kalmadığına göre müfritler kendi içlerinden düşmanlar meydana getirirler. Kendisi de bir müfrit olan Hitler Nas-yonal Sosyalist safları içinde kendisine suikast hazırlayan müfritleri yanılmaz bir şekilde teşhis edebilmişti. 1934 de Röhm temizleme hareketinden sonra SA'ya tayin edilen yeni şefe gönderdiği emirnamede, sükûnete ermeyen kimselere değinerek şöyle söylemişti: «... onlar farkında olmıyarak inançlarının en yüksek ifadesini hiçlikte buldular... Onların huzursuzluk hisleri yalnız fesatlık kurmakla ve yapılan işleri bozmak için devamlı plânlar yapmakla tatmin olabilir.»²

Eğer müfritler kendi hallerine bırakılırsa, bir kitle hareketini temelinden sarsacak şekilde hiziplere bölebilirler. Müfritler, muhalefet tohumlarını geliştirmeseler bile, kitle hareketini, imkânsız teşebbüslere sürüklemek suretiyle de yıkabilirler. Kitle hareketinin zaferleri, ancak pratik bir aksiyon adamının sahneye çıkması ile kurtarılabilir.

17. Pratik Aksiyon Adamları

113

Bir kitle hareketinin öncülüğünü kelâm erbabı, gerçekleştirilmesini müfritler, ve toparlanmasını da aksiyon adamları yaparlar.

Bu rollerin birbirinin ardından gelen başka başka kimseler tarafından oynanması genellikle bir kitle hareketinin dayanıklılığı için faydalıdır, ve belki de gerekli bir ön şarttır. Aynı şahıs veya şahıslar (veya aynı tip şahıs) bir kitle hareketini başından itibaren olgunluk devresine kadar yönetirse, o kitle hareketi başarısızlık felâketi ile sonuçlanabilir. Faşist ve Nazi hareketlerinde birbiri ardından gelen lider değişikliği olmamıştı, ve her iki hareket de felâketle sonuçlandı. Hitlerin müfritliği, yani

sükûnete ererek pratik bir aksiyon adamı rolü oynamaktaki kabiliyetsizliği, onun hareketini harabeye çevirmiştir. Eğer Hitler 1930 ların ortasında ölseydi; Goering tipindeki bir aksiyon adamının liderlik durumuna geçmeyi başaracağı ve hareketi yaşıatacağı hemen hemen şüphesizdi.

İnsan karakterinde değışiklik olması elbette ki mümkündür. Bir kelâm adamı, gerçek bir müfrite,veya pratik bir aksiyon adamına, dönebilir. Fakat böyle başkalaşmaların genellikle geçic, olduğu ve ergeç tekrardan başlangıçdaki tipe dönüldüğü hususunda deliller vardır. Trotsky esas itibariyle bir kelâm adamı ve parlak zekâlı bir ferdiyetçi idi. Bir imparatorluğun dehşetli çöküşü ve Lenin'in iktidar azmı onu müfritler kampına çekmiştir. İç savaşlar sırasında Trotsky bir örgütçü ve general olarak eşsiz kabiliyet göstermişti. Fakat, iç savaşın sonunda gerginlik ortadan kalkar kalmaz, o tekrar, merhametsizlikten uzak bir kelâm adamı oldu ve müfrit Stalin tarafından bir kenara itilmeye karşı koymadı.

Stalinin kendisi, müfrit tarafı galip gelmekle beraber, hem bir aksiyon adamı hem de bir müfrit idi. Kulak halkının ve onların çocuklarının tasfiyesi, büyük temizlik hareketi, Hitler ile yaptığı anlaşma,yazarların, sanatkârların ve ilim adamlarının işlerine yersiz müdahaleleri gibi fecî hataları bir müfritin yapabileceği hatalar idi. Stalin gibi bir müfrit iktidarda iken Rusların hayat zevkini tatmaları için çok az imkânlar vardı.

Hitler de esas itibariyle bir müfritti ve onun müfritliği, bir aksiyon adamı olarak elde ettiği başarılarını çürütmüştür.

Elbette, Lincoln, Gandhi, hatta F.D. Roosevelt, Churchill ve Nehru gibi nâdir liderler de vardır. Bu liderler, insanların kuvvetli isteklerini ve korkularını kaynaşmış bir kitle yaratacak şekilde kullanmaktan ve o kaynaşmış kitleyi kutsal bir amaç uğrunda ölümü göze alacak derecede gayretli taraftarlar haline getirmekten çekinmezler,fakat bir Hitler ve bir Stalinin aksine, hatta bir Luther ve bir Calvin'in aksine,¹ hayalkırıklığına uğramış kimselerin kalbindeki zehiri yeni bir dünyanın harcı olarak kullanma hevesine kapılmazlar. Bu nâdir liderlerin benliklerine olan güvenleri, insanlığa olan inançlarından gelmektedir çünkü bilmektedirler ki insanlığın şerefini tanımayanlar şeref kazanamazlar.

Aksiyon adamı, kitle hareketini, yıkıcı muhalefet davranışlarından ve müfritlerin cüretkâr isteklerinden kurtarır. Fakat aksiyon adamının sahneye çıkışı genellikle kitle hareketinin dinamik safhasının son bulduğuna bir işarettir. Şimdiki düzene karşı açılmış olan savaş bitmiş demektir. Gerçek aksiyon adamından beklenen şey artık dünyayı değiştirmek değil fakat dünyaya sahip çıkmaktır. Halbuki dinamik safhanın davranışları protesto etmek ve büyük değişiklikler istemekten ibaretti. Son safha, başlıca kazanılan iktidarın idaresi ve devamı ile meşgul olunan safhadır.

Aksiyon adamının sahneye çıkması ile, kitle hareketinin patlayıcı heyecanı mumyalanarak millî müesseseler içinde hapsedilir. Yeni bir mezhebin kurulması, iman tazelemek için yapılan bir din inkilâbının sonuna işarettir; muzaffer bir ihtilâl hareketinin organları ihtilâl zihniyetini ve tekniğini ortadan silerler; yeni veya yeniden uyandırılan bir ulusun hükûmet müesseseleri, vatanseverlikten doğan savaş ruhuna bir son verirler. Bu müesseseler birlikte hareket davranışlarını olduğu gibi dondururlar.

Dinamik safhasını tamamlamış olan bir kitle hareketini devir alan bir aksiyon adamının başlıca meşguliyeti o kitle hareketinin beraberliğini ve fedakârlığa hazır olma eğilimini sabitleştirmek ve bunların devamlılığını sağlamaktır. Onun için ideal olan şey kendi kendine işleyen ve artık yenilemez bir bütünlüğü sağlamaktır. Bunu sağlamak için o, heyecanlardan teşekkül eden bir temele dayanamaz çünkü heyecan geçicidir. İkna etmek de güvenilebilecek bir işlem değildir. Bu sebeple o başlıca, eğitimi ve zorlamayı tercih eder. O bütün insanların korkak olduğu kanısını, bütün insanların aptal olduğu kanısına tercih eder ve Sir John Maynard'ın dediği gibi, yeni düzeni halkın kalbinde değil fakat ensesinde kurma eğilimindedir.² Gerçek aksiyon adamı bir inanç adamı değil, fakat bir kanun adamıdır.

Buna rağmen aksiyon adamı, kitle hareketinin ilk günlerinde yoktan var olan büyük bir iktidar kudreti ve bir kutsal inancın

elde ettiği büyük başarı karşısında dehşete düşmekten kendini alamaz. Bu sebeple, yeni kurulan müesseselerde kutsal amacın varlığını aksettiren bir hava bulunmasına büyük dikkat sarf eder. Verdiği emirler içinde inanç aksettiren kelimeler doludur, ve eski sloganlar onun ağızından hiç düşmez. Kutsal inancın sembolleri en yükseklerle çıkarılır ve onlara büyük saygı gösterilir. İlk devrelerin adamları olan kelâm erbabı ve müfritler kutsallaştırılır. Hernekadar baskının demir yumruğu kendini her tarfta hissettirirse de en fazla mekanik eğitime önem verilir ve baskı işlemine ikna süsü vermek ve olup bitenlerin kendiliğinden ortaya çıktığı kanısını yaratmak amacıyla iman dolu vecizeler ve ateşli propoganda önem verilen işler arasındadır. Yeni düzeni, başlangıçtaki ümitlerin ve uğraşmaların en mükemmel bir sonucu olarak tanıtmak için hiç bir gayret esirgenmez.

Böylece, aksiyon adamı tarafından geliştirilen yeni düzen, açık kalan delikleri yamama işidir. Stalinin Rusyasında kullanılan bu şekildeki yamalar, bolşeviklik, çarlık, milliyetçilik, pan-İslavizm, diktatörlük, Hitlerden taklitler ve tekelci kapitalizmden teşekkül etmiştir. Hitlerin Üçüncü Rayh'ı ise, milliyetçilik, ırkçılık, Prusyacılık, diktatörlük ile, faşistlikten, bolşeviklikten, Katoliklikten, ve hattâ Yahudilikten, alınma taklitlerden teşekkül etmiş bir yığışımdır. Hristiyanlık da, başlangıçtaki ilk bir kaç asırdaki şekillenmesinden sonra, eskiden ve yeniden, dosttan ve düşmandan alınan yamalarla doludur.

116

Kitle hareketi, bir aksiyon adamının ellerinde bağısız bir ferdin sorumluluk yükünden kaçarak sığınacağı bir yer olmaktan çıkar, ve ihtiras sahibi kimseler için kişinin benliğini bulabileceği bir vasıta haline gelir.

Bu safhadaki kitle hareketi, hayal kırıklığına uğramış kimselerle yine de ilgilidir- bu defa onların hoşnutsuzluğunu mevcut düzene karşı bir silâh olarak kullanmak için değil fakat onları mevcut düzen ile barıştırmak ve onları sabırlı ve sakin duruma getirmek içindir. Kitle hareketinin hayal kırıklığına uğramışlara artık vaadettiği şey uzak bir ümit, hayal ve rüyadır. (Bak. Madde

25) Böylece kitle hareketi gayretler sonunda hedefine vardığı vakit, onu başaranlar için bir kudret vasıtası ve hayal kırıklığına uğramışlar için bir uyuşturucu ilâç olur.

18. İyi ve Kötü Kitle Hareketleri:

AKTİF SAFHANIN NAHOŞLUĞU VE KISIRLIĞI

117

Bu kitabın başlıca ilgisi, kitle hareketlerinin aktif safhası üzerinde toplanmıştır. Her çeşit kitle hareketlerinde buraya kadar anlatmaya çalıştığımız ortak yönler işte bu aktif safhada genellikle görülmektedir. Bir gerçektir ki, herhangi bir kitle hareketi ne kadar yüce amaçlarla başlasa ve sonucu ne kadar yararlı olsa da, aktif safhasının bizim üzerimizdeki etkisi nâhoştur. Bu safhayı şahıslandıran müfrit kişiler, genellikle çirkin insanlardır. Bunlar insafsız, kendini kusursuz gören, safdil, münakaşacı, aşağı ve kaba kimselerdir. Bunlar çoğu zaman, kutsal saydıkları amaç için akraba ve arkadaşlarını kurban etmeye hazırdırlar. Bir kitle hareketine, önüne geçilmez gücünü kazandıran ve ona imkânsız olanı yapmaya teşbbüs kudretini veren mutlak beraberlik ve fedakârlık, bağısız fertler için zevkli ve kıymetli olan bir çok şeyleri feda etme pahasına elde edilir. İnancı ne kadar yüce ve amacı ne kadar kutsal olursa olsun, hiç bir kitle hareketi, aktif safhası uzadığı takdirde, ve özellikle hareketin kesin olarak iktidarı ele geçirmesinden sonra da aktif safhanın devam etmesi halinde, iyi bir hareket olamaz. Reformasyon, Püriten, Fransız ve Amerikan ihtilalleri gibi yararlı kabul edebileceğimiz kitle hareketleri ve son yüz yıldaki milliyetçi hareketlerin çoğu, kısa bir aktif safha geçirmişlerdir. Kitle hareketlerinin aktif safhası uzadıkça, müfritler hareket üzerinde derin izler bırakırlar. Halkına ve insanlığa yararlı olan kitle hareketi liderleri yalnız bir kitle hareketini nasıl başlatacaklarını değil fakat, Gandhi gibi, onun aktif safhasını ne zaman bitireceklerini de bilirler.

Bir kitle hareketi, aktif safhasının ortaya çıkardığı hayat tarzını nesiller boyunca devam ettirirse (Orta Çağlardaki militan Hristiyanlık gibi) veya birbiri ardından iktidar tahtına çıkan mutaassıp önderler vasıtasıyla kutsal amaca olan sadakati devamlı bir şekilde kuvvetlendirirse (İslamiyetteki hilâfet gibi),¹ elde edilen sonuç tebmellik ve karanlık bir çağdır. Bir kitle hareketiyle ilgili olarak gerçek bir yaratıcılık devresi bulunuyorsa bunun mutlaka aktif safhanın hemen ardından (bazı da aktif safhadan hemen önce) gelen devre olduğunu görürüz. Çok uzun olmamak şartıyla, ve aşırı derecede kan dökülmemesi ve tahribat yapıl-maması halinde, bir hareketin aktif safhası biter bitmez, özellikle anî bitişlerde, bir yaratıcılık dalgası ortaya yayılır. Hareket başarı ile de sonuçlansa, yenilgi ile de sonuçlansa (Püriten İhtilâlindeki gibi) yaratıcılığın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yaratıcılık, hareketin idealizmi ve heyecanı sebebiyle meydana gelen bir kültürel yenilikten ziyade kolektif disiplinin birdenbire ortadan kalkması ve fertlerin körü körüne inançtan kurtulmasının bir sonucudur.

Aktif safhanın kendisi kısırdır. «Sosyal gerginlik zamanlarında düşünmeye çok az vakit bulunduğunu ve ihtilâl zamanlarında bütün ilham ve düşüncelerin güçlkle aktığını»² Trotsky biliyordu. Buna mukabil Napoleon³ ve Hitler, zafer çağlarındaki edebiyat ve diğer sanatların cansızlığı karşısında huzursuzluğa düşerek yaptıkları büyük işleri aksettiren eserler görmek için hiddetle haykırıyorlardı. Aktif hareketin, yaratıcı ruhu boğduğu hakkında bir fikirleri yoktu.

Aktif bir kitle hareketinin yaratıcı sanat üzerindeki etkileri derin ve çok yönlüdür: 1) Hareketin yarattığı hiddet, yaratıcı sanata yönelecek olan enerjileri tüketir. Yaratıcılık üzerinde hiddetin ve sefahetin etkisi aynı derecede menfidir. 2) Kitle hareketi, yaratıcı sanatı kendi çıkarlarının hizmetine bağlar. Edebiyat, sanat ve ilim, propoganda yönünde çalışmalıdır. Gerçek-inançlı yazarın, ressamın ve ilim adamının görevi, ihtarlar yağdırmak, öğütler vermek, övmek ve yermek olmalıdır. 3) Kitle hareketinin geniş bir faaliyet alanı açtığı yerlerde (harp,

kolonileştirme, endüstrileştirme v.s. gibi) yaratıcı enerji bir kat daha tüketilir. 4) Müfrit kişinin kendi düşünce tarzı da her türlü yaratıcılığı söndürebilir. Müfritin şimdiki düzeni hor gördüğü için duyduğu kibir onun gözlerini, hayatın çok yönlü ve emsalsiz olan taraflarını göremiyecek şekilde körleştirir. Yaratıcı sanatkâra ilham veren şeyler, müfritin nazarında saçma ve çürümüş şeylerdir. «Yazarlarımız omuz omuza ve uygun adımla yürümelidirler, ve çiçek toplamak üzere yolun kenarına çıkanların hainden farkı yoktur.» Bu sözleri söyleyen Konstantine Simonov, her devirde yaşamış olan müfritlerin düşüncelerini ve yazılarının özünü aksettirmektedir. Müfritin körlüğü kendisi için bir kuvvet kaynağıdır (çünkü maniaları göremez), fakat bu körlük entellektüel kısırlık ve hissî yeknasaklık meydana getirir. Müfritin kendini beğenmişliğinin kökü, bütün dünyanın tek bir formüle -yani kendi formülüne- uyduğu inancına dayanmaktadır.

119

Bir kitle hareketinin ortaya koyduğu yenilikler genellikle mevcut olan şeylerin yeni bir uygulamasından ibarettir. Bir kitle hareketinin uyguladığı ve yararlandığı metodlar, prensipler, teknikler vesaire genellikle hareketin dışındaki çevrelerin yaratıcılık mahsulleridir. Bütün kitle hareketlerinde bu taklitçilik mevcuttur ve bu özellikle Japonyada görülmektedir. Naziler ve Komünistler, propoganda alanında bile, kendi buluşlarından ziyade taklitçiliğe gitmişlerdir. Bunlar kutsal amaçlarının rekâmını aynen bir kapitalist tüccarın sabun ve sigara reklamını yaptığı usulde yaparlar.⁴

AKTİF SAFHANIN SÜRESİNİ BELİRTEN FAKTÖRLER

120

Somut ve sınırlı bir amacı olan bir kitle hareketinin aktif safhası, muğlak ve müphem amacı olan hareketinkinden daha kısadır. Hiç bitmeden devam edecek bir müfritliğin sağlanması için belki de amacın muğlak olması bir zarurettir. Oliver Cromwell şöyle demişti: «Bir insan hiç bir zaman, nereye gittiğini bilmediği zamanki kadar uzun yol gidemez.»⁵

Bir ulusu iç veya dış zalimlerin elinden kurtarmak, veya bir saldırıya karşı koymak,veya geri kalmış bir toplumu modernleştirmek amacıyla bir kitle hareketi faaliyete geçtiği zaman, düşman ile savaşmanın bitmesi veya modernleştirme ameliyesinin tamamlanma durumuna gelmesiyle, hareketin de tabii olarak sonu gelecektir. Diğer yandan, tam bir beraberlik ve benliksizlik içinde ideal bir toplum yaratmak gibi muğlak bir amaca (meselâ, Komünist cenneti) varılmak istendiğinde aktif safhanın otomatik bir sonucu yoktur. Bir toplumun normal fonksiyonu için fedakârlığın ve beraberliğin zorunlu olduğu bir yerde günlük hayat muhtemelen ya dinî kurallar içinde yaşatılacak veya askerî disiplin içine sokulacaktır. Her iki durumda da aktif safhanın şekillendirdiği hayat tarzının yerleşerek devamlı olması muhtemeldir.Ernest Renan 19 uncu asrın ikinci yarısında, sosyalizmin, gelecekteki Batı Dünyasının dinî kurallarını teşkil edeceğini ve bu dinin lâyük bir din olması sebebiyle siyasetin ve ekonominin de bu dinî kurallar içine gireceğini düşünmüştür. Renan aynı zamanda şöyle söylemiştir: «Hepimiz endişe edelim ki geleceğin bu dini doğmaya başlamıştır.... Safdilliğin kökleri derindir. Sosyalizm bir Katolik çapaşıklığı içinde, hürriyet ve ferdî başkalık tanımayan, yeni bir Orta Çağ'ı -tek kelimeyle medeniyetsizliği- geri getirebilir.»⁶

İdeal bir toplum yaratma teşebbüslerinin çoğunda kitle hareketlerinin aktif safhası uzayan cinsten olmuş ve şiddet hareketlerini de birlikte doğurmuştur. Bu hareketler geniş çapta ve çeşitli ahali üzerinde uygulanmıştır (Hristiyanlığın ve İslâmîyetin yayılışında, Fransız, Rus ve Nazi ihtilâllerinde olduğu gibi). Küçük İsrail devletindeki cemaat yerleşmesi ve küçük İskandinav ülkelerindeki başarılı sosyalizasyon programları göstermektedir ki ideal bir toplum yaratma teşebbüsü nispeten çeşitsiz ahali olan küçük bir ulus tarafından ele alındığı vakit, şiddet kullanılmasını gerektirmeyen bir hava içersinde başarılı olabilmektedir. Küçük bir ulus için daha kıymetli görülen insan hayatı, dış saldırılara karşı iç ahenk ve birliğin koruyucu

özelliği, halkın birbirini bir aile olarak hissetmesi gibi faktörler, dinî kurallara veya askerî disipline baş vurmaksızın en yüksek işbirliğini sağlamayı mümkün kılmaktadır. Batı dünyası için, bütün aşırı sosyalizasyon denemelerini homojen ve medenî ahalisi bulunan küçük ülkelere bırakmak herhalde çok daha iyi olabilirdi. Büyük endüstrilerdeki, evvelâ küçük bir pilot fabrika kurma prensibi belki sosyal gelişme denemelerinde de kullanılabilirdi. Zaten küçük ulusların Batı dünyasına parlak plânlar vermesi, eski bir geleneğin bir tekrarı olurdu. Çünkü, bize bizim dinimizi, kültür ve medeniyetimizin temel elemanlarını vermiş olan ülkeler, Orta Doğunun, Yunanistanın ve İtalyanın küçük ülkeleridir.

Hürriyetin geleneksel olduğu bir ülkede bir Hitlerin veya bir Stalinin yükselmesine imkân olmadığı kesinlikle iddia edilemez. İddia edilebilecek bir husus varsa o da geleneksel hürriyete sahip bir ülkede bir Hitler veya bir Stalin'in iktidarı ele geçirmesi çok güç olmamakla beraber iktidarını devam ettirmesinin çok güç olacağıdır. İktisadî şartlardaki önemli bir gelişme, hürriyet geleneğini-yani, isyan etme geleneğini -muklata harekete getiririrdi. Rusyada, Madde 45 de işaret ettiğimiz gibi, Stalini reddeden bir ferdin kendisine kimlik kazandıracak başka bir dayanağı yoktu ve bu sebeple onun baskıya karşı direnç gösterme kapasitesi hiç derecesindeydi. Fakat geleneksel hürriyete sahip bir ülkede, baskıyı reddeden bir fert kendisini tecrit edilmiş bir insan parçası olarak değil, büyük bir ulusun -yani, isyankâr atalarının- bir parçası olarak hisseder.

Bir kitle hareketinin süresini ve karakterini tayin eden önemli faktörlerden biri de liderin şahsiyetidir. Lincoln ve Gandhi gibi nadir liderler, yalnız bir kitle hareketindeki kötülükleri önlemesini bilen liderler değil fakat aynı zamanda hareketin amacı aşağı yukarı gerçekleştiği zaman ona bir son vermesini de bilen liderler idi. Bu liderler, iktidarın, kendilerinde «bir kibarlık ve ruh cömertliği geliştirdiği»⁷ pek az sayıdaki liderlerdendir. Stalinin ortaçağ zihniyetindeki zalimlikleri, Komünist hareketi dinamizminin devam etmesinde başlıca faktör olmuştur. Stalin ve Hitler gibi barbar ruhlu olmayan Lenin bir on veya yirmi sene daha

yaşasaydı Rus İhtilâlinin durumu acaba nasıl olurdu diye tartışmak lüzumsuz olur.

Bir kitle hareketinin başlatılış tarzı da, hareketin aktif safhasının süresi ve bitiş şekli üzerinde etki yapabilir. Reformasyon, Püriten, Amerikan ve Fransız ihtilalleri ile bir çok millî kurtuluş ihtilallerinin, nispeten kısa bir aktif safhadan sonra, ferdî hürriyetin arttığı bir sosyal düzen içinde sonuç bulunduğunu gördüğümüz vakit, bu hareketlerin ilk günlerini karakterize eden ruh ve örneklerin gerçekleştiğine şahit oluyoruz demektir. Bütün bu hareketler, uzun müddet yerleşmiş iktidarlara meydan okuyarak ve onları yerlerinden atarak başlamıştır. Bu başlangıçtaki meydan okuyuş hareketi ne kadar açıkça belirtilmiş ve halkın hafızasında bu başlangıç ne kadar çok tazeliğini devam ettirmiş olursa sonunda ferdî hürriyetin ortaya çıkması da o kadar kuvvetli bir ihtimal olur. Hristiyanlığın başlangıcında böyle açıkça belli bir meydan okuyuş yoktu. Hristiyanlık bir kralı, bir hiyerarşiyi, veya bir devleti yıkmak suretiyle başlatılmamıştı. Hristiyanlığın başlatılmasında kendini beğenmiş bir iktidara meydan okumak üzere sıkılmış yumruklarını uzatan fertler yoktu.⁸ İşte belki de bu sebeple Hristiyanlığın ferdî hürriyet tanımayan otoriter düzeni on beş asır müddetle kendi içinden hiç kimsenin isyan ve itirazıyla karşılaşmadan devam edebildi. İtalyada Rönesans zamanında Hristiyanın nihayet ferdî hürriyet istemesinin ilhâmı Hristiyanlığın başlangıçtaki ruhundan değil fakat eski Yunan ve Roma'nın ferdî hürriyet örneklerinden gelmekteydi. İslâmiyetin ve Japon kollektif topluluğunun doğuşunda da aynı şekilde dramatik bir meydan okuyuş hareketinin yokluğu görülmektedir, ve her ikisinde de bugün bile gerçek bir ferdî hürriyet belirtisi yoktur. Alman milliyetçiliği de, diğer bir çok Batı ülkelerindeki milliyetçiliğin aksine, yerleşmiş iktidara karşı gösterişli bir meydan okuyuş hareketiyle başlamamıştır. Alman milliyetçi hareketi daha ilk başlangıçta Prusya ordusunun koruyucu kanatları altına girmiştir. Almanyadaki ferdî hürriyet tohumları onun milliyetçiliğinden değil fakat Protestanlığından gelmektedir. Reformasyon, Amerikan, Fransız ve Rus ihtilalleri ve diğer milliyetçi hareketlerin çoğu, ferdî hürriyetin gösterişli bir üvertürü ile başlamış ve bunun hatırası taze olarak devam ettirilmiştir.

Bu gerçeklere bakılırsa, Rusyada ergeç ferdi hürriyetin ortaya çıkması belki de tamamen imkânsız bir şey değildir.

YARARLI KİTLE HAREKETLERİ

124

Gerçek inanç adamının nazarında,kutsal amacı bulunmayan insanlar, karaktersiz ve temelsiz insanlardır. Diğer taraftan, birbirlerinden kıyasıya nefret ettikleri ve birbirlerini boğazlamaya daima hazır bulundukları halde, çeşitli renklere bürünmüş gerçek inanç adamları, birbirlerinin kuvvetine karşı saygı duyarlar. Hitler, Bolşevikleri kendi ayarında görmüş ve eski Komünistlerin derhal Nazi partisine kabul edilmeleri için emir vermişti. Aynı şekilde Stalin, Nazileri ve Japonları yegâne saygı değer milletler olarak görmüştü. Hatta müfrit dindar ile militan dinsiz bile birbirlerine karşı saygısız değillerdir. Dostoyevsky'nin kaleminden piskopos Tihon şöyle söylemektedir: «düpedüz dinsizlik, dünya işlerine kayıtsızlıktan daha çok saygıya değerdir... tam bir dinsiz, en mükemmel bir inancın eşiğinde duran kimsedir..fakat kayıtsız insanın kötü bir korkudan başka hiç bir inancı yoktur.»⁹

Zamanımızın bütün gerçek inanç adamları (yani, Komünist, Nazi, Faşist, Japon ve Katolik), Batı demokrasilerinin çökmekte olduğunu iddia etmişlerdir (ve Komünistler halâ da iddia etmektedirler.) Bunların iddiasının esas konusu şudur ki, demokrasi ölkelerinde halk çok yumuşak, çok zevkine düşkün ve ulusu için veya bir kutsal amaç için ölümlü göze almayacak kadar bencildirler; ve bu ölümü göze almayış manevî ve biyolojik çürümenin bir işaretidir. Demokrasiler eskimiş ve bozulmuşlardır ve artık dünyaya sahip olmak üzere bulunan inanç adamlarının mertçe toplantılarına lâıyk değildirler.

Bu iddialarda gerçeğin bir zerresi bulunmakla beraber bu iddiaların saçmalığı bir zerreden çok daha fazladır. Birlikte hareket ve fedakârlığa hazır olmak, Madde 43 de açıklandığı gibi, bir kitle hareketi olayıdır. Normal zamanlarda demokratik bir ulus az çok hür fertlerden meydana gelen müesseseseleşmiş bir

birliktir. Ulusun varlığı tehdit altına girdiği ve halkının azamî bir fedakârlık ruhu içinde birleşmesi gerektiği zaman demokratik ulus, kendini ihtilâl partisine benzeyen bir duruma getirir. Kutsal duygulaştırma (religification) diyebileceğimiz bu işlem genellikle güç ve yavaş olursa da derin değişiklikleri gerektirmez. Nazilerin kendi ifadelerine göre Almanlar 1920 lerde çökmüş insanlar ve 1930 larda tam anlamda mert insanlar olmuşlardır. Milyonlarca ahalide böylesine önemli bir biyolojik ve hatta kültürel değişiklik yaratmak için on sene gibi bir zaman elbette ki çok kısadır.

Buna rağmen, on senelik bir Hitler devrinde çabucak bir kitle hareketi yaratabilmek kabiliyeti bir ulus için hayati önem taşımaktadır. Demokratik bir ulusun liderinde, kutsal duygulaştırma sanatında maharet sahibi olmak, önemle aranılacak bir niteliktir. Bir aydının aşırı titizliği veya bir iş adamının pratik zihniyeti, millî liderlik için bir adamda aranacak nitelikler değildir. Ayrıca, demokratik bir ulusun normal hayatında, kriz zamanlarında kutsal duygulaştırma işlemini kolaylaştırabilmek için potansiyel bir millî kahramanlığın elemanlarını teşkil edecek belirli nitelikler bulunur. Bir ulusun potansiyel kahramanlığı o ulusun isteklerinin bir deposu gibidir. Heraclitus'un söylemiş olduğu «insanların bütün isteklerine kavuşmuş olmaları onlar için iyi bir şey değildir» sözü, ferter için olduğu kadar uluslar için de doğrudur. Bir ulusun şiddetli arzuları sona ererse veya bir ulusun arzuları somut ve sınırlı bir ideale yönelirse, onun kahramanlık potansiyeli azalır. Ancak devamlı ilerlemeye bağlanmış bir amaç, devamlı olarak temin edilse bile, bir ulusun potansiyel kahramanlığını azalmadan devam ettirebilir. Bu amacın mutlaka yüce bir amaç olması gerekmez. Hayat standardının devamlı yükselmesinin kaba bir amaç olarak alınması, Amerikan ulusunu oldukça kahraman bir ulus olarak devam ettirmiştir.

Madde 1 de gösterilmiş olduğu gibi, uyuşuk toplumların uyanmasında ve modernleşmesinde kitle hareketleri çoğu zaman önemli bir faktör olmaktadır. Hernekadar kitle hareketlerinin yegâne etkili yenilik vasıtası olduğu söylenemez ise de, şu bir gerçektir ki Rusya, Hindistan, Çin, Arap dünyası ve hatta İspanya

gibi büyük ve çeşitli halkı bulunan ülkelerde uyanış ve modernleşme işlemi ancak bir kitle hareketi ile sağlanabilecek etraflı bir gayret ve heyecana bağlıdır. Modernleşme işleminin kısa bir sürede gerçekleştirilmesi zorunlu bulunuyorsa, o zaman küçük ve homojen toplumlarda bile kitle hareketleri gerekli olabilir. Bu sebeple, tam bir kitle hareketi yaratma kabiliyetsizliği, bir toplum için önemli bir noksanlık olabilir. Son yüz yıl içinde Çin'deki kitle hareketlerinin (Taiping ayaklanması ve Sun Yat-Sen ihtilâli gibi) çökmesi veya çok çabuk bastırılması Çinliler için belki de büyük bir talihsizlik olmuştur. Çin, büyük reformları köklü olarak yerleştirmeye yetecek sürede gerçek bir kitle hareketini devam ettirmeye muktedir bir Stalin, bir Gandhi veya bir Atatürk çıkartamamıştır. Ortega y Gasset'e göre, bir ülkenin gerçek bir kitle hareketi meydana getirme kabiliyetsizliği, o ülkede bazı etnolojik kusurlar bulunduğunu gösterir. Gasset, kendi ülkesi olan İspanya için şöyle söylemiştir: «etnolojik zekânın daima dumura uğraticı bir fonksiyonu olmuş ve hiç bir zaman normal gelişme göstermemiştir.»¹⁰

Bir hükûmet kronik ehliyetsizlik belirtileri göstermeye başladığı vakit, büyük bir ayaklanma ile onun iktidardan düşürülmesi -böyle bir düşürme büyük can ve mal kaybına sebep olsa bile- onun kendi kendine çöküp yıkılmasını beklemekten belki de daha iyidir. Gerçek bir halk ayaklanması, canlılık kazandırıcı, modernleştirici ve birliği arttırıcı bir işlemdir. Hükümetlerin kendi ecelleriyle ölüme bırakıldıkları yerlerde, sonuç çoğunlukla bir uyuşukluk ve çöküntüdür - hem de belki hiç bir zaman çaresi bulunmayacak bir çöküntü. Ve böylece, kitle hareketlerinin gelişmesinde kelâm erbabı önemli bir rol oynadığına göre (Bk. Madde 104), bir toplumun devamlı olarak canlılığını koruması için okumuş ve aydın bir azınlığın mevcut olması zorunluğu herhalde aşîkârdır. Elbette ki, kelâm erbabının yerleşmiş iktidar ile sıkı bir ittifak içinde bulunmaması gereklidir. Uzak Doğunun toplumsal uyuşukluğunun bir çok sebepleri mevcuttur fakat hiç şüphesiz ki bunlardan en önemlisi, asırlardan beri aydınların hem sayıca çok az oluşu hem de iktidarın bir kolunu - ya devlet memuru ya da rahip olarak- teşkil etmiş olmalarıdır.

Batı emperyalist kuvvetlerinin kültür faaliyetleri sayesinde ihtilâlcı ortamlar yaratıldığından Madde 104 de bahsedilmişti. Toplumsal devrim işlemlerinde yabancı etkisinin en önemli faktör olduğu görülmektedir. Hz. Muhammed zamanında Arabistan

lkelerindeki uyanış esnasında Yahudilerin ve Hristiyanların etkisi olmuştur. Avrupanın Orta Çağın uyuşukluğundan uyanmasında yine yabancı etkisini görmekteyiz- yani, Yunan, Roma ve Arap etkisi. Rusya, Japonya ve çeşitli Asya lkelerinin uyanışında Batının etkisi olmuştur. nemli nokta şudur ki,yabancı etki direkt olarak gelmez. Bir toplumu, uyuşukluğundan silkip çıkaran şey, o topluma sokulan yabancı modalar, yabancı tarzlar ve yabancı zihniyetler değildir. Yabancı etki genellikle ya o toplumda evvelce bulunmayan bir aydın azınlığı yaratmak ya da mevcut aydın azınlığını iktidara karşı getirmek suretiyle olur. Arap lkeleri örneğinde,yabancı etki Hz. Muhammedi Mekkedeki iktidara karşı getirmiş ve Muhammed Arapları bir süre için uyuşukluktan uyandıran ve birleştiren bir kitle hareketine(İslâmiyet) başlamıştır. Rönesans devrinde yabancı etki (Arap, Roma ve Yunan), kilise ile ittifakı olmayan kelâm erbabının meydana gelmesine ve aynı zamanda evvelce mevcut kelâm erbabından bir çoğunun Katolik idareye karşı gelmesine yardım etmiştir.Bunun neticesinde ortaya çıkan Reformasyon Avrupayı uyuşukluğundan silkip uyandırmıştır. Rusyada Avrupanın etkisi (Mark-sizm dahil), aydın sınıf ile Romanof idaresi arasındaki ittifakı bozmuş ve bunun sonucunda doğan Bolşevik ihtilâli hâlen geniş Moskova İmparatorluğunu modernleştirmekle meşguldür. Japonyada, yabancı etkisi, kelâm erbabı üzerinde değil fakat aralarında İmparator Meiji'nin de bulunduğu aksiyon adamları üzerinde tepki yapmıştır. Bu pratik aksiyon adamları, geri kalmış ülkelerini kısa bir zamanda düzeltmek için kutsal duygulaştırma sanatının zorunlu bir faktör olduğunu kabul ettiler ve modern çağların en etkili kitle hareketlerinden birini faaliyete geçirdiler. Türkiyede de yabancı etkisi, bir aksiyon adamı olan Atatürk üzerinde tepki yarattı ve olayların son halkası olarak bir kitle hareketi ortaya çıktı.

J.B.S. Holdane, M.Ö. 3000 ile M.S. 1400 arasındaki en mühim dört keşiften biri olarak müfritliği göstermiştir. Bu bir Yahudi-Hristiyan keşfidir. Ve tuhaftır ki dünya, bu ruh hastalığına yakalanmakla, toplumları ve ulusları ölümden diriliğe geçiren mucizevî bir âlet kazanmış oldu.

NOTLAR

Önsöz

1. Bu kitapta, «hayal kırıklığına uğramışlar» deyimini tıbbî anlamda kullanılmamıştır. Bu deyim ile bu kitapta kastedilen kimseler, şu veya bu sebeple hayatlarını bozuk ve ziyan olmuş gören kimselerdir.

BÖLÜM I

Kısım 1

1. E.H.Carr, *Nationalism and After*, sah. 20.
2. Madde 104 ün sonuna bakınız.
3. Henry David Thoreau, *Walden*, sah. 69.
4. Alexis de Tocqueville, *On the State of Society in France Before the Revolution of 1789*, sah. 198-199.
5. Kitabı Mukaddes, Tekvin, 11:4.
6. Madde 58 e bakınız.
7. Karl Polanyi, *The Great Transformation*, sah. 35.
8. (aynı eser), sah. 40.

Kısım 2

1. Adolph Hitler, *Mein Kampf*, sah. 105.
2. Hermann Rauschning, *The Conservative Revolution*, sah. 189.
3. Thomas Gray, *Letters*, I ci cilt, sah. 137.

Kısım 3

1. Chaim Weizmann, *Trial and Error*, sah. 13.
2. Hermann Rauschning, *Hitler Speaks*, sah. 134.
3. Konrad Heiden, *Der Fuehrer*, sah. 30.
4. Fritz August Voigt, *Unto Caesar*, sah. 283.
5. Carl L. Becker, *The Heavenly City of the Eighteenth - Century Philosophers*, sah. 155.
6. A. Mathiez, *Les Origins des Cultes Revolutionnaires*, sah. 31. den iktibas eden Carlton J.H. Hayes, *Essays on Nationalism*, sah. 103.
7. Frantz Funck-Brentano, *Luther*, sah. 278.
8. H.G. Wells, *The Outline of History*, sah. 482-484.

BÖLÜM II

Kısım 4

1. En iyi ve en kötülerin topluma şekil vermesinin daha hafif bir örneği konuşulan dil meselesidir. Bir ulusun saygı değer orta bölümü yazı dilini kullanır. Yeni kelimeler ise en okumuşlardan (fen adamları, uzmanlar, şairler, yazarlar, devlet adamları) ve argo yaratan aşağı bölümden gelir.

Kısım 5

1. Charles A. and Mary R. Beard, *The Rise of American Civilization*, cilt I, sah. 24.
2. Edward A. Ross, *The Changing Chinese*, sah. 92.
3. Alexis de Tocqueville, *On the State of Society in France Before the Revolution of 1789*, sah. 149.
4. (aynı eser), sah. 152.
5. Lyford P. Edwards, *The Natural History of Revolution*, sah. 70.
6. Madde 116 ya bakınız.
7. I.A.R. Wylie, «The Quest of Our Lives» Reader's Digest, May 1948, sah. 2.
8. Crane Brinton, *A Decade of Revolution*, sah. 161.
9. Ernest Renan, *The Hibbert Lectures*, 1880, önsöz.
10. Arthur J. Hubbard, *The Fate of Empires*, sah. 170.
11. Kitabı Mukaddes, Matta 10:35-37.
12. (aynı eser), Matta 12:47-49.
13. (aynı eser), Matta 8:22.
14. (aynı eser), Matta 10:21.
15. Kenneth Scott Latourette, *The Chinese, their History and Culture*, I ci cilt, sah. 79.
16. Brooks Adams, *The Law of Civilization and Decay*, sah. 142.
17. Nicolas Zernov tarafından iktibas edilmiştir, *Three Russian Prophets*, sah. 63.
18. Peter F. Drucker, «The Way to Industrial Peace,» Harper's Magazine, Nov. 1946. sah. 392.
19. Kenneth Scott Latourette, *A History of the Expansion of Christianity*, I ci cilt, sah. 164.
20. (aynı eser), sah. 23.
21. (aynı eser), sah. 163.
22. Carlton J.H. Hayes, *A Generation of Materialism*, sah. 254.
23. H.G. Wells, *The Outline of History*, sah. 179.

24. Theodore Abel, *Why Hitler Came into Power*, sah. 150.
25. Alexis de Tocqueville, (yukarıda yazılı eser), sah. 152.
26. Ordudan terhis edilenler için Madde 38 de ve kitle hareketleri ile ordular arasındaki ilişkiler için Madde 64 de daha fazla açıklamalar vardır.

Kısım 6

1. Madde 11 e bakınız.

Kısım 10

1. Hermann Rauschning, *Hitler Speaks*, sah. 268.
2. (aynı eser), sah. 258.
3. Miriam Beard, *A History of the Businessman*, sah. 462.

Kısım 11

1. 23 Aralık 1946 tarihli *Life* dergisinde R.S. Aldrich tarafından yazılmış bir mektuptan.
2. Rusların itirafları hakkında Madde 45 e bakınız.
3. İktibas eden: Brooks Adams, *The Law of Civilization and Decay*, sah. 144.

BÖLÜM III

Kısım 12

1. Ordular hakkında Madde 64 e bakınız.
2. Kuzey Amerika Kızılderililerinin en savaşçı olanları,beraberlik duygusunu en kuvvetli olarak taşıyanlar idi.

Kısım 13

1. Bu konu Madde 90 da daha geniş olarak tartışılmıştır.
2. Christopher Burney, *The Dungeon Democracy*, sah. 147. Bu konuda ayrıca bakınız: Odd Nansen, *From Day To Day*, sah. 335 ve Arthur Koestler, *The Yogi and the Commissar*, sah. 178.
3. Bu konu Madde 20 de diğer bir açıdan tartışılmıştır.
4. Ernest Renan, *History of the People of Israel*, Cilt III, sah. 416.
5. Kitabı Mukaddes, Vaiz, 9:4, 5, 6.
6. Kitabı Mukaddes, Korintoslulara I ci Mektup, 1:28.
7. Frantz Funck-Brentano, *Luther*, sah. 246.
8. Henri L.Bergson,*The Two Sources of Morality and Religion*,

9. Pascal, *Pensees*.
10. Thomas a Kempis, *Of The Imitation of Christ*, Böl. III.
11. Konrad Heiden, *Der Fuehrer*, sah. 758.
12. Komünist Partisi Tarihçesi, Moskova 1945, sah. 355 den ıktibas eden John Fischer, *Why They Behave Like Russians*, sah. 236.
13. İktibas eden: Emile Cailliet, *The Clue to Pascal*.
14. İktibas eden: Michael Demiashkevich, *The National Mind* sah. 353.
15. Madde 14 deki örneklere bakınız.
16. Fedor Dostoyevsky, *The Idiot*, Böl. IV. Kıs. 7.
17. Harold Ettlinger, *The Axis on the Air*, sah. 39.
18. Alexis de Tocqueville, *Recollections*, sah. 52.

Kısım 14

1. Hermann Rauschning, *Hitler Speaks*, sah. 234.
2. Fritz August Voigt, *Unto Caesar*, sah. 301.
3. Adolph Hitler, *Mein Kampf*, sah. 118.
4. İktibas eden: Hermann Rauschning, *Hitler Speaks*, sah. 234.
5. (aynı eser), sah. 235.
6. Madde 100 e bakınız.
7. Crane Brinton, *The Anatomy of Revolution*, sah. 62.
8. (Aynı eser).
9. (Aynı eser).
10. Pascal, *Pensées*.
11. Hermann Rauschning, *Hitler Speaks*, sah. 235.
12. Adolph Hitler, *Mein Kampf*, sah. 351.
13. Pascal, *Pensées*.
14. Frantz Funck-Brentano, *Luther*, sah. 319.
15. Kitabı Mukaddes, Matta 5.
16. Fedor Dostoyevsky, *The Possessed*, Böl. II, Kıs. 6.
17. Ernest Renan, *History of the People of Israel*, Cilt I, sah. 130
18. İtalyan Millî Eğitim Bakanı, 1926. İktibas eden: Julien Benda, *The Treason of the Intellectuals*, sah. 39.
19. Niccolo Machiavelli, *The Prince*, Böl. VI.
20. *The Goebbels Diaries*, sah. 460.
21. (aynı eser), sah. 289.
22. Guglielmo Ferrero, *Principles of Power*, sah. 100.
23. Ernest Renan, *The Poetry of the Celtic Races*, İslamiyet hakkında düşünceler, sah. 97. (W. Scott, Ltd., Londra 1896.)

24. Kenneth Scott Latourette, *A History of the Expansion of Christianity*, Cilt I, sah. 164.
25. Kenneth Scott Latourette, *The Unquenchable Light*, sah. 33.
26. Charles Reginald Haines, *Islam as a Missionary Religion*, sah. 206.
27. Adolph Hitler, *Mein Kampf*, sah. 171.
28. John Morley, *Notes on Politics and History*, sah. 69-70.
29. Angelica Balabanoff, *My Life as a Rebel*, sah. 156.
30. Frank Wilson Price, «Sun Yat-Sen,» *Encyclopaedia of the Social Sciences*.
31. Leo XIII, *Sapientiae Christianae*. Luther'e göre itaatsizlik, canilikten, iffetsizlikten, hırsızlıktan ve namussuzluktan daha büyük bir günahdır. İktibas eden Jerome Frank, *Fate and Freedom*, sah. 281.
32. Kitabı Mukaddes, Tekvin, 11:4.
33. Hermann Rauschning, *The Revolution of Nihilism*, sah. 48.
34. (aynı eser), sah. 40.
35. Ernest Renan, *Antichrist*, sah. 381.

BÖLÜM IV

Kısım 15

1. İktibas eden: Alexis de Tocqueville, *Recollections*, sah. 331.
2. Multatuli, *Max Havelaar*, D.H. Lawrence tarafından Önsöz.
3. Bertrand Russel, *Proposed Roads to Freedom*, Önsöz, sah. viii.
4. Henry Thoreau, *Walden*, Modern Library baskısı, sah. 70
5. İktibas eden: Frantz Funck-Brentano, *Luther*, sah. 65.
6. İktibas eden: Jerome Frank, *Fate and Freedom*, sah. 281.
7. «Reformation,» *Encyclopaedia Britannica*.
8. Rene Fülöp Miller, *Leaders, Dreamers and Rebels*, sah. 85.
9. Ernest Renan, *Antichrist* sah. 245.
10. Arnold J. Toynbee, *A Study of History*, (D.C. Somervell tarafından kısaltılmış nushası) Oxford University Press, 1947, sah. 423.
11. Carlton J.H. Hayes, *The Historical Evolution of Modern Nationalism*, sah. 294.
12. Madde 27 ye bayınız.
13. Fedor Dostoyevsky, *The Brothers Karamazov*, Kitap V, Böl. 5.

Kısım 16

1. Peter Viereck, *Metapolitics*, sah. 156 ve 170.
2. Hans Bernd Gisevius. *To the Britter End*, sah. 121-122.

Kısım 17

1. Gerek Luther gerekse Calvin, «Katolik Kilisesinden daha kudretli, daha diktatör ve inkârcıları imha etmekte çok daha amansız yeni bir kilise kurmak amacındaydılar.» İktibas eden: Jerome Frank, *Fate and Freedom*, sah. 283.
2. John Maynard, *Russia in Flux*, sah. 19.

Kısım 18

1. Madde 85 e bakınız.
2. Leon Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, (New York: Simon and Schuster, Inc., 1932), Önsöz.
3. Jacques Barzun, *Of Human Freedom*, sah. 91.
4. Eva Lips, *Savage Symphony*, sah. 18.
5. İktibas eden: J.A. Cramb, *The Origins and Destiny of Imperial Britain*, sah. 216.
6. Ernest Renan, *History of the People of Israel*, Cilt V, sah. 360.
7. John Maynard, *Russia in Flux*, sah. 29.
8. «Hristiyanların devlet otoritelerine karşı dirençleri kahramanlıktan da ötede bir hareketti fakat yine de kahramanlık değildi.» Sir J.R. Seeley, *Lectures and Essays*, sah. 81.
9. Fedor Dostoyevsky, *The Possessed*, Modern Library baskısı, sah. 698
10. Jose Ortega y Gasset, *The Modern Theme*, sah. 128.
11. J.B.S. Haldane, *The Inequality of Man* (New York: Famous Books, Inc., 1938), sah. 49.

eskkıtaplarım.com

ERIC HOFFER KİMDİR ?

1968 yılında bütün dünyaya gerçek bir filozof olduğunu kabul ettiren 66 yaşındaki Eric Hoffer, Amerikan siyasî bilimler alanında en tanınmış öğretim müessesesi olan California Üniversitesinde (Berkeley) Siyasî Bilimler Araştırma Bilgini olarak göreve başlamıştır.

Eric Hoffer, emekliye ayrıldığı 1967 yılına kadar inşaat ve maden işçiliği yaptıktan başka 20 yıl süreyle San Francisco limanında fiilen rıhtım hamalı olarak çalışmıştır. Kendi kendini yetiştirmiş ve pek çok sayıda eser okumuş olan Hoffer bugün Amerikanın en şöhretli televizyon ve radyo istasyonlarının göz bebeği haline gelmiştir. Konuşmaları, aydın çevreler tarafından büyük bir ilgi ile izlenmektedir.

The True Believer (Gerçek İnanç Adamı) isimli bu ilk kitabının yarım milyondan fazla satış yapmasına ve 12 yabancı dile çevrilmesine rağmen Eric Hoffer emekli oluncaya kadar rıhtım hamallığını bırakmamış ve kendisine verilmek istenen önemli görevleri derhal reddetmiştir.

Eric Hoffer'in ikinci kitabı **The Passionate State of Mind**, üçüncüsü **The Ordeal of Change** dir. Her iki kitapta da toplumun sosyal ve siyasî gelişmeleri ele alınmaktadır. Dördüncü kitabında, Hoffer, çağımızda insanların düşünüş tarzlarını yorumlayan ve gerçek bir filozof olduğunu ortaya koyan tezleri savunmuştur. **The Temper of Our Time** adını taşıyan bu kitap, Amerika üniversitelerinde profesörler tarafından öğrencilere okumaları için hararetle tavsiye edilen ve Amerikada en çok satılan kitaplar arasında bulunmaktadır.